

K 140. VÝROČÍ NAROZENÍ PROFESORA JUDR. JANA KRČMÁŘE

Jan Kuklík*

Abstrakt: Jan Krčmář (1877–1950) patřil mezi nejvýznamnější civilisty, kteří působili na pražské právnické fakultě. Patřil mezi žáky Antonína Randy a ve své vědecké a pedagogické práci se zaměřil jak na mezinárodní právo soukromé, tak i na vlastní občanské právo hmotné. Podařilo se mu postupně připravit a vydat ucelený systém občanského práva platného v českých zemích. Byl ovlivněn nejen právním pozitivismem, ale i některými novými metodologickými přístupy německé právní vědy. Významně se podílel i na legislativní činnosti nově vzniklého československého státu (zejména na přípravě pozemkové reformy) a působil i jako expert v mezinárodních jednáních na pařížské mírové konferenci a v rámci Společnosti národů. Vrcholem jeho činnosti v této oblasti byl podíl na přípravě vládního návrhu nového občanského zákoníku, dokončeného v roce 1937. Po roce 1948 přispěl k dokončení kodifikačního a unifikačního úsilí v oblasti občanského práva v rámci tzv. právnícké dvouletky.

Klíčová slova: rakouské a československé občanské právo, mezinárodní právo soukromé, kodifikace občanského práva, vládní návrh občanského zákoníku 1937, pražská právnická fakulta, právnícká dvouletka

1. VĚDECKÁ A PEDAGOGICKÁ DRÁHA JANA KRČMÁŘE DO ROKU 1918

V letošním roce si připomínáme výročí narození významného českého odborníka na občanské právo a mezinárodní právo soukromé Jana Krčmáře. Jeho působení je neodmyslitelně spojeno s pražskou právnickou fakultou a jeho život reflektuje zásadní proměny, kterými prošla česká společnost a její intelektuální elita od sklonku 19. století do druhé poloviny 20. století.¹ Jan Krčmář se narodil 27. července 1877 v Praze a jeho další směřování do právnické sféry bezesporu ovlivnilo i to, že se narodil v právnické rodině.² Trestní soudce Jan Krčmář starší se v letech 1905–1907 dokonce stal prezidentem zemského soudu v Praze. V českém prostředí však významnou roli hrál i fakt, že se podílel na procesu s Omladinou, což jeho syna negativně provázelo v době studií i na počátku kariéry.³ Soudcem krajského a posléze vrchního zemského soudu v Praze byl ostatně i dědeček z matčiny strany Johann Ponetz (Ponec).

Poté, co v letech 1887–1891 navštěvoval Krčmář reálné gymnázium v Plzni, pokračoval v Praze ve studiích na gymnáziu v Žitné ulici, kde mezi jeho učitele patřili například i Alois Jirásek či Jiří Guth-Jarkovský. Po maturitě v roce 1895 se rozhodl pro studium práv na české právnické fakultě v Praze. Během studia se stal členem Spolku českých právníků Všeherd, se kterým poté dlouhodobě spolupracoval. Studium absolvoval s vynikajícím

* Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: kuklik@prf.cuni.cz.

¹ Podrobněji jsem o tom pojednal v monografii KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář. Pozapomenutá osobnost pražské civilistiky*. Praha: Univerzita Karlova, 2008 a v úvodu k reprintu *Práva občanského I–V*, který v roce 2014 vydalo nakladatelství Wolters Kluwer. Řadu zajímavostí obsahují Krčmářovy paměti. ČECHUROVÁ, J. – KUKLÍK, J. (eds). *JUDr. Jan Krčmář. Paměti. Díl II. Skoro státníkem. Díl III*. Praha – Pelhřimov: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Nová tiskárna, 2007.

² KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 13–15.

³ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I.*, kapitola II. Rukopis uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a v Archivu Národního muzea.

prospěchem 17. ledna 1901.⁴ Již v průběhu studií se Krčmář soustředil na soukromé právo a jeho největšími vzory se stali profesori Antonín Randa, Josef Stupecký a Emil Ott. Krčmář se vždy cítil být přímým pokračovatelem v jejich díle, což platí zejména o Randovi.⁵

Po absolvování fakulty působil Krčmář krátce v justici, ale stále více jej lákala akademická dráha. K ní jej přiměla jak Randova osobnost, tak i ochranná ruka Emila Otta. Na přelomu let 1900/1901 mu Randa se Stupeckým doporučili studijní pobyt v Německu. Nakonec se Krčmář rozhodl pro Lipsko a studoval u právního romanisty Ludwiga Mitteise a civilisty Emila Strohalu. Právnická fakulta mu na pobyt poskytla stipendium, což svědčilo o tom, že s Krčmářem již do budoucna počítala. Mitteis se Krčmářovi věnoval více a Krčmářovi se rozšířený římskoprávní základ studií soukromého práva hodil po celou jeho další kariéru a prohloubil si tak znalosti, které získal v Praze u Leopolda Heyrovského. Strohal ale zaujal Krčmáře více, neboť v této době dával přednášky o nové německé kodifikaci a patřil k nejpilnějším komentátorům BGB.⁶ Krčmář dojížděl i na univerzitu v Halle, kde přednášel právní filozof Rudolf Stammler právě připravující vydání svého klíčového díla *Die Lehre von dem richtigen Rechte*.⁷ Pobyt v Německu umožnil Krčmářovi i studium literatury k BGB.⁸ Německý občanský zákoník podle něj mohl být vodítkem k modernizaci ABGB, i když jeho systém stále považoval za vhodnější. Stejně tak pod německým vlivem upouštěl od stále převažujícího historickoprávního přístupu k soukromému právu a hledal nová metodologická východiska.

Ještě než mu bylo umožněno se habilitovat, představil se jako nová vědecká osobnost ve dvou studiích věnovaných dědickému právu. V nich využil i výše zmíněný pobyt u profesora Strohalu, který patřil k jeho největším znalcům.⁹ Pro obor „občanského práva rakouského“ se na pražské právnické fakultě habilitoval v roce 1902 na vyzvání Josefa Stupeckého a s Antonínem Randou v habilitační komisi spisem *O smlouvě námezdní dle práva rakouského se zřetelem ku právu římskému*, který vyšel v knihovně *Sborníku věd právních a státních*.¹⁰ Krčmář v něm prokázal nejen znalost římského práva a komparaci s právními úpravami jiných států, ale i výše zmíněné nové metodologické přístupy, zejména Stammlerův spis *Wirtschaft und Recht* z roku 1896 a jeho přednášky o smlouvách. Krčmář začal přednášet od zimního semestru 1902/1903 jako soukromý docent, a to o mezinárodním právu soukromém.¹¹ Od zimního semestru akademického roku 1906/07 přednášel i občanské právo, konkrétně partie o právu dědickém. Krčmář spolupracoval také s Institutem mezinárodního práva (*Institut de droit international*),

⁴ PRAŽÁK, J. Životopisný nástin uplynulých šedesáti let věku profesora JUDra Jana Krčmáře. In: *JUDr. Jan Krčmář. Soubor článků o jeho osobnosti a díle, vydaných u příležitosti 60. narozenin*. Praha, 1937, s. 27.

⁵ Viz zejména KRČMÁŘ, J. Antonín rytíř Randa a česká věda právní. In: *Sborník věd právních a státních* č. XXV. Praha, 1915, s. 2–8.

⁶ K jeho publikační činnosti v Lipsku viz <http://histvv.uni-leipzig.de/dozenten/strohal_e.html>.

⁷ STAMMLER, R. *Die Lehre von dem richtigen Rechte*. Halle, 1902. Velký význam měl anglický překlad Issaca Husika *The Theory of Justice*. New York, 1925, který jeho myšlenky pomohl rozšířit i mimo vlastní střední Evropu.

⁸ KRČMÁŘ, J. O přehledných pomůckách ke studiu nového občanského zákoníka německého. In: *Sborník věd právních a státních I*. Praha, 1901, s. 237 an.

⁹ KRČMÁŘ, J. Povinný podíl a darování. *Právník*. 1901, roč. 40, s. 822 an., KRČMÁŘ, J. O substituci fideikomisární k dílu povinnému. *Právníké rozhledy*. 1902, 3, s. 119 an.

¹⁰ K jeho vlastnímu vylíčení viz KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I.*, kapitola III., studium vysokoškolské a stadiu habilitační.

¹¹ Archiv Univerzity Karlovy, Praha, osobní spis J. Krčmáře.

který sídlil v belgické Lovani a od roku 1906 v Gentu. Navázal osobní styk s řadou významných představitelů oboru mezinárodního práva soukromého nejen v Rakousku a Německu, ale i v Belgii, Nizozemí, Francii a Anglii. V roce 1904 uveřejnil ve *Sborníku věd právních a státních* odbornou stať *O pojmu a významu mezinárodního práva soukromého*,¹² na kterou navázal příspěvkem *O poměru mezinárodního práva k mezinárodnímu právu soukromému, pak o důvodech pozitivní formace tohoto* v Jubilejním sborníku fakulty k 70. narozeninám Antonína Randy.¹³ Krčmář tak přispěl k vymezení oboru mezinárodního práva soukromého. Na to navázal přípravou vysokoškolské učebnice a zároveň monografie k tomuto tématu, kterou jako *Úvod do mezinárodního práva soukromého* publikoval v roce 1906.¹⁴ Zabýval se v něm vztahem mezinárodního práva soukromého k mezinárodnímu právu a k občanskému právu, stejně jako tvorbou a strukturou norem mezinárodního práva soukromého. Krčmář kritizoval nedostatečnou právní úpravu v tehdejší Rakousku a vyslovil se pro přijetí zvláštního zákona o mezinárodním právu soukromém. V roce 1906 pak publikoval i studii věnovanou pojmům oboru.¹⁵ V roce 1911 Krčmář mezinárodní právo soukromé reprezentoval ve sborníku k stoletému výročí od přijetí všeobecného občanského zákoníku rakouského¹⁶ a tento jeho odborný zájem završila specializovaná studie věnovaná vývoji mezinárodního práva soukromého publikovaná v *Právníku*.¹⁷ O dva roky později byl jmenován jedním z expertů do komise ministerstva spravedlnosti pro přípravu osnovy zákona o mezinárodním právu soukromém ve Vídni.¹⁸ Historickým aspektem pak byla věnovaná jeho práce o škole komentátorů Bartola de Saxoferrato a jeho žáka Balda de Ubaldis z roku 1910. V pěti kapitolách se snažil dovést, že metody práce středověkých škol překonávajících rozdíly (kolize) v právech jednotlivých italských městských států využitím „obecného“ práva římského představují vlastně první a stále využitelnou metodu i pro mezinárodní právo soukromé.¹⁹ Spolu s již výše zmíněnou studií v *Právníku* se mělo jednat o součást nikdy nedokončeného velkého spisu o historických kořenech mezinárodního práva soukromého a o jeho vývoji. Dílo o Bartolovi a Baldovi a jejich předchůdcích je dodnes cenným příspěvkem k diskuzím o „recepti“ římského práva.²⁰

Krčmář se postupně stále více věnoval i vlastnímu občanskému právu. Na I. právnickém sjezdu v roce 1904 se stal jednatelem sekce zabývající se občanským a obchodním právem.²¹ V roce 1905 v návaznosti na své přednášky vydal péčí Všehrdu první verzi

¹² KRČMÁŘ, J. O pojmu a významu mezinárodního práva soukromého. In: *Sborník věd právních a státních* č. IV. Praha, 1904, s. 183 an.

¹³ KRČMÁŘ, J. O poměru práva mezinárodního k mezinárodnímu právu soukromému, pak o důvodech pozitivní formace tohoto. In: *Pocta podaná českou fakultou právníkou panu Dru. Antonínu rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám*. Praha, 1904, s. 299 an.

¹⁴ KRČMÁŘ, J. *Úvod do mezinárodního práva soukromého*. Knihovna Sborníku věd právních a státních, řada právovědecká, sv. XII. Praha, 1906.

¹⁵ KRČMÁŘ, J. K názvosloví mezinárodního práva soukromého. In: *Sborník věd právních a státních* č. VI. Praha, 1906, s. 69 an.

¹⁶ KRČMÁŘ, J. Beiträge zur Geschichte des internationalen Privatrechtes. In: *Festschrift zur Jahrhundertfeier des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches*, II. Wien, 1911, s. 133–161.

¹⁷ KRČMÁŘ, J. Z dějin mezinárodního práva soukromého. *Právník*. 1911, roč. 50, s. 536 an.

¹⁸ Viz též HYNIE, R. Prof. JUDr. Jan Krčmář a mezinárodní právo soukromé. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 60.

¹⁹ KRČMÁŘ, J. *Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého*. Knihovna Sborníku věd právních a státních, řada právovědecká, č. XXIII. Praha, 1910.

²⁰ URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 28.

²¹ Blíže viz KUKLÍK, J. *Profesor J. Krčmář*, s. 29.

spisu o právu dědickém, o rok později o právu rodinném a poté i o právu knihovním. V roce 1911 poté publikoval rozsáhlejší studii věnovanou držbě a o další rok později všeobecnou část obligacního práva. V roce 1914 dokončil Krčmář první část práce o vlastnickém právu. K jeho stěžejním pracím z této doby pak patří především pojednání o obligacích ze smluv, které v roce 1917 vydal znovu ve Všehrdu.²² Již v těchto studiích se projevil jako výborný analytik a komentátor příslušné právní úpravy a judikatury, ale zejména jako znalec odborné literatury české, rakouské a německé. V roce 1915 publikoval Krčmář studii nazvanou *O funkci a významu definice v právní vědě*,²³ ve které se věnoval některým teoretickým zvláštnostem metody výkladu soukromého práva.

Poté, co v roce 1904 získal Krčmář místo univerzitního kancléře, jej v červnu 1906 Josef Stupecký vyzval, aby se ucházel i o post mimořádného profesora občanského práva. I když tehdejší děkan fakulty A. Zucker navrhoval, aby se Krčmář stal mimořádným profesorem mezinárodního práva soukromého, profesorský sbor fakulty v roce 1907 navrhl ministerstvu kultu a vyučování jmenovat Krčmáře mimořádným profesorem občanského práva. Po smrti profesora Stupeckého, po níž místo řádného profesora občanského práva zaujal Emanuel Tilsch, byl Krčmář skutečně mimořádným profesorem v oboru občanského práva ustanoven. Krčmář začal více přednášet a působil též jako státní komisař u státních zkoušek pro občanské právo, římské právo a dokonce i kanonické právo.

V lednu 1911 začal Krčmář uvažovat i o profesuře řádné. Jako profesorský spis hodlal předložit již zmíněné *Základy Bartolovy a Baldovy teorie mezinárodního práva soukromého*. Na základě posudku E. Tilsche (který měl ale jinak právě k tomuto spisu řadu výhrad) s Krčmářovým jmenováním řádným profesorem občanského práva 18. března 1911 jednomyslně souhlasil profesorský sbor fakulty.²⁴ Krčmářovo ustanovení však zdržela rakouská vláda s tím, že druhá řádná profesura občanského práva na české právnické fakultě byla převedena ve prospěch práva římského. Když byl nakonec přeci jen řádným profesorem ustanoven, stalo se tak bez nároku na systematizované místo a Krčmář přijal místo na vídeňském ministerstvu kultu a vyučování. V srpnu 1912 profesor Tilsch spáchal sebevraždu a Krčmář se tak stal jediným řádným profesorem občanského práva na české právnické fakultě. Tím zůstal až do roku 1924.

Po vypuknutí první světové války přijal znovu místo univerzitního kancléře a v akademickém roce 1916/1917 se stal děkanem fakulty a o rok později proděkanem.²⁵ Po přijetí tří velkých novel ABGB v letech 1914–1916 provedl Krčmář v odborných periodikách jejich důkladný rozbor a aktivně se zapojil do debaty nad možnostmi dalších změn v soukromém právu.²⁶ V obecněji pojatých studiích v *Obzoru národohospodářském* a ve *Sborníku věd právních a státních* Krčmář sice hájil význam ABGB a přivítal novely zákoníku, nepovažoval však provedené změny za dostačující.²⁷ Projevil se nicméně jako rozhodný odpůrce zcela nové kodifikace soukromého práva, která byla navrhována pod zřejmým

²² Viz Soupis literárního díla prof. Krčmáře: In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 253–257.

²³ KRČMÁŘ, J. O funkci a významu definice v právní vědě. Studie civilistická. In: *Pocta podaná právnickou fakultou české univerzity dvornímu radovi Prof. Dru Emílu Ottovi k sedmdesátým narozeninám*. Praha, 1915, s. 220 an.

²⁴ Archiv Univerzity Karlovy, Praha, Osobní spis J. Krčmáře.

²⁵ K jeho působení v těchto funkcích viz blíže KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 34–35.

²⁶ *Ibidem*, s. 36.

²⁷ KRČMÁŘ, J. O reformě občanského práva. *Obzor národohospodářský*. 1916, č. 21, s. 409 an. a KRČMÁŘ, J. Několik poznámek k reformě práva občanského. In: *Sborník věd právních a státních č. XVII*. Praha, 1917, s. 1 an.

vlivem BGB. Kromě obecně politických důvodů, k nimž počítal zejména možné zneužití BGB k prosazení za první světové války zdůrazňovaného německého pojetí „Mittel-Europý“, k tomu uváděl i věcné důvody. Zásadně pojatá revize ABGB byla totiž podle něj vzhledem k doktríně, judikatuře a po desetiletí rozvíjené interpretaci a také výuce založené na všeobecném občanském zákoníku pro rakouské a české právní prostředí vhodnějším řešením.

2. ČINNOST JANA KRČMÁŘE ZA PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

2.1 Veřejné působení

Podobně jako u většiny českých akademiků i u Krčmáře znamenal vznik samostatného Československa v roce 1918 v jeho profesní kariéře významný předěl.²⁸ Krčmář se zejména aktivně zapojil do budování samostatného státu a do veřejné činnosti. Jako člen československé delegace pro mírovou konferenci v Paříži se podílel na formulaci řady právních argumentů, které se poté E. Benešovi podařilo v Paříži prosadit jako československé požadavky do mírových jednání. Krčmář se soustředil na otázku státního občanství, národnostních menšin a na majetkoprávní a finanční nároky. Podílel se i na přípravě memorand k otázce státních hranic, když zpracoval podklady k otázce Hlučínska a k československo-polskému sporu o Javorinu.²⁹ Na řešení „javorinské otázky“ se podílel jako československý zástupce v Haagu před Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti. V mezinárodních jednáních hájil československou měnovou reformu či repatriaci archivů i kulturních památek. Účastnil se jednání s Rakouskem o finančních a majetkových otázkách, důsledcích provedení nostrifikace, o tzv. archivní a spisové rozluce či o navrácení kulturních památek. Krčmář se v polovině 20. let podílel na sjednání smírčích a rozhodčích smluv, včetně klíčové smlouvy s Německem z roku 1925. Úspěšně působil i v orgánech Společnosti národů v Ženevě, kde v letech 1922–1924 zastával funkci stálého člena československé delegace a účastnil se jednání o sanaci rakouské ekonomiky, o odzbrojení či o návrzích na změnu Paktu Společnosti národů a o tzv. Ženevském protokolu.³⁰ Ministr zahraničí Beneš si spolupráce s Krčmářem vysoce cenil a v roce 1931 právě Krčmáře pověřil vypracováním a hájením československého stanoviska k německo-rakouské celní unii před Radou Společnosti národů a Stálým dvorem mezinárodní spravedlnosti v Haagu.³¹ V Haagu Krčmář působil i jako člen stálého rozhodčího dvora, když v roce 1930 odmítl přijmout kandidaturu za člena Stálého soudního dvora.

V úřednické vládě Jana Černého se v březnu 1926 Krčmář stal ministrem školství a národní osvěty.³² Jeho první ministerské působení trvalo jen 7 měsíců, avšak v letech 1934–1936 ve druhé a třetí vládě Jana Malypetra a na počátku vlády Milana Hodži stejnou ministerskou funkcí vykonával znovu. Snažil se o prosazení změn jak v oblasti

²⁸ Blíže viz KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 38–55.

²⁹ Viz KRČMÁŘ, J. Právní základy otázky javorinské. *Zahraniční politika*. 1923, s. 1417–1426.

³⁰ KRČMÁŘ, J. Vznik protokolu o smírném vyřizování mezinárodních neshod. *Zahraniční politika*. 1924, s. 1255–1263.

³¹ *Celní unie německo-rakouská: Protokol ze dne 19. března 1931. Řeč, kterou promluvil před Stálým soudem pro mezinárodní spravedlnost dne 28. července 1931 J. Krčmář jako advokát Československé republiky*. Praha, Orbis, 1931.

³² KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl II.*, s. 139.

vysokého školství (včetně podpory úvah o reformě právnického vzdělávání), tak i ve vzta- hu k církevním otázkám.³³ Do jeho ministerského období spadalo provedení zákona č. 135/1920 Sb. (tzv. Lex Mareš) o právním poměru pražských univerzit spojené s předá- ním starobylých insignií české Univerzity Karlově, které se právě z rozhodnutí ministra Krčmáře uskutečnilo 26. listopadu 1934.³⁴

2.2 Práce v legislativě

Krčmář se jako expert aktivně účastnil legislativních prací a v této oblasti dosáhl beze- sporu velkých úspěchů. Osobně se podílel zejména na přípravě tzv. manželské novely (zákon č. 320/1919 Sb.) a zákonů o pozemkové reformě. Nejdůležitějším se stal Krčmá- řův přínos k vytvoření klíčového pojmu pozemkové reformy, kterým se stal „zábor“ jako titul československého státu k možnému vyvlastnění (v zásadě za náhradu) a následné- mu přerozdělení pozemkového majetku.³⁵ Nejvýznamnějším legislativním počinem však byla příprava nového československého občanského zákoníku.³⁶ Ministerstvo spravedl- nosti v roce 1919 prosazovalo pořízení oficiálního překladu ABGB do českého jazyka se zapracováním ustanovení občanského práva, která byla dosud mimo občanský zákoník, stejně jako nových československých předpisů.³⁷ Krčmář a jeho kolega z fakulty Emil Svoboda se však přikláněli k provedení rozsáhlejší revize ABGB. Podle Krčmáře bylo nut- né odstranit některé jeho zjevné vady a zastaralá ustanovení. Varovali však před příliš velkými zásahy a upozornili na řadu rizik, které revize textu ABGB skýtala. Následovala širší anketa odborníků, která měla odpovědět na otázku, zda by měla být zahájena práce na novém československém občanském zákoníku, který by přihlédl zejména k BGB, anebo zda by postačila podstatnější revize ABGB doplněná o oficiální překlad do „jazyka státního“.³⁸ Většina oslovených se znovu vyslovila pro druhé z navrhovaných řešení, a to i s ohledem na rychlost, prvek kontinuity mimo jiné i vzhledem k judikatuře a souvislos- tem s dalším recipovaným zákonodárstvím. Krčmář sám apeloval na „citlivé počínání“, které ponechá prostor pro interpretaci textu zákoníku soudem a právní vědou.³⁹

V roce 1920 se Jan Krčmář stal členem rekodifikační komise vytvořené ministerstvem spravedlnosti. Byl ustanoven hlavním referentem první z pěti subkomisí pro revizi obec- ného občanského zákoníku, která se zabývala obecnou částí, částí práva obligačního a celým třetím dílem původního všeobecného občanského zákoníku. Konkrétně se jed- nalo o větší část úvodu (1–43) a I. dílu, hlavy I. o právech, která se týkají osobních vlast- ností a poměrů, dále dílu druhého, oddílu druhého o osobních právech k věcem a celý

³³ Blíže viz KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 51–54.

³⁴ To vedlo k tzv. insigniádě, tj. střetům mezi českými a německými studenty, které přerostly v nacionálně moti- vované nepokoje v Praze. Viz blíže KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky. 1918–1938*. Praha: Libri, 2003, s. 270.

³⁵ KRČMÁŘ, J. *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 Sb. z. a n.* Praha: František Řivnáč, 1919 a KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. II. díl*. Praha: Všeherd, 1928, Práva věcná, Část IV, zejména § 42.

³⁶ Nejnověji viz KUKLÍK, J. *Pokus o přijetí československého občanského zákoníku 1918–1948*. In: DVOŘÁK J. – MALÝ, K. (eds). *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 93 an.

³⁷ Viz Krčmářovo pozdější shrnutí počátku kodifikačních prací. In: KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, výklady úvodní a část všeobecná*. Praha, 1946, s. 37–38.

³⁸ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, výklady úvodní a část všeobecná*, s. 38.

³⁹ KRČMÁŘ, J. *Několik poznámek k chystané reformě práva občanského*, s. 35.

třetí díl o ustanoveních společných pro práva osobní a práva věcná. Kromě Krčmářovy subkomise byly vytvořeny subkomise Bruno Kafky, Miroslava Stiebera, Emila Svobody a Egona Weisse. Hlavní metodou práce byla nejen revize věcná, ale i jazyková. V letech 1920 a 1921 vedl Krčmář k otázce připravované kodifikace zvláštní rubriku v časopise *Právník* a v roce 1921 se právě zde zveřejnily i částečné výsledky porad v subkomitétách. Celý výsledek práce byl publikován resortem spravedlnosti v roce 1924. Osnova měla být podrobena kritice odborné veřejnosti a jedním z hlavních problémů se stal vztah navrhovaného textu k právu platnému na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Byl pořízen i německý překlad navrhované osnova.

Koncem roku 1925 se Krčmář stal členem tzv. superrevizní komise při ministerstvu spravedlnosti, která měla poměrně různorodé návrhy jednotlivých subkomitétů zpracovat v kompaktní celek, vyrovnat se s kritickými připomínkami a připravit uvozovací zákon a důvodovou zprávu.⁴⁰ Superrevizní komise, které předsedal za ministerstvo spravedlnosti A. Hartmann, se skládala z pěti původních referentů, kteří měli obhajovat ve svém referátu svůj původní návrh s tím, že zároveň přijali oponenturu jednoho z návrhů. Sekretářem komise se stal dr. Jan Srb a tajemníkem docent (a pozdější profesor) Bedřich Andres. Oba dva byli Krčmářovými žáky.

V roce 1928 se Krčmář vyslovil pro urychlení prací, i když nabádal k uvážlivosti. Proti kritikům obhajoval zejména svůj opakovaně formulovaný názor, že československý občanský zákoník má být důkladnou revizí ABGB. Superrevizní komise se rozhodla redukovat původní znění úvodu a pozměnit i pasáže věnované manželskému či zástavnímu právu a právu stavby, práce na revizi se nicméně zpožďovaly i z dalších politických i odborných důvodů.⁴¹ V červnu 1931 byla přepracovaná osnova postoupena vládě a předložena k meziministerskému řízení. Komise zejména nově koncipovala důvodovou zprávu a 76 úvodních článků, které se týkaly uvozovacích a prováděcích předpisů a časové působnosti. Samotný zákoník byl poté rozdělen na čtyři díly, rozdělené do 46 kapitol a 1353 paragrafů. Čtvrtý díl osnovy byl na základě Krčmářova návrhu úpravou mezinárodního práva soukromého.

Krčmář byl bezpochyby vůdčí osobností závěrečných etap přípravy občanského zákoníku. Bedřich Andres Krčmářovu roli v kodifikačních komisích charakterizuje takto: *„Prof. dr. Krčmář dovedl vždy uvést z pochybností, dovedl mnohdy usmířiti stanoviska si odporující a vždy hned navrhoval formulaci pro příslušná ustanovení. Jeho úžasná schopnost rychle a přesně formulovati myšlenku a domysliťi všechny důsledky této formulace byla podmíněna vedle vynikajícího nadání též naprostým ovládnutím příslušné otázky a úplným přehledem po celém vědním oboru občanského práva. [...] Jeho stanoviska a jím navrhované formulace staly se leckdy základem pro další debatu, ve které prof. Krčmář nebránil se případným pozměňovacím návrhům ostatních členů komise, uznal-li je za správné, mnohdy však přijaty byly komisí bez jakýchkoli dalších změn.“*⁴²

Poté, co byla osnova návrhu nového československého občanského zákoníku projednána v meziministerském řízení, byly znovu shromážděny připomínky jednotlivých resortů a také odborné veřejnosti. Právníká jednota se ujala myšlenky uspořádat cyklus

⁴⁰ KRČMÁŘ, J. *Unifikační práce v prvním desetiletí republiky*, s. 566.

⁴¹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské, výklady úvodní a část všeobecná*, s. 34.

⁴² ANDRES, B. Vědecký portrét universitního profesora Judra J. Krčmáře. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 50.

přednášek věnovaných návrhu občanského zákoníku a v *Právniku* vyšla série článků rozebírajících sporné otázky. Největším problémem se stala otázka podoby rodinného a manželského práva. Připomínky se však projeví i v dalších oblastech, například i k systematické předpisu. Byl to znovu především Krčmář, kdo výsledky práce superrevizní komise v debatách aktivně hájil a v roce 1933 se k tomu vyjádřil i ve zvláštní přednášce Právnícké jednoty publikované v časopise *Právník*.⁴³

K projednání připomínek a k přípravě konečné redakce návrhu včetně důvodové zprávy byla osnova znovu předložena superrevizní komisi, jejíž hlavním referentem byl jmenován právě Krčmář. Poslední fáze prací na občanském zákoníku započaly v listopadu 1935. Na místo zemřelých kolegů B. Kafky a M. Stiebera byli na Krčmářův návrh jmenováni profesor Jaromír Sedláček z Brna a profesor Ernst Swoboda z právnické fakulty pražské německé univerzity. I v této fázi prací byla Krčmářova role rozhodující, když jeho hlavní předností bylo nacházení kompromisních stanovisek a formulace konečného znění. Výsledky práce na kodifikaci občanského práva Krčmář shrnul i v několika přednáškách a odborných člancích.⁴⁴ Krčmářův podíl na dokončení vládního návrhu občanského zákoníku vyzvedl při představení vládního návrhu v Národním shromáždění 15. dubna 1937 i ministr spravedlnosti Ivan Dérer. Osnova občanského zákoníku byla superrevizní komisí dokončena na podzim roku 1936. Vláda jí schválila 4. prosince 1936 a 15. dubna 1937 byl vládní návrh předložen oběma komorám Národního shromáždění. Je notoricky známým faktem, že i přes Krčmářovu snahu se celý vládní návrh nepodařilo projednat a schválit. Definitivně jej pohřbila politická krize sílící od léta 1938 a mnichovská dohoda. Přesto má právě tento Krčmářův příspěvek k vývoji československého občanského práva obrovskou hodnotu a spojením s přípravou současného českého občanského zákoníku získal i novou dimenzi.

2.3 Vědecká a pedagogická činnost

Práce na zákoníku a Krčmářovo veřejné působení poněkud limitovaly jeho vědecké a pedagogické působení v meziválečném období. Přednáškám na fakultě se nicméně Krčmář věnoval i tehdy, když zastával ministerský úřad. I vzhledem k tomu, že Krčmář se zcela neshodl s kolegou na katedře E. Svobodou, snažil se svého nástupce vychovat ze svých nejnadanějších žáků. Mezi nimi se v akademii prosadili především B. Andres, V. Čermák a V. Knapp. Krčmář se ale především snažil dokončit první ucelenou českou psanou učebnici občanského práva, když E. Tilsch stačil před svojí tragickou smrtí dokončit jen úvodní obecnou část.⁴⁵ Přípravu dobré učebnice svého oboru považoval totiž za povinnost každého vysokoškolského profesora.

V roce 1920 vydal Krčmář ve Všehrdu své právo rodinné, obligační (všeobecnou část), zástavní právo a právo knihovní, což v letech 1924 a 1926 doplnil tiskem vydanými přednáškami o vlastnickém a dalších věcných právech, o právu obligačním, rodinném a dědicím (původně litografované *Základy přednášek o právu občanském*) a novým vydáním

⁴³ KRČMÁŘ, J. K osnově československého všeobecného zákoníku občanského. Směrnice prací v superrevizní komisi. (Přednáška). *Právník*. 1933, roč. 72, s. 41 an.

⁴⁴ Viz k tomu např. Poznámky k vládní osnově československého zákoníku občanského. *Obzor národohospodářský* 1937, roč. XLII, s. 193 an.

⁴⁵ TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*. Praha, 1910.

zástavního práva.⁴⁶ Za tento soubor poté získal v roce 1927 prestižní Hlávkovu cenu Akademie věd a umění. Od roku 1927 vydává poté Krčmář tiskem opět postupně a v pěti dílech svoji učebnici občanského práva. Vychází znovu ve Všehrdu pod názvem *Právo občanské* a jedná se v podstatě o přepracovanou a doplněnou verzi jeho původních *Základů přednášek*. Krčmář do jednotlivých částí často zapracoval i celé pasáže ze svých dalších prací z předválečného období. Za hlavní klad tohoto Krčmářova díla se dodnes považuje fakt, že se jednalo o první systematické pojednání o celé látce občanského práva platného v českých zemích. Skládalo se z I. dílu, který pod názvem *Výklady úvodní a část všeobecná* vyšel již v roce 1927. II. díl o právech věcných byl publikován o rok později a III. díl věnovaný obligačnímu právu pak v roce 1929. Vydání učebnice bylo zakončeno v roce 1930 IV. dílem o právu rodinném a V. dílem o právu dědickém.

Sám Krčmář si z hlediska původnosti a odborné kvality zpracování nejvíce cenil prvních dvou dílů.⁴⁷ Zejména v prvním díle se Krčmář snažil překročit tradiční zpracování občanského práva a části věnované například pramenům občanského práva, pojmu právního řádu či metodám výkladu právního textu jeho „učebnici“ posunují blíže ke skutečně vědeckému pojednání. Shrnuje též přehledně vývoj kodifikačních prací soukromého práva v Rakousku včetně změn původního znění ABGB. Pasáže druhého dílu věnované věcným právům nejvíce navazují na Randu a obsahují i již zmíněné úvahy o pozemkové reformě a dalších formách expropriace či omezení vlastnického práva. Najdeme tu též výklady související s připravovanou kodifikací československého občanského zákoníku, například v souvislosti s pojmem držby. Velmi podrobně Krčmář zpracoval i otázky služebnosti a zejména knihovni práva, za jehož velkého znalce byl většinou prvorepublikových odborníků uznáván. Třetí díl věnovaný obligacím Krčmář rozdělil na část všeobecnou, kde systematicky a přehledně pojednal o vzniku, změně a zániku obligací. Ve zvláštní části třetího dílu pak přistupuje k výkladu jednotlivých smluvních typů, veřejnému příslibu, závazkům z bezdůvodného obohacení a zejména též k problematice náhrady škody. Rodinné právo ve čtvrtém a dědické právo v pátém díle pak nejvíce vycházely z původních dílů litografických přednášek a dědické právo i z jeho raných dílčích studií.

Krčmář sám genezi své pětidílné učebnice popsal v roce 1927 v předmluvě k I. dílu – výkladech úvodních a části všeobecné a také ve svých pamětech.⁴⁸ Především konstatoval, že jeho dílo není co do kvality a hloubky zpracování ve všech částech stejné. Projevilo se, že vznikalo „prací několika desítek let“ a bylo poznat „co psal mladý docent a co stárnoucí profesor“. Problémem byla i nestejná kvalita poznámek a vědeckého aparátu. Krčmář přiznal, že při doplňování původních litografických přednášek „nebylo s naprostou přísností hleděno k tomu, aby byli citováni původcové toho či onoho mínění tam zastávaného“.⁴⁹ Krčmář své *Právo občanské* po celá třicátá léta přepracovával a doplňoval, a to zejména o historické souvislosti, a také o právně teoretický, ekonomický či sociologický rozměr. Jednotlivé díly vycházely u Všehrdu v druhém, popřípadě i ve třetím vydání.

⁴⁶ KRČMÁŘ, J. *Základy přednášek o právu občanském*. I.–VI. Praha: Všehrd, 1924–1927. KRČMÁŘ, J. *K osnově československého všeobecného zákoníku občanského. Směrnice prací v superrevisní komisi. Právo zástavní*. Praha: Všehrd, 1924.

⁴⁷ KRČMÁŘ, J. *Paměti*. Díl I., kapitola III.

⁴⁸ KRČMÁŘ, J. *Paměti*. Díl II., s. 222.

⁴⁹ *Ibidem*.

Od druhé poloviny 30. let byl text doplňován Bedřichem Andrešem o novou právní úpravu a judikaturu a také o rejstřík. Tento klíčový Krčmářův text významně ovlivnil nejen výuku na pražských právech, ale i právní praxi, a to včetně judikatury Nejvyššího soudu ČSR (a v několika případech zabývajících se pojmy občanského práva před rokem 1950 i Nejvyšší soud ČR).⁵⁰

Mezi studenty i praktickými právníky se Krčmářova učebnice těšila oblibě především pro způsob vyjadřování, „*systematičnost, přehlednost a jasnost*“ a také „*zhuštěnou formu výkladu*“.⁵¹ Zvláště pozitivního přijetí si získala od profesora K. Hermanna-Otavského, který ji charakterizoval jako učebnici a příručku „*nejvyšších kvalit*“.⁵² Podobně se vyjádřil i E. Svoboda, který ocenil Krčmářovu snahu o „*úspornou, přesnou a vybrousenou stylizaci*“, „*o jazykovou čistotu*“, „*přesnost*“ a „*dokonalou logickou stavbu formulací*“.⁵³ B. Andres považoval Krčmářovu učebnici za „*vynikající dílo*“, do něhož Krčmář „*uložil všechny své rozsáhlé a hluboké odborné znalosti, jakož i zkušenosti získané dlouholetým působením učitelským na universitě*“. Ocenil i to, že Krčmář napsal úvodní výklady a všeobecnou část až nakonec a reagoval v nich zobecněním na předchozí speciální výklady. Přirovnal jej dokonce k hudebnímu skladateli, který nakonec k hotovému operetnímu dílu sepíše „*ouverturu*“.⁵⁴ V. Knapp vyzvedl fakt, že se jednalo v meziválečném Československu (vedle českého překladu *Soustavy občanského práva* Roberta Mayr-Hartinga) o jediný takto ucelený systém občanského práva a považoval jej za vyvrcholení Krčmářova vědeckého a pedagogického působení. *Právo občanské* podle něj sneslo srovnání s „ *kterýmikoli pracemi zahraničními*“.⁵⁵

Z *Práva občanského* vycházel i způsob Krčmářovy výuky. Tehdejší mladý učitel občanského práva na fakultě Josef Pražák jej v roce 1937 výstižně charakterizoval takto: „*Krčmář učí vynikajícím způsobem zacházet s právní normou, ji vyvodit, vykládat a tvořit, čímž zůstává neocenitelným vůdcem i tam, kde nepodává řešení ve věci samé. Učí své žáky od počátku samostatně myslet, nikoli bezduše učebnici memorovat. Tento pedagogický cíl sleduje také její stylizaci, zejména stálými poukazy k textům právních předpisů. Důvodný důraz klade na osvojení si orientace v právním řádu. Svým nedostižným příkladem učí přesné, přísně logické formulaci slovní.*“⁵⁶

Vladimír Čermák k tomu v příspěvku v Krčmářově Poctě vyzvedl Krčmářovu schopnost abstraktního, teoretického a systematického myšlení, vystižení podstatných záležitostí a jejich odlišení od otázek podružných, „*kromobyčejnou paměť*“ a také metodu rozboru praktických případů. Krčmář tak vedl studenty k samým základům právnictví, k vědeckému, tj. „*metodickému a soustavnému myšlení právníckému*“.⁵⁷ Také Otakar Sommer (který se hlásil ke Krčmářovým žákům) u Krčmáře ocenil, že podobně jako J. Stupecký ve výuce vycházel z řešení praktických problémů (ostatně Krčmář po Stupeck-

⁵⁰ V databázi www.judikaty.info/cz/search je u NS ČR nejméně 6 takových případů, například v otázce pozemkové reformy, práva stavby, obecního majetku či vlastnického práva.

⁵¹ ANDRES, B. *Vědecký portrét universitního profesora JUDra J. Krčmáře*, s. 45–47.

⁵² HERMANN-OTAVSKÝ, K. Profesor JUDr. Jan Krčmář, juris civilis antecessor. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 14–15.

⁵³ SVOBODA, E. *K 60. narozeninám JUDra Jana Krčmáře*, s. 20.

⁵⁴ ANDRES, B. *Vědecký portrét universitního profesora JUDRa J. Krčmáře*, s. 44.

⁵⁵ Viz KNAPP, V. Cesta Emila Svobody a Jana Krčmáře k pravdě. *Právník*. 1951, roč. 90, s. 359.

⁵⁶ PRAŽÁK, J. Životopisný nástin uplynulých šedesáti let věku profesora JUDra Jana Krčmáře. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 29.

⁵⁷ ČERMÁK, V. Profesor Jan Krčmář – vysokoškolský učitel. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 110.

kého vzoru využíval i metodu cvičných „soudů na oko“). Krčmář však podle Sommera prováděl se studenty skutečný „vědecký seminář“ poskytující „*uvedení do metody vědecké práce*“ a „*otevřející široké výhledy do srovnávací vědy právní*“.⁵⁸ V. Knapp Krčmáře ve svých pamětech popsal jako profesora, který svojí inteligencí a vzdělaností převyšoval ostatní učitele, s kterými se Knapp na fakultě ve 30. letech potkal. Knapp si Krčmáře vysoce vážil a nepřestal jej považovat za svého učitele ani po nástupu komunistického režimu. V roce 1951 jej označil za „*náruživého civilistu, který miloval svůj obor*“.⁵⁹ Podle Knappa byl Krčmář člověkem „*neběvalé inteligence a neběvalého vzdělání i mravní ušlechtilosti*“. Za vzor považoval Knapp zejména Krčmářovu „*obrovskou pracovitost, vědeckou pečlivost a přesnost v práci*“. Podle Knappa byly hlavní předností Krčmáře přesnost vyjadřování pojmů a definic. V pamětech pak Knapp uvedl, že vše, co se „*ve svých učňovských letech naučil, jsem se naučil od Krčmáře. Trvalo mi dlouho, odnaučit se tomu. Jeho obrovská pracovitost, vědecká pečlivost a přesnost v práci mi však zůstala vzorem na celý život.*“⁶⁰

I když se jedná o subjektivní hodnocení osobností, které byly s Krčmářem pracovně spojeny, není pochyb, že Krčmář právem patří mezi nejvýznamnější profesory pražské právnické fakulty meziválečného období i pro své pedagogické a vědecké působení. Kromě *Práva občanského* publikoval řadu dalších odborných studií z oborů občanského a mezinárodního práva a politiky, a to především v *Právnicku*, *Sborníku věd právních a státních*, *Zahraniční politice* a v nejrůznějších sbornících a počtách.⁶¹ Tematicky se věnoval ve dvacátých letech zejména pozemkové reformě a provádění mírových smluv. Nezanedbával ani péči o odkaz velkých postav české civilistiky. Na počátku 30. let se poté zaměřil i na právně teoretické otázky soukromého práva. Ve studii nazvané *Zákon a rozhodnutí*, publikované v roce 1932 ve *Sborníku věd právních a státních*, se vyjádřil i k tehdejší obecnější právně teoretickým diskusím o pramenech práva a aplikaci z hlediska občanského práva a jeho příspěvek oceňoval i brněnský právní filozof V. Kubeš.⁶²

Ve studii věnované vztahu mezi zákonem a rozhodnutím soudce se Krčmář zabývá obecnější problematikou mezer v právu a interpretace.⁶³ Vycházel nejen z původních zdrojů úpravy ABGB v přirozenoprávní doktríně, zejména ve vztahu k pojmu spravedlnosti, ale snažil se formulovat obecná pravidla pro postup soudce při interpretaci, a to zejména s ohledem na dosavadní bohatou judikaturu a právní praxi. Interpretace práva soudcem je tu podle Krčmáře způsobem, jak je možné do určité míry měnit dosavadní právo založené na zákonu. Proniká tak do právního řádu nejen „politika“, ale například i odlišný hodnotový systém. Krčmář tu pojednává o soudci jako „*spolutvůrci práva*“. Dospívá k závěru, že „*platné právo je kategorií stále pohyblivou*“ a že se mění „*nejen akty zákonodárnými, nýbrž i změnou judikatury*“.⁶⁴ Krčmář zpracoval i několik hesel

⁵⁸ Viz SOMMER, O. Krčmář a Stupecký. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 82–83.

⁵⁹ KNAPP, V. *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha: Prospektum, 1998, s. 27. KNAPP, V. *Cesta Emila Svobody a Jana Krčmáře k pravdě*, s. 358.

⁶⁰ KNAPP, V. Zemřel prof. JUDr. Jan Krčmář. *Právnick*. 1950, roč. 89, s. 282.

⁶¹ K tomu viz Soupis literárního díla prof. JUDr. Jana Krčmáře: In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 253–257.

⁶² K tomu viz blíže KUBEŠ, V. Profesor JUDr. Jan Krčmář jako stoupenec čisté nauky právní. In: *JUDr. Jan Krčmář*, zejména s. 66–69. Později byl však ke Krčmářovi značně kritický.

⁶³ KRČMÁŘ, J. *Zákon a rozhodnutí*. In: *Sborník věd právních a státních XXII*. Praha, 1932, s. 19 an.

⁶⁴ *Ibidem*.

do *Slovníku veřejného práva*. Kromě toho se dílčím způsobem podílel i na Sedláčkově a Roučkově komentáři.⁶⁵ Jako výraz uznání jeho vědeckých a odborných kvalit byl profesor Krčmář jmenován v roce 1932 řádným členem České akademie pro vědy a umění, Šafaříkovy učené společnosti v Bratislavě, Národní rady badatelské a dopisujícím členem Ústavu pro srovnávací právo v Bruselu.⁶⁶

Krčmář byl v české právní vědě meziválečného období ve zvláštním postavení. Nebyl totiž plně přijímán ani profesorským sborem pražské právnické fakulty, který měl tendenci zastávat právně pozitivistické postoje (a s jehož většinou se neshodl ani na reformách výuky práva), ani brněnskými normativisty. Sám viděl své místo „mezi oběma metodologickými směry“.⁶⁷ Zasáhl jej ale vědecký spor pražské a brněnské právnické fakulty, který podle Krčmáře i podle Weyrových pamětí začal jako osobní spor mezi J. Hoetzelem a F. Weyrem po přijetí československé ústavy z roku 1920.⁶⁸ To se v Krčmářově případě promítlo do podobně osobně zabarveného sporu s brněnským profesorem občanského práva Jaromírem Sedláčkem, který postupně gradoval. Krčmář svůj vztah k Sedláčkovi sám označil za „nepříliš příznivý“. Přitom Krčmář pomohl na Weyrovu žádost Sedláčkovi ještě před první světovou válkou k habilitaci na brněnské technice. Již jako mimořádný profesor brněnské právnické fakulty kritizoval Sedláček nejprve Krčmářovo pojetí pozemkové reformy a poté i postup prací na kodifikaci občanského práva. Zejména navrhoval pro nový československý občanský zákoník ustoupit od původního systému ABGB, který považoval za překonaný.⁶⁹ Oba civilisté se pak ve svých dílech více méně ignorovali. Přesto se dlouhou dobu podařilo udržet negativní emoce v přijatelných mezích. Krčmář dokonce navrhl, aby se Sedláček stal členem komise pro provedení závěrečných redakčních prací na vládním návrhu občanského zákoníku. Na druhou stranu Rouček se Sedláčkem vyzvali Krčmáře k alespoň malému příspěvku do jimi připravovaného *Komentáře k obecnému občanskému zákoníku*. V době, kdy Krčmář slavil 60. narozeniny, přispěl sice Sedláček článkem i do jeho *Pocty*, kde vyzvedl jeho podíl na rozvoji mezinárodního práva soukromého,⁷⁰ zároveň jej ale v jiném článku pro *Časopis pro právní a státní vědy* poměrně ostře kritizoval.⁷¹ Zejména mu vytkl právní pozitivismus, přílišné setrvávání na historické metodě a nedostatek právněteoretického základu. Kritizoval i Krčmářovu učebnici, zejména „zastaralý systém“ podání občanského práva, způsob Krčmářovy práce s literaturou i fakt, že se na výsledném díle projevilo, že vznikalo z původních litografovaných přednášek. Přiznal mu však postavení „skvělého“ právního dogmatika. Krčmář ve svých pamětech uvádí, že mu F. Weyr naznačil, že důvodem tohoto Sedláčkova kroku mohl být i fakt, že Krčmář opomínil citovat některé ze Sedláčkových prací v *Právu občanském*.⁷²

⁶⁵ KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 94.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 86.

⁶⁷ KRČMÁŘ, J. *Metody právnického bádání z ptačí perspektivy*. In: *Serta Mauroviciana. Commentationes oblatae Joanno Maurović sexagenario ab amicis, collegis et discipulis*. Bělehrad, 1934, s. 173–174.

⁶⁸ Nejnověji VOJÁČEK, L. První pražští učitelé na brněnské právnické fakultě. *Právněhistorické studie*. 2007, č. 39, s. 210–211.

⁶⁹ Viz zejména SEDLÁČEK, J. Ještě příspěvek k otázce kodifikace našeho občanského zákoníku. *Právník*. 1923, roč. 62, s. 465–484.

⁷⁰ SEDLÁČEK, J. Právní relevance smlouvy podle mezinárodního práva soukromého. In: *JUDr Jan Krčmář*, s. 135–143.

⁷¹ *Časopis pro právní a státní vědu*. 1937, roč. XX, s. 358 an. S Krčmářovými glosami reprodukováno in: KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl II.*, s. 233 an.

I když byla Sedláčková kritika zejména v pasáži o některých nedostatcích Krčmářovy učebnice opodstatněná, za Krčmáře se postavila řada osobností české právní vědy. Následovala výměna dopisů mezi Krčmářem a Sedláčkem z konce roku 1937, v níž Sedláček pokračoval v kritice stavu české civilistiky, zejména nedostatku reflexe výsledků její činnosti v soudní praxi. Sedláček též trval na svých metodologických výtkách. I když se Krčmář zcela nezabýval vlivu právního pozitivismu a historickoprávní školy, již od svých studií v Lipsku cítil, že dílo Randy a Stupeckého, na které především navazoval, musí být přizpůsobeno novým metodologickým impulzům přicházejícím zejména z Německa, a byl otevřen uvažování o sociologických, ekonomických („národohospodářských“) a filozofických vlivech na právo. Právě v polemice se Sedláčkem k tomu dodal následující: „*Nikdy jsem historismus neopustil a není mně také nic známo o tom, že historismus umřel, nebo že by jen umíral*“. Pod tímto pojmem však myslel uvedení historického vývoje jednotlivých institutů a také jejich srovnání s římskoprávní úpravou.⁷³ Václav Vaněček to ve svém příspěvku v Krčmářově *Poctě* poměrně přesně charakterizuje tak, že právní historie je Krčmářovi „*hlavní a všestrannou pomocnicí vlastní vědy práva platného*“, s tím že zůstal „*duchem*“ určitým prvkům právně historické vědy věrný i nadále, a to jako součást vzájemného ovlivnění vědeckých metod.⁷⁴

Krčmář vždy pod zřetelným Randovým vlivem zdůrazňoval nutnost vycházet v první řadě z platné právní úpravy. Svoji pozici viděl v pěstování a kultivaci dogmatické části občanského práva a v pojednání o jeho systému odvozenému od ABGB. Bedřich Andres v článku v *Právniku* u příležitosti Krčmářových 70. narozenin upozorňuje na fakt, že Krčmář ve svém díle sice přihlíží kromě historických souvislostí i k „*hospodářským a sociálním poměrům*“ a „*hospodářské základy právních ustanovení jsou u něj na četných místech zdůrazňovány*“, nicméně dodával, že u Krčmáře je vždy rozhodující „*text zákonného předpisu, z něhož při výkladu jedině možno vycházeti*“. Kromě toho Andres vyzvedl i Krčmářovu snahu výklad vždy systematicky zařadit.⁷⁵

Co se týče zahraničních vlivů kromě již zmíněného Rudolfa Stammlera a Emila Strohala, Krčmář využíval i práce Aloise Brinze a Augusta Thona. Přiznal však také, že se nebránil ani přejímání některých Kelsenových a Weyrových myšlenek, zejména pro teoretické řešení civilistikou dosud nezpracovaných problémů.⁷⁶ Stejně tak se u Krčmáře projevil vliv dánského právního filosofa a Kelsenova žáka Alfa Rosse, zejména jeho práce nazvané *Theorie der Rechtsquellen*, která byla poprvé vydána v Lipsku v roce 1924. Z různých škol si často vybíral jen určité prvky a jevil tak sklon k metodologickému eklekticismu. Nebyl navíc metodologicky strnulý, takže je vidět rozdíl mezi Krčmářem před první světovou válkou, v meziválečném období a po roce 1945.⁷⁷

⁷² KRČMÁŘ J. *Paměti. Díl II.*, s. 241.

⁷³ ANDRES, B. K sedmdesátým narozeninám univ. prof. JUDr. Jana Krčmáře. *Právník*, 1947, roč. 86, s. 131 an.

⁷⁴ VANĚČEK, V. *Semper magistra!*, s. 88.

⁷⁵ ANDRES, B. *K sedmdesátým narozeninám univ. Prof. JUDr. Jana Krčmáře*, s. 131.

⁷⁶ K tomu viz i hodnocení KUBEŠ, V. Profesor JUDr. Jan Krčmář jako stoupenec čisté nauky právní. In: *JUDr. Jan Krčmář*, s. 66 an. Stejně tak i další normativista A. Procházka: PROCHÁZKA, A. Pojem práva a idea spravedlnosti. In: *JUDr. Jan Krčmář*, zejména s. 101–102.

⁷⁷ To již naznačil například VANĚČEK, V. *Semper magistra!*, zejména s. 92. Z jiných důvodů pak V. Knapp rozlišoval mladého – idealistického Krčmáře a Krčmáře, který se po roce 1948 přiklonil k marxismu-leninismu. Zejména KNAPP, V. *Cesta Emila Svobody a Jana Krčmáře k pravdě*, zejména s. 359–361.

Krčmář sám se ve sborníku věnovaném prof. Maurovičovi i ve svých pamětech prohlásil za „*odpůrce metodového singularismu*“. Žádná metoda nebyla podle něj „*schopna vyčerpání všech problémů*“ a jen pomocí různých metod bylo možné „*dospěti k zdárnému výsledku*“. Podle Krčmáře měla každá vědecká metoda „*ve vývoji bádání o právu svoji funkci a svůj úkol*“.⁷⁸ „*Neznamená však nikdy poslední slovo a splníví svůj úkol, učiní místo metodám jiným*“.⁷⁹ Podle V. Čermáka Krčmář ve svém pojetí právního pozitivismu našel místo i pro právně filozofické vlivy, které stály u kolébky ABGB, tedy zejména pro přirozené právo. V. Čermák a V. Kubeš také vidí u Krčmáře v určitých ohledech příklon k normativismu, a to tam, kde mu dosavadní výklady obsažené v rakouské a meziválečné československé civilistice nepostačovaly.⁸⁰ Velmi dobře je to vidět ve výkladech úvodních a části všeobecné v *Právu občanském*, kde Krčmář například v pasážích o rozdělení práva na soukromé a veřejné nejprve podává výklad založený na pozitivním právu, ale zároveň uvádí i „*konkurenční*“ Weyrovy úvahy o jednotnosti právního řádu odvozené od Hanse Kelsena.

Krčmář tak sice nebyl ostatními právními vědci či současnými autoritami považován za příliš originálního myslitele, ale za naprosto korektního a erudovaného vědce. Asi nejlépe to vystihl Valentin Urfus, který Krčmáře označil za „ *vynikajícího dogmatického myslitele se širokým teoretickým obzorem*“, který „*nepostrádal vyhraněný smysl pro systematické podání látky*“.⁸¹ V české civilistice byl sice představitelem právního pozitivismu, avšak čerpal nejen z kořenů historické školy, ale reflektoval i jiné právněteoretické a právněfilozofické školy.

Krčmář však nebyl jen profesorem či veřejným činitelem, ale také významným sběratelem umění. Stal se dokonce předsedou Společnosti vlasteneckých přátel umění v Čechách a členem kuratoria Náprstkova muzea. Krčmářovou zásluhou byly také postátněny sbírky Společnosti vlasteneckých přátel umění, které dnes tvoří součást Národní galerie.⁸² S uměleckým světem měl úzkou souvislost i fakt, že se ve svých jednapadesáti letech rozhodl oženit a 16. října 1928 si vzal herečku Městského divadla na Královských Vinohradech a později Národního divadla Mílou Pačovou.⁸³ Manželé Krčmářovi neměli žádné děti.

3. JAN KRČMÁŘ V LETECH 1939–1948

Jana Krčmáře výrazným způsobem zasáhly události listopadu 1939 a uzavření českých vysokých škol. I když i nadále vědecky pracoval, okupace a druhá světová válka pozastavily rozvoj Krčmářovy vědecko-pedagogické osobnosti a významně poznamenaly jeho další osudy. Krčmář se sice do odbojové práce nezapojoval (jen v roce 1943 byl krátce zatčen gestapem)⁸⁴, na druhou stranu na rozdíl od několika svých kolegů vědomě nekolaboval ani nepřijal žádnou z významných veřejných funkcí. Za Protektorátu se Krčmář

⁷⁸ KRČMÁŘ, J. *Metody právníckého bádání s ptačí perspektivy*, s. 167–175.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 175. Viz též KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl II.*, s. 230.

⁸⁰ ČERMÁK, V. *Profesor Jan Krčmář – vysokoškolský učitel*, s. 115–116.

⁸¹ *Dějiny Univerzity Karlovy, díl IV.* Praha: Karolinum, 1998, s. 77.

⁸² KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 95 an.

⁸³ TOMEŠ, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, díl K–P*, s. 507.

⁸⁴ Blíže viz KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 103 an.

nejprve ve své vile v Třemošnici věnoval dokončení svých pamětí a v roce 1941 vydal jejich malý fragment věnovaný výše zmíněnému sběratelství.⁸⁵ Odborně se zaměřil na tzv. pracovní smlouvy, respektive smlouvy služební a smlouvy o dílo, o čemž vydal v *Právniku* zajímavou studii.⁸⁶ I když Krčmář vycházel jak ze svého původního pojednání *O smlouvě námezdní*, tak i z obligáční části svého *Práva občanského*, za nové impulzy považoval především vývoj ustanovení o mzdě u smluv služebních a také nově se vyvíjející případy spadající buď pod smlouvu služební, nebo smlouvu o dílo. I vzhledem k filmové kariéře své manželky věnoval Krčmář pozornost smlouvám uzavíraným filmovými producenty s umělci. Jednalo se podle něj o zvláštní druh smlouvy služební a Krčmář upozorňoval na rozšířenou praxi uzavírání těchto smluv ve formě předem připravených formulářů, které podrobil kritice. Krčmář se navíc podílel i na filmové produkci a jeho manželka právě v této době dostala své nejvýznamnější filmové role.⁸⁷ Další studie, kterou zpracoval pro časopis *Právník*, pojednávala o pojmu svatební smlouvy.⁸⁸ Také zde reagoval Krčmář na potřeby praxe a zejména se zabýval tím, nakolik a v jaké podobě byly svatební smlouvy v české právní praxi skutečně uzavírány. Vycházel též z diskuzí o této problematice v souvislosti s přípravou osnovy nového československého občanského zákoníku a zamýšlel se i nad osudem svatebních smluv a jimi upraveného majetku po zániku manželství zejména při rozvodu a rozluce.

Po skončení druhé světové války se Krčmář vrátil zpět na právnickou fakultu. Bylo tak zrušeno rozhodnutí protektorátního ministerstva školství ze dne 30. ledna 1941, které dalo profesora Jana Krčmáře do trvalé výslužby.⁸⁹ Krčmář byl jmenován „ředitelem semináře práva soukromého“ a jako nejstarší člen profesorského sboru byl promotorem prvních slavnostních promocií, které se po válce na fakultě konaly, včetně udělení čestné vědecké hodnosti doktora práv prezidentu Edvardu Benešovi dne 15. prosince 1945 ve Vladislavském sále Pražského hradu. Pro účely výuky upravil i své *Právo občanské*, do něhož se znovu s pomocí profesora B. Andrese snažil zapracovat nejvýznamnější změny, které přinesl poválečný vývoj.⁹⁰ V letech 1946 a 1947 všech pět dílů vyšlo ve čtvrtém doplněném vydání, a to v *Knihovně Sborníku věd právních a státních*. Krčmář však tentokrát nejprve předložil studentům a odborné veřejnosti přepracovanou úvodní a všeobecnou část. V ní doplnil především přehledný výklad o dekretální pravomoci prezidenta republiky včetně poválečné ratihabice a problémů s použitelností předpisů vydaných v době nesvobody. Obecné úvahy tu Krčmář vhodně aplikuje na oblast občanského práva. Dále se zabýval i dalšími významnými změnami poválečného zákonodárství relevantními pro obecnou část, zejména dekretem prezidenta republiky č. 117/1945 Sb. o úpravě prohlášení za mrtvého. Velmi zajímavý je i věcný rejstřík a rejstřík právních předpisů, z něhož lze velmi dobře dovodit jak „použitelné“ předpisy z doby nesvobody pro oblast občanského práva, tak i změny, které přinesly dekrety prezidenta republiky.

⁸⁵ KRČMÁŘ, J. Z mých pamětí. Počátky mého sběratelství. *Příloha Sborníku grafických umění Hollar*. 1941, roč. 17, sv. 5.

⁸⁶ KRČMÁŘ, J. Vysvětlivky k pojmu smluv pracovních (smlouvy služební a smlouvy o dílo). *Právník*. 1942, s. 1–11.

⁸⁷ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl III.*, s. 330.

⁸⁸ KRČMÁŘ, J. Poznámky k pojmu smluv svatebních. *Právník*. 1943, roč. 82, s. 197–200.

⁸⁹ Archiv Univerzity Karlovy, Praha, osobní spis J. Krčmáře.

⁹⁰ Takto to Krčmář čtenářům podal i ve stručné předmluvě ke čtvrtému vydání. KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Díl I*. Knihovna sborníku věd právních a státních. 4. vydání. Praha, 1946.

V roce 1947 pak Krčmář vydal i zbývající díly 4. vydání své učebnice. V nich logicky došlo k největším změnám v části věnované věcným právům. Je však třeba konstatovat, že změny v československém zákonodárství (například pojmy národní správa a restituce podle dekretu č. 5/1945 Sb., konfiskace podle dekretů č. 12 a 108/1945 Sb. či znárodnění) již Krčmář teoreticky nerozebíral, spíše jen doplnil přehled nové úpravy. Nicméně nadhodil některé problémy jako například důsledky působení národních podniků ve vztahu k občanskému a obchodnímu právu. Krčmář se též vyjádřil k otázce vlastnictví národních podniků. Přiklonil se totiž k tomu, že národní podniky je třeba považovat za skutečné vlastníky a nejen správce a uživatele znárodněného a tudíž státního majetku. Jeho názor se však prosadit nepodařilo. K národní správě a poválečné restituci majetku se vyjádřil i ve zvláštní studii v *Právniku*.⁹¹ Praxe si totiž často nevěděla rady s aplikací nově zaváděných pojmů, jako byla například národní správa, ve vztahu k původní podobě občanského práva. Krčmář se také zabýval problémem, jak přesně definovat majetkoprávní jednání, která mají být prohlášena za neplatná z toho důvodu, že byla uzavřena pod tlakem okupace nebo v důsledku národní, rasové či politické perzekuce v době nesvobody. V této souvislosti kritizuje poměrně vágní a příliš široké formulace dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. (a také absenci slibovaného speciálního zákona) a využívá některých logických argumentů k možnému užšímu vymezení jednání, u nichž je možné se neplatnosti dovolat. Připomíná navíc i nutnost vycházet z platné úpravy ABGB.

Když se koncem roku 1945 znovu zahájily diskuze o osudu předválečné vládní osnovy občanského zákoníku, Krčmář se do nich ihned zapojil. O tom svědčí i jeho poznámky v úvodu k *Právu občanskému* z roku 1946.⁹² Je též známo, že významnou roli v této záležitosti sehrálo ministerstvo spravedlnosti, kde se touto otázkou znovu zabýval bývalý sekretář superrevizní komise dr. J. Srb. Podle Krčmáře se za hlavní problém kromě zpracování poválečných změn považoval poměr ke Slovensku (zvláště kvůli postoji Slovenské národní rady), a proto se k připravenému materiálu znovu vyjadřovalo Pověřectvo pro právo a soudnictví SNR. Podle Krčmáře nemělo Pověřectvo k zaslanému textu původní vládní osnovy nijak rozsáhlé připomínky.⁹³ Do února 1948 však revize osnovy nebyla hotova.

4. EPILOG – PRÁCE NA OBČANSKÉM ZÁKONÍKU Z ROKU 1950

Únor 1948 zasáhl nepříznivě zejména do Krčmářovy pedagogické činnosti. I když nebyl perzekvován, bylo mu postupně znemožněno, aby nadále konal přednášky.⁹⁴ Vzhledem k jeho pokročilému věku a špatnému zdravotnímu stavu sám Krčmář 16. května 1949 podal žádost o přeložení do výslužby.⁹⁵ Jeho žádosti 27. září 1949 ministr školství Zdeněk Nejedlý vyhověl. Krčmář však do penze neodešel a komunistický režim „lidové demokracie“ využil jeho bohatých legislativních zkušeností v rámci tzv. práv-

⁹¹ Poznámky k dekretu prezidenta republiky ze dne 19. 5. 1945, č. 5/45 a k zákonu ze dne 16. 5. 1946, čís. 128/46. *Právník*. 1946, roč. 85, s. 257–261.

⁹² KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Díl I.*, s. 39.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Dějiny Univerzity Karlovy, díl IV*, s. 383.

⁹⁵ Archiv Univerzity Karlovy, Praha, osobní spis J. Krčmáře.

nické dvouletky.⁹⁶ Podílel se zejména na přípravě nového občanského zákoníku. Spolu s ním se na kodifikačních pracích podíleli Krčmářovi kolegové a žáci, zejména Bedřich Andres a Viktor Knapp. Podle Knappa byl jedním z důvodů fakt, že Krčmářova autorita byla mezi odborníky na občanské právo „obrovská“ a nebylo možné ji zpochybňovat „ani zleva, ani zprava“. I když Krčmář nabídl Knappovi habilitaci na fakultě, řízení nebylo zahájeno před Krčmářovým odchodem do důchodu, a tak se Knapp habilitoval pro obor správního práva na Vysoké škole politické a sociální.⁹⁷ Krčmář bývá často lacině kritizován pro kolaboraci s novým režimem, je však nutno tuto otázku posuzovat v kontextu dalších skutečností. Osobně se domnívám, že tak učinil právě z důvodu účasti na kodifikačních pracích, zejména když se při nich využila i vládní osnova občanského zákoníku z roku 1937. Krčmáře můžeme těžko podezřívát jak z intelektuálního příklonu ke komunismu, tak z nějakých kariéristických důvodů. Krčmář sám na to ale v pamětech ani jinde odpověď nedává.

Vlastní kodifikační práce na občanském zákoníku řídila tzv. „politická komise“ vytvořená při ministerstvu spravedlnosti. Ta nechala zřídit dvě velké subkomise – pro občanské a pro trestní právo.⁹⁸ Subkomise pro občanské právo se poté rozdělila na část připravující procesní předpisy a na část pracující na novém občanském zákoníku a dalších změnách v soukromém právu. Její komise měly za úkol zpracovat úvodní ustanovení a věcná práva, obecnou a zvláštní část obligačního práva, změny v právu obchodním, patentové právo a právo autorské. Výsledky prací těchto subkomisí pak byly předloženy právě starším zkušeným právníkům, mezi nimi i Krčmářovi. Podle zachovaných archivních materiálů nebyl Krčmář původně členem žádné subkomise ani pověřovaným referentem k jednotlivým otázkám, ale jen přizvaným expertem. Teprve od dubna 1949 se začal pravidelně účastnit i schůzí hlavní komise pro občanské právo (častokrát však byl pro nemoc omluven), stal se dokonce zaměstnancem (odborným referentem) ministerstva spravedlnosti a v listopadu 1949 mu bylo uloženo, aby se účastnil obhajoby výsledků subkomise pro občanské právo na setkáních s dělníky, zástupci společenských organizací a poslanci Národního shromáždění.⁹⁹ Podle dochovaných materiálů i podle vzpomínek V. Knappa se Krčmář věnoval zejména části věcných práv, k čemuž si ostatně připravil půdu ve čtvrtém vydání svého *Práva občanského*, které reflektovalo socializační zásahy roku 1945. Krčmář právě s Knappem nejvíce spolupracoval na konečné podobě těch elaborátů, které v subkomisi pro věcná práva předkládal V. Knapp. Také v dochovaných materiálech subkomise pro závazkové vztahy jsou patrné Krčmářovy úpravy některých elaborátů psané jeho typickým úhledným rukopisem. Zajímavé také je, že v dílčích důvodových zprávách k elaborátům se jako jedno z mála děl prvorepublikové literatury, na něž je výslovně odkazována jako na autoritu, uvádí právě Krčmářovo *Právo občanské*.

Na druhou stranu je i Krčmářovou zásluhou, že občanský zákoník z roku 1950 ještě zcela neopustil některé z tradičních konceptů středoevropské právní kultury soukromého

⁹⁶ KUKLÍK, J. – BLAŽEK, L. Úvod. In: BLÁHOVÁ, I. et al. *Právnícká dvouletka. Rekodifikace právního řádu, justice a správy v 50. letech 20. století*. Praha: Auditorium, 2014, s. 11–18.

⁹⁷ KNAPP, V. *Proměny času*, s. 127–128.

⁹⁸ KUKLÍK, J. Úvod a Vlastnictví a věcná práva v přípravě občanského zákoníku. In: *Právnícká dvouletka*, s. 12–18 a s. 41–42.

⁹⁹ Blíže viz KUKLÍK, J. *Profesor Jan Krčmář*, s. 108 an.

práva a že se mu podařilo přesvědčit o řadě záležitostí členy kodifikačních subkomisí i vedení ministerstva. Jen tak lze podle mého názoru vykládat slova V. Knappa, že se Jan Krčmář dal „do služeb budování socialistického práva“, „patřil k nejsrdečnějším spolupracovníkům soudruhů dělníků v kodifikační komisi“, „nikdy nepropadl intelektualismu, který by byl přehradou mezi ním a soudruhy ze závodů či z polí. Spolupracoval s nimi tak, jak se spolupracovati má. Poučil je, bylo-li třeba, ale častěji poučil sebe z politických a životních zkušeností soudruhů dělníků i rolníků.“¹⁰⁰ Ve svých pamětech pak Knapp uvádí, že Krčmář se při kodifikaci mimořádně zasloužil o to, že zákoník z roku 1950 „nebyl horší, než byl“ a dosáhl „celkem slušné legislativně technické úrovně“. Knapp především vyzvedl Krčmářovu „obrovskou erudici“ a inteligenci. Nebyl podle něj konzervativce, avšak v kodifikační komisi právě on nejvíce bránil „jalovému a samoúčelnému novátorství“. Zákoník sice vyšel i ze sovětské úpravy a provedl změny vynucené přijetím Ústavy 9. května, ale zároveň podle Knappa zachoval vše, co „bylo použitelné a užitečné“.¹⁰¹ To je sice do značné míry možné přijmout, nicméně nově objevené archivní dokumenty osvětlující diskuze v politické komisi a subkomisích a postupný tlak na další a další změny v textu zákoníku zejména v oblasti věcných práv ukázaly, že prostor pro reálný vliv odborníků na kodifikaci právnické dvouletky se zmenšoval a výsledek není tak optimistický, jak ze svého subjektivního a retrospektivního pohledu uváděl Knapp.¹⁰² Profesor Jan Krčmář se navíc dokončení kodifikačního úsilí právnické dvouletky a přijetí občanského zákoníku nedočkal. Zemřel 29. května 1950. Jeho úmrtí jakoby předznamenalo zvrat ve směřování občanského práva v poúnorovém Československu.

¹⁰⁰ KNAPP, V. *Zemřel Jan Krčmář*, s. 282 a KNAPP, V. *Cesta Emila Svobody a Jana Krčmáře k pravdě*, s. 350 an.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 121–122.

¹⁰² K tomu viz KUKLÍK, J. *Vlastnictví a věcná práva v přípravě občanského zákoníku*, s. 41 an.

SOCIÁLNÍ PRÁVO A VEŘEJNÉ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Ivo Telec*

Abstrakt: Veřejné zdravotní pojištění tvoří ústavně významnou sociální hodnotu, která je spjata se sociálním právem. Téma je nahlíženo právním pohledem komplementární a alternativní medicíny. Úvodní část je věnována některým sociokulturním otázkám spjatým s tématem. Dále je právně rozebráno veřejné sociální právo pojištěnce. Podrobná pozornost je věnována právním předpokladům hrazení zdravotní služby z veřejného zdravotního pojištění podle českého práva. Jednotlivé právní požadavky jsou podrobně rozebrány, zejména otázka dokazování účinnosti. Pozornost je také věnována rozdílu mezi přírodovědeckým dokazováním účinnosti a mezi důkazy podle procesního práva. Dílčí právní pozornost je zaměřena na právní problém hrazení psychoterapeutických zdravotních výkonů, protože ministerská vyhláška je v rozporu se zákonem o veřejném zdravotním pojištění. Balneologie je uváděna jako hraniční případ mezi komplementární a alternativní medicínou a tzv. konvenční medicínou. Zvláštní pozornost je věnována fondům prevence zdravotních pojištěnec. Závěr příspěvku spočívá v tom, že diagnostické, terapeutické nebo preventivní postupy komplementární a alternativní medicíny jsou hraditelné z veřejného zdravotního pojištění. Legálním předpokladem ovšem je splnění obecných zákonných požadavků. Jedinou výjimkou je legální zákaz hrazení akupunktury z veřejného zdravotního pojištění od dubna roku 1997.

Klíčová slova: sociální právo, veřejné zdravotní pojištění, komplementární a alternativní medicína, důkazy

ÚVOD

Plnění závazku péče o zdraví v praxi přináší celou řadu právních návazností. Mezi ně patří úhrada provedeného zdravotního výkonu z veřejného zdravotního pojištění. Soukromé zdravotnické právo souvisí s ústavně zaručeným veřejným subjektivním sociálním právem pojištěnců na bezplatnou zdravotní péči z veřejného zdravotního pojištění. Některé případy ale bývají v praxi brány za soukromoprávně sporné. Týká se to zejména komplementární a alternativní medicíny ve zdravotních službách. Spadají sem i různé zdravotní výkony z oboru tradičního nebo přírodního lékařství.

Téma sociálního práva a veřejného zdravotního pojištění směřuji do oblasti odborně zvané komplementární a alternativní medicína.¹ Činím tak záměrně ve snaze právně přispět do veřejné debaty o českém zdravotnictví. V kulturně srovnatelném zahraničí se mnohdy jedná o právně běžné záležitosti.

Připomenout si můžeme hamburskou podnikovou nemocniční pokladnu *Securitas* anebo wuppertalskou zdravotní pojišťovnu *Barmenia*. Obě nabízejí *zdravotněpojistné služby* v oboru *Naturheilverfahren*, včetně smluvního připojištění hrazení nákladů léčitelských služeb (*Heilpraktikern*). Zdravotní pojišťovna *Barmenia* ve *věcném rozsahu* pojistitelné přírodně léčebné péče uvádí *čtyřicet* druhů této péče.² Zmínit musíme též

* Prof. JUDr. Ivo Telec, CSc. Autor je profesorem občanského práva a vedoucím katedry soukromého práva a civilního procesu Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, advokátem a mezinárodním rozhodcem. E-mail: Ivo.Telec@upol.cz.

¹ Viz např. KRÍŽOVÁ, E. *Alternativní medicína v České republice*. Praha: Karolinum, 2015; KRÍŽOVÁ, E. et al. *Alternativní medicína jako problém*. Praha: Karolinum, 2004.

² Srov. <<http://www.barmenia.de/de/service/gesundheitsportal/naturheilkunde/abc-der-naturheilverfahren>. xhtml> [cit. 7. 11. 2016].

hamburskou *Techniker Krankenkasse*. Švýcarská spolková ústava po lidovém hlasování z května roku 2009 praví: „Spolek a kantony pečují v rámci rozsahu svých pravomocí o zohlednění doplňujícího lékařství.“ (čl. 118a nazvaný Doplňující lékařství, *Komplementärmedizin*). Ve Švýcarsku je několik oborů komplementární medicíny hrazeno ze zákonného veřejného zdravotního pojištění. Od května 2017 se tak děje definitivně. V Kanadě lze zase získat státem akreditované vysokoškolské vzdělání naturopatického lékaře na torontské *Canadian College of Naturopathy Medicine*. Zdravotnímu výzkumu komplementární a alternativní medicíny bývá věnována řada světových vědeckých časopisů.³

Používání komplementární a alternativní medicíny ve zdravotních službách ve světě s právní vazbou na veřejná zdravotní pojištění má své opodstatnění v *nákladové efektivitě a účelnosti*, pokud jde o co *nejúčinnější* a zároveň co *nejbezpečnější* léčbu. Srovnej § 15 odst. 7 věta druhá a odst. 8 *zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění*, ve znění pozdějších předpisů, který ale má povahu zvláštního ustanovení.

Zastavme se nejprve u některých částí komplementární a alternativní medicíny, které někdy bývají považovány za sporné. Věcné pochyby mohou mít vliv na právní otázku veřejného zdravotního pojištění a samozřejmě i na sociální právo s tím spojené.

Příkladem slouží specifické homeopatické přípravky se zdravotními indikacemi (vedle tzv. prostých). Sama „zdravotní indikace“ představuje racionální lékový pojem, včetně racionálního dávkování, respektive rozumné medikace. Některá homeopatika jsou v Česku dostupná jen na lékařský předpis podle lékového práva. Kupříkladu ve Švýcarsku, Německu či Spojeném království se jedná o léčiva hrazená z veřejných zdravotních pojištění; byť někdy jen za určitých podmínek. Ostatně v Česku bývala v první polovině 90. let homeopatická vyšetření, nikoli léčiva, hrazena některými zdravotními pojišťovnami; viz již zaniklou *Podnikovou zdravotní pojišťovnu Garant*, respektive *Pojišťovnu Garant-Hospital*.

Ačkoli se o léčebné účinnosti humánních nebo veterinárních homeopatik někdy vedou učené spory, jejich účinnost bývá vědecky dovozována podle pravidel homeopatického oboru a jeho teorie. Srovnej též *individualitu pacienta*, respektive homeopatickou konstituci a podobné kvalitativní znaky, včetně důvěryhodnosti homeopata. Oborová pravidla, včetně výroby homeopatik, se liší od alopatických léčiv, která zásadně přinášejí zdravotně nebezpečné vedlejší účinky, včetně až možné smrti pacienta (a pojištěnce). Farmakologická pravidla u homeopatik stanoví lékové právo. Účinnost lidských, zvířecích nebo rostlinolékařsky používaných homeopatických přípravků se dovolává vědecké teorie s jejími teoretickými důkazy, jakož i některých důkazů empirických, včetně

³ Srov. např. německý časopis *Forschende Komplementärmedizin/Research in Complementary Medicine*, vycházející od roku 1994. Přehled dalších 40 zahraničních časopisů zde: <http://www.dialogforum-pluralism-sindermedizin.de/dpm_dll?pageID=108> [cit. 6. 10. 2016]. Z časopisů viz dále *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, *Journal of Traditional and Complementary Medicine*, *Journal of Traditional Chinese Medicine*, *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences*, *The American Journal of Chinese Medicine*, *Chinese Journal of Integrative Medicine* aj. Mezi vydavatele patří Elsevier nebo Springer. Dále viz: <http://www.freemedicaljournals.com/f.php?f=ip_alm> [cit. 16. 8. 2016]. Z knižních děl viz např. RASTOGI, S. – CHIAPPELLI, F. – RAMCHANDANI, M. H. – SINGH, R. H. (eds). *Evidence-Based Practice in Complementary and Alternative Medicine Perspectives. Protocols, Problems and Potential in Ayurveda*. Berlin – Heidelberg: Springer, 2012.

pozorování.⁴ Svou roli sehrává i dlouhodobá dobrá zavedenost na trhu, jakož i léčebná tradice a zdravotnická vzdělanost a osvěta ve vyspělých zemích. Obecný předpoklad účinnosti spočívá v kvalitativních projevech jemnomotného „otisku“ látky, čímž se zabývá bioenergetická či energoinformační medicína a zdravotní výzkum s nimi spojený. Proto nehraje žádnou roli, že po molekulární stránce se jedná o látku chemicky neúčinnou, anebo účinnou zcela zanedbatelně. Léčebné účinky mají spočívat v „jemných“, avšak léčebně vydatných přírodních jevech energoinformační medicíny. Nikoli v hrubohmotném molekulárním složení látky. Teorie se zdá být jasná, praxe je dlouhodobě ve světě zavedená.

V naznačeném duchu bývá vyučována homeopatická medicína na zahraničních vysokých školách, včetně některých zemí EU. Odtud je již jen krok k hrazení homeopatických zdravotních výkonů ze zahraničních veřejných zdravotních pojištění. Pokud by chyběly jakékoli průkazy účinnosti, těžko si představit péči řádného hospodáře při úhradách ze zdravotního pojištění.⁵ Zahraniční nemocenské pokladny nebo zdravotní pojišťovny by tak dlouhodobě byly v deliktních postaveních a páčání deliktů by stále opakovaly a ještě se tím na veřejnosti chlubil; a to často za přímé či nepřímé podpory států nebo Světové zdravotnické organizace (WHO). Nic takového nelze rozumně ani právně předpokládat, ledaže bychom ztratili rozum nebo podlehli „teoriím spiknutí“ apod.; tedy sami se oddali iracionalitě.

Srovnej podobně bioenergetický či energoinformační model lékařství,⁶ fyzikální teorie kvalitativních vlastností vody a jejích změn, fyzikální teorie éteru, výzkum chování rostlin či některé další jevy, včetně teoretických poznatků kvantové fyziky. Může ale někdy jít pouze o vědecké hypotézy, které se ještě nestaly teoriemi. Faktem je, že „mechanismus účinku“ nebývá někdy pořádně vědecky znám ani u alopatických léčiv anebo se o něm vedou vědecké pře. Má-li léčebný účinek kupříkladu specifických homeopatických léčebných přípravků se zdravotními indikacemi spočívat ve svébytném ději („mechanismu“), musí se zdravotní nebo farmakologický výzkum odvíjet právě touto cestou. V opačném případě by se mohlo jednat o metodologickou chybu, která by mohla vést k falešně záporným či jinak zkresleným výsledkům (*bias*). Výzkumnou potíží ale bývá, že někteří výzkumníci nechtějí zkoumat účinnost těchto léčiv podle pravidel homeopatického oboru, jelikož tato pravidla odmítají uznávat, protože zastávají jiný světový názor. Postupují pak podle jiných pravidel, respektive podle zcela odlišného přírodovědeckého vzorce. Tím ale nelze dospět ke spolehlivému výsledku z důvodu vybočení z referenčního rámce. Do výzkumu tak bývají vnášeny *subjektivní prvky*, jako je osobní nelibost, nedůvěra, pochybovačnost, nevzdělanost anebo světový názor či náboženství; například křesťanské v jeho římskokatolické či jiné podobě biblického křesťanství. Tím ale padá hodnota objektivity zdravotního nebo farmakologického výzkumu, protože se do něj promítají světový názorové projevy osobních zaujatostí nebo náboženské víry, včetně

⁴ Blíže viz autorovu stať TELEC, I. Homeopatie pohledem objevitelského práva. In: *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 22. 2. 2017. Dostupné z: <<http://zdravotnickepravo.info/homeopatie-pohledem-objevitelskeho-prava/>>.

⁵ Srov. autorův příspěvek: TELEC, I. Zdravotní služby a placebo: porozumění, nebo zamlžení problému? 1.–2. část. *Všehrd.* 21. 11. 2016 a 28. 11. 2016 a *Psychosom.* 2016, roč. 14, č. 4, s. 248–258.

⁶ Srov. např. ČSN EN 16686 *Poskytování osteopatické zdravotní péče*. Leden 2016, pokud jde o jeden z osteopatických modelů podle Světové zdravotní organizace (WHO), a to *vzorec bioenergetický*, s. 20.

možných ideologických předsudků anebo vědecké moci (tzv. biomoci).⁷ Naznačené skutečnosti přitom mít nepřímý záporný vliv na legitimní zájmy pacientů a pojištěnců v občanské společnosti, kterou štěpí.

Srovnej též antroposofické lékařství, patřící do tradiční evropské medicíny, avšak shodně odmítané jak římskými katolíky, tak materialisty. Zatímco ale uznávané *Obci křesťanů v České republice* i *Sdružením pro antroposofickou medicínu*. Antroposofické léky nejsou v Česku registrovány. Podle lékového práva ale u nich platí uznávání zahraniční veřejnoprávní registrace v rámci EU, popřípadě u Evropské lékové agentury; srovnej německé registrace antroposofických léčiv. Antroposofické léky jsou tudíž v Česku distribuovány a prodávány podle lékového práva. Antroposofický přístup je u nás integrován ve školství; viz zavedené waldorfské školy. Nejedná se o nic mimořádného. Fakticky je tento přístup integrován i v českém zdravotnictví, respektive je potenciálně integrovatelný, včetně veřejného zdravotního pojištění při splnění obecných legálních předpokladů, které jsou objektivně právně splnitelné. Skutečnost, že se jedná o lékařskou menšinu, nic neznamená.

Celková situace komplementární a alternativní medicíny mívá vliv na úroveň svobody a odpovědnosti v jednotlivých státních či nadstátních společenstvích (EU apod.).

Můžeme zmínit dva ukazatele v českém prostředí, ale i jinde na Západě, které mohou společensky působit proti komplementární a alternativní medicíně, popřípadě některým částem. Podobně se to týká přírodního léčitelství. V obojím případě s výjimkou bylinářství, popřípadě některých dalších oborů či dílčích metod. Půjde o společensky odmítavá jednání, někdy aktivisticky veřejně vyjadřovaná (*contra*), zejména z řad:

a) *části členů akademických obcí*, respektive části akademických pracovníků v lékařské vědě, biofyzice nebo biochemii, a to z důvodu tvrzené neúčinnosti příslušných diagnostických, léčebných nebo preventivních postupů, léčiv, jiných látek nebo prostředků, popřípadě jen malé účinnosti anebo pouhé zástěrky účinnosti z jiné příčiny;⁸ a to zejména pro tvrzenou neexistenci hypotetického bioenergetického pole člověka nebo tzv. volné energie (vsudypřítomného fyzikálního éteru) či podobných přírodních, léčebně využitelných jevů, respektive při pouhé fyzikální teorii éteru.⁹ Srovnej též kejkle, klamy nebo podvody, respektive šarlatánství, anebo víru v neskutečno, tj. mimo objektivní realitu v přírodovědeckém smyslu hrubého materialismu,

⁷ Srov. též společenský problém *iatrokracie*, kdy o blahu patientské a potažmo pojištěnecké veřejnosti podstatnou měrou, někdy až po vrchnostensku, rozhoduje lékařský stav, respektive jeho představitel. Ve zdravotní soustavě tak převažuje mocenská role poskytovatelů služeb. Nikoli těch, jimž má být slouženo a kteří jsou „pánem zakázky“. Do jisté míry může jít i o projev politického korporativismu, a to i proti zájmu státu. Iatrokracie může souviset též se zájmem lékařské vědy, respektive jejích představitelů, převažujícím nad preferencemi pacientů a životní rozmaností ve svobodě. V tomto ohledu bývá iatrokracie ideologicky spojována i s vědeckým světonázorem, např. v podobě vědeckého naturalismu, respektive s materialistickou filozofií života a zdraví.

⁸ Říká se někdy, že má jít pouze o pacientovo podmanivé soběvemlouvání s léčebným účinkem (autosugesci) nebo o podmanivé vemlouvání lékaře s léčebným účinkem (sugesci), např. podmanivé vemlouvání praktického lékaře pro dospělé předepisujícího v ambulanci pacientovi specifický homeopatický přípravek se zdravotní indikací podle zjištěné diagnózy, dostupný v Česku jen na lékařský předpis. Podle tohoto dojmu by to takto mělo působit i u zvířat, třeba u včel. K tomu viz autorův článek TELEC, I. Zdravotní služby a placebo: porozumění, nebo zamlžení problému? *Všehrd*. 21. 11. a 28. 11. 2016 a *Psychosom*. 2016, roč. 14, č. 4, s. 248–258.

⁹ Srov. např. Teslovu fyzikální teorii éteru nebo jeho fyzikální pojetí u Lorentze, respektive různé patentované vynálezy, což se týká i bioenergie. Část přírodovědecké obce podobně poznatky či jiné výsledky neuznává.

b) *části věřících křesťanských církví nebo náboženských společností*, a to z důvodu tvrzené účinnosti příslušných diagnostických, léčebných nebo preventivních postupů, léčiv, jiných látek nebo prostředků; zejména pro tvrzenou existenci skrytých sil (energie), působících ovšem mocí zlého, čímž účinky mohou být duchovně, duševně nebo tělesně nebezpečné. Srovnej též čarodějnictví, respektive šarlatánství, anebo jinověrství;¹⁰ respektive též „ohavnosti“ nebo „duchovní smilstvo“ podle starozákonních biblických textů.

Představené schéma berme jako pracovní pomůcku k pochopení pohnutek společenských odpůrců komplementární a alternativní medicíny, respektive přírodního léčitelství nebo tradičního a přírodního lékařství (*Naturheilkunde*). Mezi oběma třídami se v Česku setkáváme s jedinci nebo skupinami odlišnými, „nepatřičnými“. Srovnej např. různé menšinové proudy křesťanského náboženství apod., anebo naopak českou vysokoškolskou klinickou výuku komplementární medicíny či klinickou výuku základů tradiční čínské medicíny¹¹ apod.

Stává se, že oba odpůrci ideové proudy se účelově spojí proti třetímu, „společnému ideovému nepříteli“, a dovolávají se sebe navzájem.¹² Materialisticky chápané přírodní vědy pak odkazují na náboženství, a náboženství se dovolává materialismu přírodních věd. Stát není a ústavně ani nesmí být arbitrem v ideologických sporech. Musí však organizovat veřejné poměry v duchu obecného dobra snášenlivosti bez újmy odpovědné svobodě. A také bez újmy sociálního práva pojištěnců na bezplatnou zdravotní péči z veřejného zdravotního pojištění. Srovnej např. chování státu švýcarského nebo německého či Spojeného království.

1. VEŘEJNÉ SUBJEKTIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁVO POJIŠTĚNCE

Právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky z veřejného zdravotního pojištění patří mezi ústavně zaručená sociální práva (čl. 31 věta druhá Listiny). Jedná se o veřejné subjektivní právo ústavního významu, jehož předpoklady jsou ovšem stanoveny běžným zákonem. Nejedná se o základní právo. Zmíněné „sociální“ právo nepatří mezi „přirozená“ práva lidské bytosti, která by vyplývala již ze samotné podstaty člověka (*heart of man*) a která stát jen uznává, bere na vědomí a stanoví jejich ochranu a způsob uplatňování vůči jiným lidem. Každé omezení zmíněného sociálního práva, byť by se tak stalo ústavně předvídaným zákonem, ovšem představuje zkrácení ústavní sféry

¹⁰ Srov. např. MANJACKAL, J. Co je špatného na homeopatii? Dostupné z: <<http://www.jmanjackal.net/cze/czehomeo.html>> [cit. 14. 10. 2016]. Dále viz ELIÁŠOVÁ, T. *Zdravie za akúkoľvek cenu*. Prešov: M. Vaško, 1997. HEIDE, M. *Bludné cesty ke zdraví*. Ostrava: Jupos, 1992. RUCKI, Š. *Alternativní medicína – pomoc, nebo nebezpečí?* 2. vydání. Albrechtice: Křesťanský život, 2008.

¹¹ Např. Univerzita Palackého v Olomouci.

¹² Srov. např. kritiku homeopatie od ateisty a materialisty HEŘTA, J. na portálu *katolik.cz* ze dne 12. 1. 2005, včetně odkazu některých římskokatolických věřících na českou část ateistického a protináboženského světonázorového hnutí *Nového skepticismu*. Dostupné z: <<http://www.katolik.cz/texty/view.asp?cis=333>> [cit. 9. 11. 2016]. Dále viz např. RUCKI, Š. *Alternativní medicína – pomoc, nebo nebezpečí?*. Autor býval činovníkem Sdružení křesťanských zdravotníků v ČR, z. s. v doporučené literatuře citovaný autor uvádí např. HEŘT, J. et al. *Alternativní medicína – možnosti nebo rizika*. Praha: Grada, 1995. Odkazované dílo je přitom filozoficky zakotveno materialisticky; tj. zcela nekřesťanský.

jednotlivce v poměru k sociální hodnotě veřejného zdravotního pojištění (veřejnému blahu).

Vyjma zákazu hrazení akupunktury z veřejného zdravotního pojištění od dubna 1997 neplatí, pokud jde o komplementární a alternativní medicínu, žádné zvláštní omezení, leč to, co vyplývá z obecných předpokladů. K zákazu hrazení akupunktury ze zdravotního pojištění v Česku došlo na vládní návrh,¹³ avšak bez udání důvodu;¹⁴ viz § 15 odst. 2 *zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění*, ve znění pozdějších předpisů.

Z hlediska řádnosti plnění závazku péče o zdraví je bezvýznamné, zda se jedná o službu hrazenou co do jednotlivých zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění, popřípadě za jakých omezujících podmínek, anebo nikoli.

K tomu, aby určitá zdravotní služba, která byla poskytnuta pojištěnci, byla uhrazena z veřejného zdravotního pojištění, musí jít o takový zdravotní výkon, který byl úředně zohledněn pro pojistné účely. Děje se tak pomocí *vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami*, ve znění pozdějších předpisů. Rozsah služeb takto hrazených je proto v rukou Ministerstva zdravotnictví.

Podotýkám, že tento *právní závěr* se týká hlavně léčebné nebo preventivní péče. Zdravotní diagnostika je naopak vyhláškou pojata (věcně nutně) šířeji tak, že může obsahovat řadu různých lékařských nebo klinicko-psychologických diagnostických postupů, pakliže jsou ve shodě s poznatky lékařské vědy, respektive psychologie. A to poznatky v současnosti objektivně dostupnými. Nikoli snad utajovanými obchodním tajemstvím výzkumného ústavu apod.

Právo veřejného zdravotního pojištění je u nás racionálně vybudováno na předpokladu tzv. vědecké medicíny v přírodovědně-technickém smyslu biofyzikálním, biochemickým, bioinženýrským apod., včetně ovšem i klinické psychologie či psychosomatiky. Postupy psychosomatického lékařství bývají diagnosticky obsaženy v „psychoterapeutickém pohovoru“ jako součásti klinických vyšetření; viz kapitola 3 přílohy citované vyhlášky.

Poukažme si kupříkladu na léčebný zdravotní výkon světově uznávaným medicínským postupem *akupunktury* v určitých léčebných indikacích; třeba u akutní nebo chronické bolesti dolní části zad. Předpokládám shodu s dostupnými poznatky lékařské vědy, že takovýto zdravotní výkon je účinný a bezpečný. Avšak podle platného českého práva jej *nelze* od dubna 1997 uhradit z veřejného zdravotního pojištění, a to ani obsahovým podřízením pod některý výkon jiný (žádný takový není).

2. OBECNÉ PRÁVNÍ PŘEDPOKLADY HRAZENÍ ZDRAVOTNÍ SLUŽBY Z VEŘEJNÉHO ZDRAVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ

Právo veřejného zdravotního pojištění výslovně stanoví předpoklady hrazení zdravotních služeb ze zákonného pojištění (§ 13 odst. 1 *zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění*, ve znění pozdějších předpisů). Přehledově se jedná o následující legální předpoklady:

¹³ Předseda vlády Klaus, ministr zdravotnictví Stráský.

¹⁴ Viz sněmovní tisk č. 98, 1996, II. volební období.

- a) *odpovídání zdravotnímu stavu* pojištěnce a účelu, jehož má být poskytnutím služby dosaženo, například jen zmírnění bolesti nebo alespoň udržení dosavadního zdravotního stavu, a přiměřená bezpečnost pro pojištěnce. Jedná se o samozřejmost každé zdravotní služby na trhu,
- b) *soulad se současnými objektivně dostupnými poznatky lékařské vědy*¹⁵ (a podobně jiných zdravotnických věd nebo psychologie). K dostupnosti poznatků slouží například elektronické databáze s dálkovým přístupem, jakož i vědecké časopisy například elektronického typu *Open Access Journals* aj.¹⁶ Jedná se o zjištění *skutkového stavu*, což ale nelze přepjatě formalizovat například jen na určité vědecké časopisy, tzv. impaktované apod.¹⁷ Poznatkem lékařské vědy může být například i přírodovědecká, lékařsky aplikovatelná, teorie.¹⁸ Srovnej např. bioenergetický vzorec lékařství a jeho teorie.¹⁹ A to i bez ohledu na to, je-li takovýto poznatek převážnou měrou uznáván přírodovědeckou obcí, nebo nikoli. Eventuálně neuznávání vědeckého poznatku příslušnou obcí není totéž, co vědecké vyvrácení. Navíc neuznávání poznatku lékařské či jiné vědy může být v místě a čase ovlivněno pouhými *subjektivními činiteli*; např. konkurenčním zájmem či hospodářskou soutěží mezi vysokými školami nebo veřejnými výzkumnými institucemi, institucionálně mocenským výkonem vědy, politikou zastáváním odlišné filozofie vědy či jejího obrazu anebo různého vědeckého, nebo naopak jiného světonázoru apod.

Právně rozhodné je pouze to, zda se jedná o „poznatek“ lékařské vědy, respektive jiných zdravotnických věd nebo psychologie; tedy o poznatek vědecký (metodický a systematický), který věcně souvisí s poskytnutou zdravotní službou. Nemůže jít o poznatek náboženský, získaný vnitřním duchovním prožitím uzdravení, nebo o poznatek zdravotněpolitický apod.

Dále je právně významné, zda je vědecký poznatek v rozhodné době dostupný v objektivním právním smyslu; tzn. i bez ohledu na to, zda v určité nemocnici nebo zdravotní pojišťovně o něm skutečně vědí. Postačuje objektivní dostupnost poznatku, neboť se jedná o objektivní právní pojem bez ohledu na různé, třeba proměnlivé, stavy a úrovně subjektivních vědomostí konkrétního poskytovatele zdravotní služby nebo zdravotní pojišťovny,

¹⁵ Jedná se o znak podle tehdy, roku 1997, platných oborových pravidel postupu *lege artis medicinae* podle § 11 odst. 1 zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁶ Z vědeckých, vesměs impaktovaných, časopisů připomínám *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, dále např. *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, *Journal of Traditional and Complementary Medicine*, *Journal of Traditional Chinese Medicine*, *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences*, *The American Journal of Chinese Medicine*, *Chinese Journal of Integrative Medicine* aj. Mezi vydavatele patří např. *Elsevier* nebo *Springer*. Dále viz zde: <http://www.freemedicaljournals.com/f.php?f=ip_almed> [cit. 16. 8. 2016]. Z knižních děl viz např. RASTOGI, S. – CHIAPPELLI, F. – RAMCHANDANI, M. H. – SINGH, R. H. (eds). *Evidence-Based Practice in Complementary and Alternative Medicine Perspectives. Protocols, Problems and Potential in Ayurveda*. Berlin – Heidelberg: Springer, 2012.

¹⁷ Jak známo, s elektronickými vědeckými časopisy přišly i tzv. predátorské časopisy zaměřené na hospodářský zisk z plateb za uveřejnění příspěvků, vědecké časopisy klamavé anebo rovnou padělký.

¹⁸ Blíže viz autorův příspěvek TELEČ, I. Zdravotní služby podle pravidel vědy. In: *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 15. 11. 2016. Jedná se o odborný blog Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i. Dostupné z: <<http://zdravotnickepravo.info/zdravotni-sluzby-podle-pravidel-vedy-prispevek-prof-telce/>>.

¹⁹ Učebnicově viz např. CHRAPAN, J. – KOMÁREK, K. *Základy biofyziky*. 1. díl. Ružomberok: Katolícká univerzita, 2006, s. 127–140. Dále viz např. KOMÁREK, K. *Úvod do bioenergetických javov*. Martin: Osveta, 2005.

c) *existence důkazů účinnosti služby*,²⁰ například účinnosti léčby určitou látkou, metodu nebo zdravotnickým prostředkem, například přístrojem, vzhledem k účelu poskytování služby; například jen ke zmírnění bolesti. Může jít o důkazy získané kvantitativním nebo kvalitativním zdravotním výzkumem anebo vyplývající z obecně sdílené klinické zkušenosti či o jakékoli důkazy jiné, včetně například vědecky strukturovaných kazuistik. „Existence důkazů účinnosti služby“ je objektivním právním pojmem ve smyslu *právní kvalifikace určitého skutkového stavu* (prokázané „existence“ důkazů účinnosti). Právně není podstatné, zda „důkazy účinnosti“ byly zveřejněny a kde se tak stalo. Zveřejnění průkaznosti není legálním pojmovým znakem. Mohlo by se proto jednat i o důkazy podléhající obchodnímu tajemství. Pro případ soudního sporu by takovéto důkazy byly soudem prováděny ve zvláštním procesním režimu.

Právo veřejného zdravotního pojištění, jakož ani další část zdravotnického práva, žádný důkazní prostředek neupřednostňuje před jiným ani výslovně nezmiňuje. Důkazem může být proto *cokoli*, čím lze objasnit *skutkový stav účinnosti* zdravotní služby, a to jak přímo, tak nepřímo; srovnej § 125 o. s. ř., § 51 spr. ř., § 89 tr. ř. Pro hodnocení důkazů v civilním soudním sporu, například při posouzení předběžné právní otázky ve sporu o pohledávku na úhradu zdravotního výkonu, platí příslušná právně procesní pravidla soudního práva. Sám právní pojem „důkazů účinnosti“ představuje právní kvalifikaci podloženou prokázanými skutkovými zjištěními. Tato právní kvalifikace se opírá o racionální soudcovský úsudek o účinnosti látky, postupu nebo prostředku, a to podle míry její pravděpodobnosti. Souvisí to s úsudkem o příčinnosti jevů, anebo naopak o jejich pouhé souvztažnosti, jakou je časová následnost bez příčiny, popřípadě stav bez jakékoli vazby mezi jevy. Oproti tomu přírodní věda má vlastní teorie argumentace. Faktem přitom je, že přírodovědecké teorie prokazování podstatnou měrou ovlivnily biomedicínsky zaměřenou lékařskou vědu jakožto aplikovanou přírodovědu.

Zdravotní služby, o které se nám jedná, ale mají širší věcný rozsah, nežli by odpovídalo přírodovědeckému pojetí,²¹ protože se týkají též služeb klinicko-psychologických, respektive psychosomatických či psychiatrických apod. Srovnej např. psychiatrické prokazování účinnosti klinické hypnózy, která odvisí od kvalitativních znaků, mezi které na prvním místě patří míra pacientovy hypnability. Srovnej též míru pacientovy sugestibility apod. Takovéto lékařské jevy jsou v klinické praxi, alespoň v určitých oborech, zavedené. Racionálně potvrzují, že konvenční pojetí přírodních věd by mohlo stát ve věcném základu pouze části zdravotních služeb na trhu. Nelze je jakkoli zobecnovat pro všechny druhy či obory těchto služeb. Zejména nikoli tam, kde se jedná o duševní zdraví, respektive o psychosomatické zdravotní jevy u jedinečných pacientů. Srov. *individualitu pacienta* jako jeden z legálních pojmových znaků „náležité odborné úrovně“ zdravotních služeb podle § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách

²⁰ Blíže viz autorův kritický příspěvek TELEC, I. Evidence-based medicine? In: *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 25. 11. 2016 a *Psychosom.* 2017, roč. 15, č. 1.

²¹ Viz např. podklady v podobě randomizovaných dvojité zaslepených klinických studií provedených na velkém, např. i mezinárodním, souboru pacientů pro epidemiologické účely, respektive v podobě přehledů těchto studií.

(zákon č. 372/2011 Sb.). Srovnej též kvalitativní zdravotní výzkum, včetně vzdělávání v něm.

V lékařské vědě jako aplikované přírodní vědě, která má svůj na právu nezávislý myšlenkový řád, se používá odborný pojem „objektivních důkazů“ oproti „subjektivním pocitům“ v lékařském smyslu, respektive „subjektivním potížím“ bez přírodovědně průkazního významu. Srovnej „objektivní“ a „subjektivní“ stránku klinického vyšetření, pokud jde o zdravotní službu;²² tedy lékařský nálezn, anebo pocit pacienta, včetně například lékařské zprávy o tom, že subjektivně pacientovy potíže přetrvávají i po farmakoterapii.

Mohlo by se proto zdát, že přírodovědecké dělení na „objektivní důkazy“ a „subjektivní pocity“ (samo ale nepřesné u některých duševních nemocí nebo chorob psychosomatických) je rozhodné i pro právní účely posouzení „důkazů účinnosti“ zdravotní služby z hlediska práva veřejného zdravotního pojištění. Není tomu ale tak. Výklad a použití právního předpisu, tedy vyjvení obsahu a účelu právní normy, která je odborně literárně vyjádřena podobou předpisu, podléhá jiným, totiž *právním*, respektive právovědným pravidlům. Na prvním místě se jedná o legální výkladové příkazy stanovené zákonem, pokud jde o výklad a použití českého práva prostředky tohoto řádu. Jedná se o *donucující právní normy* obsahující příkaz chování, a to s ohledem na veřejný pořádek bránící odchýlným ujednáním (§ 1 odst. 2 o. z.).²³ V dalším půjde o použití právníkou a právně vědeckou obcí obecně uznaných výkladových metod opřených o vědeckou metodologii z oboru právní vědy, pokud jde o výklad předpisu (vedle výkladu právních jednání nebo právních rozhodnutí).

²² Pojem „objektivní vyšetření“ a „subjektivní potíže pacienta“ jsou ovšem i *právními pojmy* podle přílohy vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů. Pro naše důkazní právní účely to ale *nemá význam*, protože se jedná jen o *úpravu jednotného věcného postupu* při klinickém vyšetření pacienta pro účely úhrad zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění.

²³ Výslovné obecné výkladové příkazy českého práva jsou následující:

a) *generální příkaz ústavní konformity* (§ 1 odst. 1 tzv. uvozacího ústavního zákona č. 23/1991 Sb., který má právní sílu běžného zákona),

b) *soukromoprávní příkazy* (§ 2 o. z.),

a to vedle *zvláštních* výkladových příkazů v soukromém právu spotřebitelském, obchodním a pracovním.

Zdůrazňuji, že výklad a použití zákona o veřejném zdravotním pojištění, pokud jde o jeho soukromoprávní část nebo souvislosti, nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění (§ 2 odst. 3 o. z.). V úvahu by mohla přicházet zakázaná hrozba výkladového nebo aplikačního směřování k bezohlednosti objektivně urážející obyčejné lidské citění v případě dotčeného člověka v postavení *pojištěnce* veřejného zdravotního pojištění ve věci úhrady zdravotní služby z toho pojištění. Takováto záležitost by se alespoň nepřímou tkála hodnoty zdraví, chráněné ústavním pořádkem (a v jistém smyslu i občanským zákoníkem). Přímou by se pak tkála *sociální hodnoty veřejného zdravotního pojištění* samého, které má ústavní význam. Výklad a použití právního předpisu vedoucí k bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění, jakož i k takovéto krutosti, by proto naplnil *skutkovou podstatu soukromoprávního deliktu*, neboť by se jednalo o *protiprávní jednání spočívající v porušení zákonem stanovené povinnosti* (§ 2 odst. 3 o. z.).

Nelze vyloučit, že by tímto jednáním byla pojištěnci způsobena škoda (újma na jmění), což by naopak bylo vysoce pravděpodobné s ohledem na to, že v případě úhrad zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění se jedná o majetkovou záležitost, která se tká pojištěncova absolutního práva vlastnického. Vadným výkladem nebo použitím právního předpisu by tak došlo nejen k protiprávnosti, ale pravděpodobně i k zásahu do absolutního práva pojištěnce (poškozeného), tj. do jeho *práva vlastnického, s následkem škody na jeho jmění* (§ 2910 o. z.). Naplněny by tak byly *znaky skutkové podstaty deliktu škody porušením zákona* podle citovaného ustanovení, z čehož vyplývá škůdcova zákonná povinnost náhrady škody.

Celkově můžeme říci, že české právo zdravotního pojištění klade výslovný důraz na dostupné poznatky lékařské vědy a na důkazy účinnosti při procesně právně *volném hodnocení důkazů*. Část českého zdravotnického práva tak sleduje spíše zájem lékařské vědy nežli například *lidské preference pacienta* (a pojištěnce). Právo veřejného zdravotního pojištění má sice ve svém obecném zákonném základu všeobecný ráz, nicméně zná *výjimky*, kdy by se jednalo o jedinou možnost z hlediska zdravotního stavu pojištěnce (§ 16 citovaného zákona č. 48/1997 Sb.). Předpokládá se tak jisté řešení střetu mezi *všeobecností zákonného zdravotního pojištění a jedinečností pojištěnců* (a pacientů), jak ostatně odpovídá duchu Úmluvy o lidských právech a biomedicíně z roku 1997.

Otevřenou právně politickou otázkou do budoucna zůstává, zda a nakolik je toto všechno dostačující z hlediska zájmu a blaha pojištěnce (a pacienta) a jeho sociálního práva.

3. SEZNAM ZDRAVOTNÍCH VÝKONŮ HRAZENÝCH Z VEŘEJNÉHO ZDRAVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ

Kromě výše popsaných a kriticky rozebraných legálních předpokladů hrazení zdravotní služby z veřejného zdravotního pojištění musíme poukázat na další předpoklad. Týká se toho, zda určitý zdravotní výkon, který má být za pojištěnce uhrazen, je úředně obsažen v seznamu zdravotních výkonů hrazených z veřejného zdravotního pojištění. A to podle *vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami*, ve znění pozdějších předpisů. Jedna zdravotní služba se přitom může obsahově skládat z více výkonů.

Vzhledem k vyhláškovému vymezení takovýchto zdravotních výkonů se z námi sledovaného hlediska komplementární a alternativní medicíny jedná v prvé řadě o zdravotní výkony klinických vyšetření, zejména ve všeobecném praktickém lékařství, respektive též o psychoterapii.

4. ZDRAVOTNÍ SLUŽBA BEZ NADBYTEČNÝCH NÁKLADŮ

V tomto případě půjde o poskytování hrazených zdravotních služeb „*lege artis*“ bez nadbytečných nákladů, vždy však „*se zřetelem, aby potřebného diagnostického nebo léčebného efektu bylo dosaženo s ohledem na individuální zdravotní stav pojištěnce*“, jakož i *kvalitně*; viz příloha 1 až 7 a 9, vyjma lékárenské péče, *vyhlášky č. 618/2006 Sb., kterou se vydávají rámcové smlouvy*, pokud jde o *rámcové podmínky*, za nichž se uzavírají jednotlivé smlouvy mezi poskytovateli zdravotních služeb a zdravotními pojišťovnami.

Právním pojmem „*lege artis*“ podle citované vyhlášky neboli *oborovými pravidly* lékařského či jiného zdravotnického oboru rozumíme *profesní povinnosti a standardy* podle čl. 4 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně z roku 1997, (sdělení č. 96/2001 Sb. m. s.), respektive *náležitou odbornou úroveň* zdravotních služeb podle § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.). Významný je přitom individuální zdravotní stav pojištěnce, o jehož *jedinečné zdraví* se jedná; srovnej *patient-based medicine*.

5. PRÁVNÍ PROBLÉM HRAZENÍ PSYCHOTERAPEUTICKÝCH ZDRAVOTNÍCH VÝKONŮ

Co se týče *psychoterapie*, musí být pro účely úhrady zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění použit „některý z obecně uznaných psychoterapeutických postupů“; viz kapitola 910 přílohy citované vyhlášky č. 134/1998 Sb.

Podmínit hrazení zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění splněním zvláštního předpokladu však lze jen zákonem; viz § 15 odst. 1a přílohy č. 1 *zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění*, ve znění pozdějších předpisů; např. bod 38. přílohy č. 1 týkající se podmíněně hrazené podpůrné psychoterapie.

Právní síla pouhé ministerské vyhlášky je slabá, a tudíž *bezvýznamná*. Státu nic nebránilo stanovit určitý zvláštní předpoklad úhrad zákonem. S pojetím *lege artis medicinae* podle § 4 odst. 5 zákona o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.) to nesusouví, respektive právě toto pojetí vyhláška nepřímo protizákonně omezuje. „Uznávané medicínské postupy“, podle podobnosti vykládané jako postupy zdravotnické psychologie, sice jsou legálním pojmovým znakem „náležité odborné úrovně“ zdravotních služeb, avšak jsou *výslovně dispozitivní* [§ 47 odst. 3 písm. a) citovaného zákona č. 372/2011 Sb.].

Kdy by se v klinické praxi jednalo o „uznávaný medicínský postup“ a kdy nikoli, by bylo věcí skutkových zjištění soudu pro případ sporu o pohledávku týkající se úhrady zdravotního výkonu z veřejného zdravotního pojištění.²⁴

Pojištěncům veřejného zdravotního pojištění nelze vyhláškou stanovit jejich ústavně zaručené sociální právo na bezplatnou zdravotní péči z veřejného zdravotního pojištění. Navíc proto, že by jejich jedinečný zdravotní stav vyžadoval použití zákonné odchylky od „uznávaných medicínských postupů“.

Část citované vyhlášky č. 134/1998 Sb. je proto *v rozporu se zákonem* o veřejném zdravotním pojištění, použitým ve spojení se zákonem o zdravotních službách. Soud je oprávněn posoudit soulad vyhlášky se zákonem (čl. 95 odst. 1 Ústavy). Proto by soud měl vyhovět ochraně práva na úhradu psychoterapeutického zdravotního výkonu z veřejného zdravotního pojištění ve všech případech; tzn. i při odchýlení se od uznávaných medicínských postupů s odůvodněním odborné správnosti odchylky ve zdravotnické dokumentaci podle zákona o zdravotních službách.

Jedná se proto o právní chybu Ministerstva zdravotnictví.

6. PŘÍKLAD BALNEOLOGIE

Balneologie, včetně klimatoterapie, patří mezi tradiční léčebné postupy. Přínos balneologie pro pacienty bývá spojován více s kvalitativními znaky nežli kvantitativními. Nemalá část balneologie využívá tradiční léčitelské poznatky, respektive tradiční evropské lékařství; viz zavedené *Priessnitzovy* procedury nebo *Kneippovy* kúry.²⁵ V Česku je balneologie součástí tzv. konvenčního lékařství, i když se někdy ztrácí v „lázeňské léčebně

²⁴ „Obecné uznávání“ určité praktiky *není* pojmově totéž, co její „zavedení do klinické praxe“, k němuž může dojít i jen v jednotlivém případě. Obecné uznávání postupu také může být naplněno jen v teoretické, respektive vzdělávací rovině, když zavedení do klinické praxe by si vyžadovalo například značné náklady nebo mimořádně vysokou mírou odbornosti, popř. přístrojové vybavenosti, čehož se nemusí v místě a čase dostávat.

²⁵ Srov. JANDOVÁ, D. *Balneologie*. Praha: Grada, 2009, s. 114 an.

rehabilitační péči“. Právě v případě balneologických postupů to bývají samotní pacienti se svými zejména chronickými neduhy, kteří pocítují zdravotní úlevu, ne-li přímo uzdravení. Příznivé léčebné účinky poznává každý pacient sám na sobě. „Každý pacient je tak sám sobě léčebným subjektem i kontrolní skupinou“.²⁶ Těžko zde hovořit o randomizovaných dvojité zaslepených pokusech pro účely nauky o nemocech.

Připomeňme si lázeňskou léčebně rehabilitační péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění, včetně léčby koupelemi, vodoléčby apod. Zdravotní služba je poskytována v místě výskytu přírodního léčivého zdroje nebo na území s klimatickými podmínkami příznivými k léčení. Právním předpokladem hrazení této zdravotní služby z veřejného zdravotního pojištění je, že při poskytování lázeňské péče jsou využívány místní přírodní léčivé zdroje nebo klimatické podmínky, jež jsou příznivé k léčení; srovnej horské nebo vzdušné lázně apod. Mezi zdravotní indikace zde patří i určité duševní poruchy (příloha 5 citovaného zákona č. 48/1997 Sb.).

Zřejmě jen obtížně bychom v případech léčebných lázní hledali ve světové lékařské vědě randomizované dvojité zaslepené studie, respektive jejich přehledy, které by měly patřičně konvenčně přírodovědně vypovídací hodnotu pro účely epidemiologické v lékařsky doktrinárním duchu *evidence-based medicine*, respektive formálně strukturovaně *nařazených* důkazů. U lázeňské léčebně rehabilitační péče by se mohlo spíše jednat o takový důkaz účinnosti, který by byl formalisticky epidemiologicky *podřadný*, pokud by byl vůbec přírodovědecky formálně uznán.

Lze ovšem právně namítnout, že léčebně rehabilitační péče patří mezi zdravotní služby hrazené z veřejného zdravotního pojištění na základě zvláštního ustanovení o hrazení těchto služeb (§ 33 citovaného zákona č. 48/1997 Sb.). Systematicky vzato to je pravda. Zároveň se ale již může jednat o věcně podložené zrelativnění lékařské doktríny „medicíny založené na důkazech“.

Z výše uvedeného vyplývá, že lékařská doktrína formalistického lékařství založeného na hierarchizovaných dokladech v jejich přírodovědně vázaném smyslu pro účely nauky o nemoci (epidemiologii) se věcně neuplatňuje ve všech zdravotnických oborech anebo nikoli stejnou měrou.²⁷ Tento *právní závěr* platí též pro hrazení zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění.

Věcně, ale nakonec i právně, musíme důsledně rozlišovat. Na jedné straně epidemiologické, respektive biostatistické účely prokazování kvantifikovatelných zdravotních dějů, a to s ohledem na obecné zájmy vědy (zejména epidemiologie jako části lékařské vědy) nebo obecné zájmy společnosti; srovnej biostatistiku a zdraví populace, respektive veřejné zdraví a jeho veřejnoprávní ochranu ve veřejném zájmu. Jedná se zde o jednu, a to účelovou stránku věci, kterou nelze věcně zaměňovat, alespoň nikoli pokaždé, s plněním závazku péče o zdraví mezi poskytovatelem a *konkrétním* pacientem v jeho *jedinečnosti*. To pak stojí na straně druhé. V podstatě se jedná o známé pnutí mezi *všeobecností* a *jedinečností* medicíny. V případě plnění závazku péče o zdraví ovšem půjde o právně nařazený účel, respektive hodnotu; a to o soukromý zájem pacienta a o blaho každé

²⁶ Cit. dle ŘEHÁK, V. Mýty a fakta o lázeňské léčbě. In: *Zdravotnictví a medicína* [online]. 24. 10. 2002. Dostupné z: <<http://zdravi.euro.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/myty-a-fakta-o-lazenske-lecbe-149079>> [cit. 23. 11. 2016].

²⁷ Podrobněji viz TELEC, I. Evidence-based medicine? In: *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 25. 11. 2016 a *Psychosom.* 2017, roč. 15, č. 1.

jedinečné lidské bytosti v její *svobodě*. Tudíž i v její jedinečnosti ve štěstí i neštěstí, utrpení, bolesti nebo zármutku, ale i radosti a zdravotní spokojenosti.

Srovnej občanský zákoník z roku 2012 a státní uznání přirozeného práva brát se o vlastní štěstí a štěstí své rodiny nebo lidí blízkých takovým způsobem, který nepůsobí bezdůvodně újmu jiným (§ 3 odst. 1). Vystižena tím je deviza celého soukromého práva. Český stát podústavní systematickou cestou hodnotově zdůraznil *privátní autonomii* každého jedinečného člověka v jeho osobních a majetkových poměrech čili ústavně zaručenou lidskou svobodu. Výraz „štěstí“ byl zákonodárcem použit záměrně, protože obsahově dobře vystihuje *subjektivní* stránku bytí. Každý totiž můžeme pocítovat štěstí v něčem jiném a svobodně je projevovat navenek (hodnota svobody). Zároveň ale musíme být ohleduplní k ostatním (princip odpovědnosti). Platí to principiálně pro celé soukromé právo, tedy i pro plnění závazku péče o zdraví (zdravotní služby). Srov. např. pacientovy preference, včetně světonázorových nebo náboženských apod.

Některý člověk, například zaujatý materialismem, dá u lékařsky diagnostikovaného stavu transu nebo posedlosti přednost psychochirurgickému zásahu na mozku s nevratnými následky, jiný, církevně věřící, se raději podrobí vymítání „dábla“ při římskokatolické či jiné církevní službě osvobození od „zlého“. Třetí třeba vyhledá pomoc senzibilního léčitele pracujícího s bioenergií. Svět je rozmanitý, stejně jako i občanská společnost sama.²⁸

7. FONDY PREVENCE ZDRAVOTNÍCH POJIŠŤOVEN

Druhá legální možnost hrazení zdravotních výkonů komplementární a alternativní medicíny z veřejného zdravotního pojištění vyplývá z hospodaření s *fondy prevence* zdravotních pojišťoven.²⁹ Nevýhodou ovšem je, že fond prevence je *dobrovolným* právně nesamostatným peněžním fondem zdravotní pojišťovny, která jej nemusí (oproti jiným fondům) vůbec zřídit.

Fondy prevence vyplývají z ustanovení § 7 odst. 2 *zákona č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky*, ve znění pozdějších předpisů, nebo z § 16 odst. 3 a 4 *zákona č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách*, ve znění pozdějších předpisů; též viz vyhláška č. 41/2000 Sb., pokud jde o fond pro úhradu preventivní péče *Vojenské zdravotní pojišťovny České republiky*.

Obecný legální předpoklad spočívá v tom, zda určitá zdravotní služba přináší *prokazatelný preventivní, diagnostický nebo léčebný efekt*. Rozhodná tak je *přírnost* u pojištěnce. V tomto případě se jedná se o předpoklad mírnější nebo slabší, nežli u vlastního hrazení zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění; srovnej výše. Neprokazuje se zde existence souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy.

²⁸ Viz autorův článek TELEČ, I. Máš právo léčit se, jak chceš. *Lidové noviny*, příl. *Orientace*, 24. 9. 2016, s. 24 (VI) – 25 (VII).

²⁹ Pojem „zdravotní pojišťovna“ pracovně používám všeobecně vzhledem k předmětu činnosti v provádění veřejného zdravotního pojištění. Ve skutečnosti se ale jedná o *zvláštní druh právnické osoby*, respektive o určitou *právní formu* právnické osoby soukromého práva, a to o právní formu zdravotní pojišťovny jako zvláštního druhu soukromoprávního ústavu; vyjma veřejnoprávní Všeobecné zdravotní pojišťovny České republiky. Dnes ale mají právní formu zdravotní pojišťovny pouze dvě pojišťovny tohoto druhu, a to Zdravotní pojišťovna ministerstva vnitra České republiky, založená v roce 1992, a Vojenská zdravotní pojišťovna České republiky z téhož roku. U ostatních soukromoprávních zdravotních pojišťoven došlo v průběhu let k přeměně právní formy, pokud nedošlo k jiné statusové přeměně, respektive zániku.

O způsobu dokazování účinnosti zdravotní služby na duševní nebo tělesné zdraví pacienta zákon nic nestanoví. Jelikož by se jednalo o soukromoprávní věc ochrany pohledávky ve sporném civilním řízení, platí zde *příkaz volného hodnocení důkazů* účinnosti (§ 125 o. s. ř.); tzn. i bez ohledu na možné dobově lékařské, respektive přírodovědné názory na formální nadřazenost důkazů určitého druhu nad jinými, respektive i mimo vědecký světonázor a ideologii na něm postavenou.

Bez významu by bylo, zda by se jednalo o pohledávku poskytovatele zdravotní služby na úhradu zdravotního výkonu vůči zdravotní pojišťovně anebo o jeho pohledávku na zaplacení ceny služby vůči pojištěnci, popřípadě o pojištěncovu pohledávku na vydání bezdůvodného obohacení po poskytovateli zdravotní služby.

Zda by ale zdravotní pojišťovna použila fond prevence k hrazení zdravotních služeb jinak z veřejného zdravotního pojištění nehrazených, je věcí vnitřních poměrů každé zdravotní pojišťovny. V tomto ohledu existuje konkurenční tržní prostor. Nezdá se ale, že by byl v současném českém hospodářském prostředí plně využíván. Opačně srovnej konkurenci v průběhu 90. let.

Výše uvedené právní závěry platí *de lege lata* pro jakékoli zdravotní výkony komplementární a alternativní medicíny, respektive tradičního lékařství nebo přírodní medicíny. Výjimkou stále zůstává *akupunktura*, která byla s účinností od 1. dubna 1997 zákonem výslovně vyjmuta z veřejného zdravotního pojištění. Udání důvodu vláda dodnes dluží veřejnosti. Proto lze o důvodech jen spekulovat.

8. SOUKROMÉ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

Předchozí české právo z roku 1991 pojmově rozlišovalo mezi *všeobecným*, rozuměno zákonným, zdravotním pojištěním a vedle toho *připojištěním*. Srovnej např. Německo aj. Současně platné české právo ale již pojem připojištění nepoužívá. Souviset to může s odbornou neschopností Ministerstva zdravotnictví věcně, ale nakonec i politicky, vyřešit a prosadit otázku tzv. standardů zahrnutých do zákonného zdravotního pojištění, respektive spíše vyloučení „nadstandardů“ do připojištění.

Nicméně i v současnosti můžeme brát v úvahu možnost smluvního, tj. *soukromého*, zdravotního pojištění mimo veřejnoprávní soustavu veřejného zdravotního pojištění. Český pojistný trh ale není v tomto směru rozvinut. Dlouhodobě je zanedbán. Nabídka je malá a týká se spíše jen dílčích doprovodných služeb, dětských ozdravně léčebných pobytů anebo cestovního zdravotního pojištění pro případ pojistné události v cizině. Český konkurenční prostor na trhu zdravotněpojistných služeb zjevně neodpovídá potenciální poptávce pojištěnecké veřejnosti. Platí to zřejmě všeobecně. Nepůjde jen o specifikum komplementární a alternativní medicíny anebo služeb přírodně léčitelských či podobných.³⁰

³⁰ Jedinou současnou pojistnou zvláštností v tomto směru je soukromé zdravotní pojištění Pojišťovny VZP, a. s., založené veřejnoprávní Všeobecnou zdravotní pojišťovnou České republiky, která je také jediným akcionářem. Pojišťovna VZP, a. s., nabízí mj. soukromé pojištění některých služeb tradiční čínské medicíny. Jedná se ale o pojistnou službu určenou zákazníkům, kteří nejsou ze zákona účastní českého veřejného zdravotního pojištění; viz např. cizince bez trvalého pobytu v Česku. Zřejmě se jedná o obchodní zacílení hlavně na tuzemskou asijskou komunitu. Dodejme jen, že Pojišťovna VZP, a. s., neprovádí veřejné zdravotní pojištění podle zdravotnického práva.

Příklady opačné, pramenící ze sousedního Německa (*Private Krankenversicherung*), jsme si již řekli úvodem. Klientela, která klade zdravotní důraz na komplementární a alternativní medicínu, jejíž nákladovost bývá nižší nežli u „konvenční“ medicíny, se totiž může zdravotním pojišťovnám vyplácet.

V Česku celkově chybí výraznější, někdy i jakýkoli, právně politický hlas v zájmu slabší strany, jíž jsou pojištěnci (a často také plátcí) veřejného zdravotního pojištění. Zdá se, že pojištěnci mají poměrně malé zastání, zejména ve srovnání s legálně zorganizovaným stavovským zájmem lékařským a hospodářskými zájmy jednotlivých zdravotních pojišťoven. Možná nám také chybí dostatečné úřední a politické vcítění se do bolestí obyvatelstva i jedinců, včetně sociálního dopadu na rodiny.

Zřejmě také ve zdravotnických kruzích chybí vědomosti o poznacích světové lékařské vědy a zdravotního výzkumu, pokud jde o naše téma. Mnohé poznatky přitom bývají dostupné z mezinárodních či zahraničních tzv. impaktovaných vědeckých časopisů či databází anebo z vědeckých monografií. Mnohá vědecká díla zde vydávají renomovaní a světoznámí zahraniční vědečtí nakladatelé, jako je např. *Elsevier* nebo *Springer*.

Jistou roli v tom všem mohou sehrávat světonázorové nebo náboženské představy až předsudky, které nás mohou odvádět od některých „nepřijatelných“ témat zdravotního nebo přírodovědeckého výzkumu. Přestože by se mohlo jednat o věcná témata s léčebným potenciálem na zdraví lidí, zvířat i rostlin. Spoléhat se tak musíme hlavně na zahraniční vědecké zdroje.

ZÁVĚR

Veřejné zdravotní pojištění je veřejným blahem ústavního významu, které je bezprostředně spjato se *sociálním právem na bezplatnou zdravotní péči* z toho veřejnoprávního pojištění. Vymezení tohoto sociálního práva stanoví zákon. V zájmu lidskosti, tzn. v zájmu nemocných lidí, pojištěnců a často i plátců veřejného zdravotního pojištění, však je, aby podstatný rozsah zdravotních služeb byl hrazen ze zákonného pojištění. Zásadně má být přitom bezvýznamné, zda se jedná o zdravotní výkony tzv. konvenční medicíny anebo tzv. nekonvenční, když ani žádný zákon tak nerozlišuje. Hranice ani nebývají pokaždé ostré a zejména jsou prostupné. To se týká právě komplementární a alternativní medicíny, včetně tradičního a přírodního lékařství.

Ideologické nebo náboženské pře nebo dojmy musí jít stranou. O to více je ale zapotřebí věnovat síly a prostředky zdravotnímu a farmakologickému výzkumu, včetně obecně uznaného výzkumu kvalitativního. U některých jevů to ani jinak není věcně možné.

Používání komplementární a alternativní medicíny ve zdravotních službách ve světě s právní vazbou na veřejná zdravotní pojištění mívá svá zřejmá opodstatnění. Spočívají v *nákladové efektivitě a účelnosti*, pokud jde o co *nejúčinnější* a zároveň co *nejbezpečnější* léčbu. Rozhoduje ovšem i povaha choroby, její stadium a celkový zdravotní stav pacienta apod.

Na hrazení zdravotních výkonů komplementární a alternativní medicíny se použijí obecně předpoklady práva veřejného zdravotního pojištění. Výjimkou je vládou neodůvodněný legální zákaz úhrad akupunktury z toho pojištění od dubna 1997.

Pro celou medicínu bez rozlišování tak platí zejména zohlednění vědeckých poznatků lékařské vědy a prokázání účinků látek, metod nebo zdravotnických prostředků. V soukromoprávním sporu, o který by se jednalo, platí *zásada volného hodnocení důkazů*. Eventuální lékařské doktríny formální přípustnosti některých důkazních podkladů nebo jejich nadřazenosti zde nemají právní místo.

V konkurenčním prostředí zdravotních pojišťoven by mohly větší roli sehrávat *fondy prevence*. Podceněný tržní význam má *soukromé zdravotní pojištění*. Uvážit lze návrat k původnímu pojetí z počátku 90. let, respektive například k německému modelu *zákonného zdravotního pojištění* a vedle toho *dobrovolného připojištění* na soukromé smluvní bázi. A to jako k přechodné, byť možná delší, fázi s právně politickým cílem dosažení švýcarského pojetí zahrnujícího komplementární medicínu do soustavy veřejného zdravotního pojištění, respektive alespoň určené obory. Některé úhrady by přitom mohly být od počátku podmíněné.

Do budoucna lze také uvážit zjednodušení legálních předpokladů hrazení zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění. Zejména půjde o *prospěšnost* použité látky, metody nebo prostředku v poměru k *individualitě* pacienta, respektive jeho zájmu a blahu. Právo veřejného zdravotního pojištění a s ním související soukromoprávní závazky a jejich plnění by se tak dostaly do souladu s podstatou a smyslem *Úmluvy o lidských právech a biomedicíně* z roku 1997.

VZNIK SLOVENSKEJ PRÁVNICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY PO ROKU 1918

(PRÍSPEVOK K STOROČNICI VZNIKU SLOVENSKEHO ČASOPISU PRÁVNY OBZOR)

Ivan Halász*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problémom vzniku slovenskej právnickej infraštruktúry po roku 1918. Politické postavenie Slovenska a Slovákov bolo v tomto štáte všeobecne lepšie, než predtým v starom Uhorsku. V období rakúsko-uhorského dualizmu (1867–1918) len málo slovenských právnikov pracovalo v uhorskej justícii a štátnej správe. Väčšinou pracovali ako advokáti. Obmedzené bolo aj používanie slovenčiny v súdnictve a verejnej správe. Prvoradou úlohou právnikov po roku 1918 bolo preto vytvorenie komplexnej slovenskej právnickej terminológie, lebo slovenčina sa vtedy stala úradným jazykom. V tomto procese vytvárania terminológie zohral veľmi dôležitú úlohu časopis Právny obzor, ktorý bol založený v roku 1917, ako aj Jednota právnikov Slovenska, ktorá tento časopis vydávala. Tretím faktorom bol vznik slovenskej univerzity v Bratislave v roku 1919. Právnická fakulta Univerzity Komenského pracovala od roku 1921, avšak väčšina profesorov pochádzala z českých krajín. V začiatkoch len jeden profesor bol Slovak. Augustín Ráth bol zároveň aj prvým rektorom slovenského pôvodu tejto univerzity.

Kľúčové slová: budovanie štátu, časopis, infraštruktúra, právo, terminológia, univerzita

1. POMERY NA SKLONKU EXISTENCIE UHORSKA

Koncom roka 1918 došlo v dôsledku prvej svetovej vojny a snaženia jednotlivých národných hnutí k rozpadu Rakúsko-Uhorska a vzniku viacerých nástupníckych štátov, medzi nimi aj Československa. Súčasťou tohto štátneho útvaru sa stalo aj Slovensko, ktoré dovtedy tvorilo súčasť multietnického Uhorského kráľovstva disponujúceho s pomerne veľkou mierou samostatnosti v rámci celého súštátia. V rámci Uhorska však Slovensko nepredstavovalo autonómnu alebo aspoň jasne verejnoprávne vymedzenú územnú jednotku. Slovenské národné hnutie, ktorého maximálnym cieľom bola po dlhé roky federalizácia krajiny, sa síce minimálne od roku 1848 pokúšalo o vytvorenie osobitnej slovenskej územnej jednotky, avšak tento cieľ sa mu až do roku 1918 nepodarilo dosiahnuť. Situáciu ešte viac sťažilo rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867, po ktorom síce v Uhorsku začalo obdobie intenzívnej modernizácie, ktoré však pre Slovákov znamenalo zároveň aj intenzívny asimilačný tlak zo strany maďarskej väčšiny. Vtedajšie uhorské vlády sa totiž snažili o pretvorenie dovtedy multietnického uhorského štátu na maďarský národný štát. Z tohto dôvodu sa vedome snažili spomaľovať rozvoj národností alebo dokonca v niektorých prípadoch aj likvidovať také infraštruktúrne inštitúcie, ktoré mali význam pre ich plnohodnotný národný život.¹

Neexistencia verejnoprávnej územnej jednotky s aspoň čiastočne slovenským úradným jazykom veľmi negatívne pôsobila na celkový vývoj slovenskej právnej infraštruk-

* Prof. Dr. Ivan Halász, PhD., Ústav štátu a práva AV ČR, v. v. i., a Ústav právnych vied Spoločenskovedného výskumného centra MAV. E-mail: halasz.ivan@tk.mta.hu. Článok vznikol s podporou na dlhodobý koncepčný rozvoj výskumnej organizácie Ústavu štátu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

¹ V prípade Slovákov išlo predovšetkým o Maticu slovenskú a o stredné školy.

túry – t. j. právnickej jazykovej terminológie, slovenskojazyčného právnickeho vzdelávania, spolkového života a odborného časopisectva. Pritom Uhorsko ako také disponovalo s pomerne vysokou právnickou kultúrou a relatívne rozvetvenou sieťou vyšších vzdelávacích inštitúcií. Hoci v 19. storočí v krajine existovali len tri právnické fakulty v rámci klasických univerzít,² na území súčasného Slovenska zabezpečovali prípravu právnických vzdelaných kádrov hneď tri právnické akadémie. Nachádzali sa v Bratislave (Prešporku), Košiciach a v Prešove.³ Tieto právnické akadémie sa nachádzali niekde na polceste medzi strednými a vysokými školami, ale ako základ pre neskoršiu právnickú kariéru vedeli poskytnúť solídny základ.⁴ Pravda väčšina ich úspešných absolventov si neskôr urobila doktorát na niektorej z právnických fakúlt.⁵ V prípade Slovákov išlo hlavne o Budapešť a sedmohradské mesto Kluž.

Hoci na spomínaných inštitúciách študovali aj mnohí slovenskí študenti a časť z nich sa nachádzala na slovenskom etnickom území, ani jedna z týchto ustanovizní neposkytovala právnické vzdelanie v slovenskom jazyku. Právnické vzdelanie sa najprv viazalo na znalosť latinského jazyka a po zavedení maďarčiny, ako celoštátneho úradného jazyka v roku 1844 práve na tento jazyk. Národnostný zákon z roku 1868⁶ síce povoľoval používanie jazyka národnostných menšín v určitých reláciách,⁷ ale tento zákon sa jednak časom nevelmi dodržiaval, jednak legálne možnosti pre používanie národnostných jazykov (teda i slovenčiny) boli čoraz viac obmedzované prijímaním neskorších zákonov a nariadení.

Najdôležitejším takýmto obmedzujúcim zákonom bol uhorský súdny poriadok, obsiahnutý v zák. článku I. z roku 1911, podľa ktorého sa žaloba mala podávať v jazyku maďarskom, v tomto jazyku sa konalo aj predvolanie, robila zápisnica a zapisovali výpovede svedkov, znalcov a stránok. V nemaďarskej reči sa mohli podľa doslovného znenia zákona robiť len jednotlivé výrazy, avšak aj tie s maďarským prekladom. Rozsudky sa spisovali taktiež v štátnom jazyku. V prípade stránky, ktorá neovládala maďarčinu, mali

² Išlo o právnické fakulty v hlavnom meste Budapešť, v sedmohradskej Kluži a v chorvátskom Záhrebe. O uhorskom právnickom univerzitnom vzdelávaní pozri MEZEY, Barna. Egyetemek és jogakadémiák. (A jogi oktatás kezdetei és fejlődésének tendenciái Magyarországon). *Győri Tanulmányok*. 1998, No. 20, s. 11–12.

³ Prvé dve menované inštitúcie založila a financovala katolícka cirkev, ale neskôr boli poštátnené, Prešovská akadémia bola zase evanjelickou inštitúciou. Inak záujemcovia o právnické (hoci i neúplné) vzdelanie mohli v Uhorsku študovať ešte aj na podobných akadémiách v Blatnom Potoku (Sárospatak), Jágri (Eger), Kecskeméte, Máramaroszigete, Oradei, Pátkostolj (Pécs), Rábe (Győr), a v sedmohradskom meste Sibiu.

⁴ O tomto pozri podrobnejšie SCHWEITZER, Gábor. Vzdelávanie právnikov v Uhorsku (1777–1914). In: JERMANOVÁ, Helena – MASOPUST, Zdeněk (eds). *Metamorfózy práva ve střední Evropě*. Praha – Plzeň, 2008, s. 113–114.

⁵ Bezprostredne pred prvou svetovou vojnou vznikli popri hore už spomínaných univerzitách ešte nové univerzity v Debrecíne a v Bratislave (Alžbetínska univerzita), ktoré taktiež poskytovali právnické vzdelanie.

⁶ 50 rokov prijatia tohto zákona si pripomenul aj zakladateľ časopisu *Právny obzor* Emil Stodola vo 4. čísle I. ročníka časopisu z roku 1918, v ktorom síce uznal snahu Ferenca Deáka prijať tolerantnejší zákon, ale celú právnu normu a ešte viac nasledujúcu prax podrobil kritike. Najväčší problém legislatívy z roku 1868 však podobne ako celé slovenské národné hnutie videl v odmietnutí územnej alebo inej formy menšínovej autonómie vtedajšou maďarskou väčšinou. Ustanovenie zákona, podľa ktorého v prípade, ak to žiadala aspoň pätina členov stoličného výboru, tak sa rečou zápisnice mohol stať aj jazyk národnosti, považoval za nedostatočné, hoci v takomto prípade sa daný jazyk mohol stať aj jazykom súdnych protokolov a rozsudkov. Pozri STODOLA, Emil. K päťdesiatročiu národnostného zákona. *Právny obzor*. 1918, roč. 1, č. 4, s. 99.

⁷ Výlučné používanie maďarčiny pred súdmi vyžadoval národnostný zákon napríklad pôvodne len vtedy, ak bola stránka zastúpená advokátom.

byť obsahu rozsudkov pri doručení vysvetlené. Podstatnou zmenou v roku 1911 bolo práve to, že nový súdny poriadok zrušil tie ustanovenia, ktoré sa vzťahovali na používanie menšinových jazykov pred súdmi.⁸ Nezanikla teda úplne možnosť používať materinský jazyk pred súdmi, ale len v prípade, ak stránka nebola zastúpená advokátom. V takomto prípade – ak konajúci sudca neovládal menšinový jazyk – sa zväčša používal tlmočník. Vnútrotným jazykom súdov aj úradov verejnej správy bola maďarčina.⁹

Tento stav mal prirodzene negatívne dopady na vývoj slovenskej právnickej terminológie, lebo celá úradná a súdna agenda sa viedla v jazyku maďarskom a slovenčina sa takpovediac dostala k slovu viac-menej len vtedy, keď stránka nehovorila štátnym jazykom alebo chcela zložiť prísahu, respektíve prehlásenie vo svojom rodnom jazyku.

2. PREDPREVRATOVÍ SLOVENSKÍ PRÁVNICI

V Uhorsku značnú časť populácie tvorila drobná šľachta (zemianstvo),¹⁰ ktoré sa po dlhé stáročia pokúšalo zachovať si zvyšky svojej predchádzajúcej samostatnosti, a to jednak cestou ozbrojeného boja, jednak s pomocou práva a anticentralistickej právnej argumentácie. Vďaka tomuto nastaveniu malo právnické povolanie pomerne vysokú spoločenskú prestíž a z toho prameniaca popularitu. Vysoký počet právnických vzdelávacích inštitúcií preto vôbec nebol náhodný. Slovenské regióny Uhorska, ktoré tvorili historicky, kultúrne a mentálne jeho integrálnu súčasť, v tomto „právnickom“ ohľade vôbec neboli výnimkami, skôr naopak. Netreba zabudnúť ani na to, že viaceré prihraničné severné stolice patrili medzi oblasti s vysokým počtom zemianskeho obyvateľstva, pre ktoré bolo práve získanie právnického vzdelania jednou z možností, ako sa spoločensky udržať nad vodou. Turiec, Liptov, Orava, ale čiastočne aj Trenčín a na východe Šariš boli práve takýmito regiónmi s početným zemianstvom. Svedčí o tom aj pôvod viacerých známych slovenských spisovateľov a intelektuálov tých čias – úplne alebo čiastočne mali zemiansky pôvod napríklad Pavol Országh (umeleckým menom Hviezdoslav), Ján Jesenský, Ján Kalinčiak alebo Jonáš Záborský. Preto asi neprekvapí, že spomedzi štyroch spomínaných autorov dvaja (Országh-Hviezdoslav a Jesenský) mali právnické vzdelanie a značnú časť svojho života pôsobili ako advokáti. Inak asi prvým významnejším slovenským advokátom-zemanom a národoveckým politikom zároveň bol Štefan Marko Daxner, aktívny účastník povstania rokov 1848/1849.

Koho je vlastne možné považovať za slovenského právnika tých čias? Aké právnické povolania vedeli tieto osoby vykonávať? Dôležité je ujasniť si, že tu primárne nešlo o otázku etnického pôvodu, ktorá predstavuje inak často nielen pomerne senzitívny, ale aj subjektívny problém, ale skôr o problematiku životného postoja, deklarovanej identity a verejne známych spoločenských aktivít. Otázke vymedzenia pojmu slovenských právnikov sa venoval vo svojej štúdií i neskôrší šéfredaktor časopisu *Právny obzor* Vladimír Fajnor, o ktorom ešte bude reč. Podľa Fajnora „... v tej dobe nebolo zvláštneho

⁸ STODOLA, Emil. Či je pravda, že Slováci smú slobodne užívať slovenčinu pri súdoch a vo verejnej správe. *Právny obzor*. 1918, roč. 1, č. 2–3, s. 34.

⁹ *Ibidem*, s. 36.

¹⁰ V pomere šľachticov-zemanov k celkovému počtu obyvateľstva Uhorsko nasledovalo v Európe hneď po poľsko-litovskom štáte.

slovenského územia s verejnou mocou slovenskou, ani územia samosprávneho, ba ani slovenskej právnej oblasti, a tak že nebolo ani slovenského práva. Z toho plynie, že nebolo ani slovenských právnikov v tom smysle, ako hovoríme o právnikoch českých, rakúskych, uhorských, chorvátskych, atď. Slovenskými právnikmi možno tedy menovať pred prevratom len tých právnikov, ktorí vyšli zo slovenského ľudu, zostali svojmu pôvodu a materskej reči verní a venovali svoju odbornú prácu právnym kultúrnym a politickým zájomom svojho ľudu, trebárs museli pracovať pred súdmi a úradmi jazykom výlučne maďarským, jako to plynulo z praxe úradnej štátnej reči maďarskej v bývalom Uhorsku.¹¹ Fajnor tu vystríhal pred pokušením širšie a vägnejšie vymedziť pojem slovenských právnikov len na základe ich uvedomelého, ale nedeklarovaného, prípadne faktického, ale zapretého slovenského pôvodu. Na takomto základe by medzi slovenských právnikov mohlo patriť podľa jeho názoru viacero významných uhorských právnikov, praktikov, politikov i vedcov, avšak to by bolo podľa jeho názoru zavádzajúce a nereálne.¹²

Slovenskí právnici teda pred rokom 1918 mohli pracovať v slovenskom duchu a záujme, ale viac-menej okrem komunikácie so svojimi klientmi a niektorých nepatrných výnimiek (prísah, prehlásení atď.) nepracovali v tomto jazyku. „Mal-li čo právnického povedať slovenský právnik, musel tak robiť do 40tych rokov XIX. stoloetia po latinsky, do 50tych rokov po maďarsky, od 50. do 60. rokov buď po nemecky alebo po maďarsky, a od 61. roku, od takzvanej reštitúcie právnej kontinuity uhorskej, až do samého prevratu: po maďarsky. V rokoch absolutizmu, od 49. do 61. bolo síce možno písať aj po slovensky, ale nemal kto písať a nebolo pre koho. Pracovalo sa tedy až do prevratu temer výlučne maďarsky.“¹³

Ďalším problémom bolo to, že keď sa v hore uvedenom zmysle hovorilo o slovenských právnikoch, skoro vždy išlo o advokátov. V období dualizmu totiž tak zosilnel asimilačný tlak spojený so závažnými existenciálnymi dôsledkami, že sa len veľmi málo deklarovaných Slovákov vedelo uplatniť v súdnictve a ešte menej vo verejnej správe, ktorá predsa len mala menšiu mieru nezávislosti. Čiastočne podobná bola aj situácia v právnickom školstve, v prípade univerzít posilnená taktiež faktom, že tieto pôsobili v etnicky neslovenskom prostredí.¹⁴

V súdnictve pracovalo preto len niekoľko otvorene slovenských sudcov, aj to zväčša na podsudcovských miestach. Asi najznámejším takýmto podsudcom bol najväčší vtedajší básnik Pavol Országh Hviezdoslav (1849–1921), ktorý do justície prešiel z advokácie, kam sa po niekoľkých – viac-menej neúspešných – sudcovských rokoch aj vrátil. Na Kráľovskom okresnom súde v Dolnom Kubíne preto Hviezdoslav pôsobil len v rokoch 1876 až 1879. Pokúšal sa síce získať sudcovské miesto v Trenčíne a potom v Zlatých Moravciach, ale v ani jednom prípade ho nevybrali.¹⁵

¹¹ FAJNOR, Vladimír. Práca slovenských právnikov pred prevratom a v prvom desaťročí Republiky. *Právny obzor*. 1928, roč. 11, s. 704. (Citát je gramaticky podaný v originálnej verzii.)

¹² *Ibidem*, s. 704.

¹³ *Ibidem*, s. 705.

¹⁴ Asi najslovenskejšie okolie mala známa právnická akadémia v Prešove, kde v rokoch 1870 až 1872 študoval aj Pavol Országh Hviezdoslav. Spolu tu vtedy študovalo asi 150–180 poslucháčov, ale Slovákov bolo v roku 1870 iba 13. KERECMAN, Peter. Z právnického života Pavla Országha Hviezdoslava. In: JANČO, Štefan. *Advokát Pavol Országh Hviezdoslav*. Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2013, s. 14.

¹⁵ *Ibidem*, s. 17.

Fajnor ako druhého známeho Slováka v dualistickom súdnictve uvádza vacovského podsudcu Staneka, ktorý sa zúčastňoval skoro všetkých vtedajších slovenských kultúrnych a spoločenských akcií. Stanek však zostal až do konca svojej kariéry podsudcom a pomerne skoro odišiel do výslužby. Po prevrate v roku 1918 ho chceli slovenskí činitelia urobiť prezidentom sedrie (župného súdu) v Trenčíne, ale Stanek vtedy náhle zomrel.¹⁶ Nakoniec treba spomenúť Augustína Rátha (1873–1942), ktorý sa však nakoniec nepreslávil ako sudca, ale skôr ako prvý profesor-civilista bratislavskej právnickej fakulty Komenského univerzity. Ráth pochádzal z Liptova, študoval na univerzite v Budapešti, kde ho dokonca jeden jeho profesor, inak tiež rodák z Liptova¹⁷ nahováral na univerzitnú pedagogickú dráhu, avšak po získaní diplomu si mladý absolvent najprv vybral prax a začal pôsobiť v advokácii.¹⁸ Advokácia však podľa spomienok jeho neskorších kolegov nebola blízka jeho naturelu, mal aj zdravotné problémy a preto sa bezprostredne pred vypuknutím prvej svetovej vojny rozhodol pre kariéru v uhorskej justícii. V roku 1914 nastúpil na sédriu v Novom Sade na juhu Uhorska, vo viac-menej srbsko-maďarskom prostredí. Počas vojny pôsobil na rakúsko-uhorských vojenských a civilných súdoch v okupovanom Srbsku,¹⁹ avšak pravdepodobne sa priveľmi neskompromitoval v očiach Srbov, ktorí ho po vojne vzali do svojich služieb. Jeden rok pracoval ako vedúci úseku súdnej organizácie a unifikácie na juhoslovanskom ministerstve spravodlivosti v Belehrade, kde pomáhal organizovať nové súdy. Za svoju činnosť dostal vysoké juhoslovanské vyznamenanie a mal možnosť tam aj zostať,²⁰ ale nakoniec sa rozhodol pre návrat do Československa. V roku 1920 sa habilitoval na pražskej právnickej fakulte, začal pôsobiť ako sekčný šéf na ministerstve pre unifikáciu a potom ako profesor na právnickej fakulte v Bratislave. Ráth sa čoskoro stal dokonca v poradí druhým, ale inak prvým slovenským rektorom Univerzity Komenského.²¹

Väčšina uvedomelých slovenských právnikov v Uhorsku pôsobila v advokácii, ktorá im predsa len poskytovala väčšiu mieru existenčnej a politickej nezávislosti. V 19. storočí vzniklo dokonca aj niekoľko advokátsko-právnických dynastií. Advokáti sa nemuseli až tak prispôbovať maďarizačnému tlaku, mohli si viac dovoliť zúčastňovať sa vyložene slovenských podnikov a podujatí, mnohí z nich boli zainteresovaní aj na zakladaní a prevádzkovaní menších peňažných ústavov, miestnych a regionálnych sporiteľní atď.²² Viacerí advokáti sa taktiež aktívne zapojili do slovenskej národnej politiky, snažili sa – inak s pomerne malým úspechom – stať poslancami uhorského snemu,²³ prípadne

¹⁶ FAJNOR, Vladimír. *Práca slovenských právnikov pred prevratom a v prvom desaťročí Republiky*, pozri údaje v pozn. č. 11, s. 706.

¹⁷ Išlo o profesora Martina Kajucha, ktorý si neskôr pomaďarčil meno na Szentmiklósi. Kajuch-Szentmiklósi mal rád Rátha, snažil sa mu pomôcť odborne aj spoločensky, ale ich cesty sa nakoniec rozišli. Pozri: FAJNOR, Vladimír. *Profesor Ráth. Právny obzor*. 1933, roč. 16, č. 12, s. 425.

¹⁸ O živote a diele Augustína Rátha pozri podrobnejšie VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*. Bratislava: Veda, 2016, s. 51–88.

¹⁹ *Ibidem*, s. 426.

²⁰ FAJNOR, Vladimír. *Profesor Ráth*, s. 427.

²¹ VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 60–61.

²² FAJNOR, Vladimír. *Práca slovenských právnikov pred prevratom a v prvom desaťročí Republiky*, s. 706.

²³ Pavol Mudroň (1835–1914), ktorý ako advokát pôsobil v jednom z najslovenskejších regiónov, t. j. v Turci, sa do snemu pokúšal dostať až sedemkrát, ale ani raz sa mu to nepodarilo. Svoje pokusy začal ešte v roku 1872. Prítom Mudroň bol po dlhé roky jedným z hlavných predstaviteľov Slovenskej národnej strany. Neúspešný pokus o vstup do parlamentu pod slovenskými zástavami priviedol v 70. rokoch 19. storočia do veľkých

župných a miestnych zastupiteľstiev. Občas viedli miestne pobočky Slovenskej národnej strany, organizovali volebnú kampaň (kortešačky), právne napádali volebnú svojvôľu úradov alebo vystupovali v rámci tlačových procesoch. Právnici-evanjelici často zastávali svetské funkcie v slovenských cirkevných zboroch.

Napriek tomu, že predstavovali dôležitú a vplyvnú súčasť slovenského národného hnutia, národne uvedomelých slovenských advokátov nebolo v Uhorsku zase až tak veľa a mnohí advokáti na severe Uhorska mali iný etnický pôvod alebo národnú identitu. V hornouhorských mestách žili prirodzene aj vyslovene maďarský alebo pomadžarčení, nemeckí alebo židovskí advokáti. Po štátoprávnom prevrate v roku 1918 však práve táto advokátska vrstva slovenskej spoločnosti zohrala významnú úlohu pri preberaní moci a poslovenčovaní justície, verejnej správy a nakoniec zohrala nezastupiteľnú úlohu aj pri budovaní slovenskej právnickej vedeckej infraštruktúry. Skoro všetci župani, ktorých vymenovali na konci roku 1918 a v roku 1919 boli predprevratoví slovenskí advokáti.²⁴ Len časť z nich sa vrátila po hektickom období do advokácie.²⁵ Väčšina pokračovala v štátno-úradníckej²⁶ alebo justičnej kariére. Svedčia o tom aj nižšie uvedené krátke životopisy. V jej rámci asi najmenej ovplyvnili vysoké školstvo, ale aj tam mali svojho zástupcu – skôr už spomínaného profesora a rektora Augustína Rátha.

Pred prevratom tvorili aktívnu slovenskú verejnosť teda len nemnohí právnici. Časopis *Právny obzor* vo 4. čísle prvého ročníka (1917/1918) uvádza doslovne smutnú štatistiku, ktorá bola pravdepodobne zostavená za základe údajov získaných sčítaním ľudu v roku 1910. V tomto roku sa ku Slovákom z celkového počtu 2646 sudcov a 300 kráľovských notárov prihlásil len jeden sudca a jeden notár. Medzi 6743 advokátmi bolo 92 Slovákov a medzi kandidátmi advokatúry, respektíve advokátskymi pomocníkmi boli 43 Slováci.²⁷ Autor tejto smutnej štatistiky videl príčiny tohto neutešeného stavu (dokonca ešte aj v porovnaní s inými uhorskými národnosťami)²⁸ v zatvorení slovenských gymnázií, ako aj v nedostatočnej podpore vysokoškolského dorastu.²⁹

Podľa neskorších odhadov išlo v prípade národne uvedomelých Slovákov asi o 80 až 90 advokátov, asi o 40 vysokoškolákov a jedného aktívneho sudcu.³⁰ Pravdepodobne ide o prehnane nízky odhad, ktorý vychádza len z počtu deklarovaných a národnostne aktívnych právnikov, čo však v uhorských podmienkach môže byť veľmi zavádzajúce.

---

finančných problémov aj otca spisovateľa Janka Jesenského, Jána Jesenského-Gašparé. Do parlamentu sa nedostal začiatkom 20. storočia aj advokát Miloš Štefanovič (1854–1904), inak úspešný advokát a vcelku realistický slovenský politik z významnej národoveckej rodiny. Pozri Bratia Mudroňovci, Štefan Fajnor a Miloš Štefanovič (Vodcovia predválečnej advokácie slovenskej). *Právny obzor*. 1935, roč. 18, č. 9, s. 165–184.

²⁴ Jednu z mála výnimiek predstavoval v poprevratovom období Jozef Gregor Tajovský, ktorý mal pedagogické a ekonomické vzdelanie.

²⁵ Napríklad Emil Stodola st.

²⁶ Typickým príkladom bol spisovateľ Janko Jesenský.

²⁷ Smutná štatistika. *Právny obzor*. 1918, roč. 1, č. 4, s. 100–101.

²⁸ Podľa prepočtov autora štatistiky v pomere počtu Slovákov k celkovej populácii (Slováci tvorili asi 10 percent obyvateľstva Uhorska) mali mať Slováci aspoň 260 sudcov, 670 advokátov, 30 kráľovských notárov a 440 praktíkantov. *Ibidem*, s. 101.

²⁹ *Ibidem*, s. 101. Inak celková štatistika sudcov a advokátov bola nasledovná: Spomedzi 2646 sudcov bolo 30 Nemcov, 6 Srbov, 1 Slováka, 1 Rumun, 7 iných a ostatní boli Maďari. V prípade 6743 advokátov išlo o nasledovné čísla: 136 Nemcov, 370 Rumunov, 103 Srbov, 92 Slovákov, 8 Chorvátov, 4 Rusov, respektíve Rusínov, 20 osôb inej národnosti, ostatní boli Maďari.

³⁰ VIETOR, Miroslav. K polstoročným dejinám Právneho obzoru. *Právny obzor*: 1967, roč. 50, č. 6, s. 500.

Určite tu svoju úlohu zohrala aj asimilácia a existenčné dôvody.³¹ Všimnúť si treba aj veľké posuny v národnostných štatistikách pred a po rokom 1918, ktoré neboli len následkom úradného skresľovania, ale čiastočne aj návratu niektorých, čiastočne už pomadařčených mestských vrstiev ku svojim koreňom. Týchto ľudí vtedy dokonca nazývali Novoslovákmi. Nezávisle od ich aktuálnej identity však veľmi pravdepodobne podstatne viac právnikov toho obdobia hovorilo po slovensky, než koľko sa z nich otvorene hlásilo k slovenskému národu a hnutiu.

3. VZNIK SLOVENSKEJ PRÁVNICKEJ TERMINOLÓGIE

Najakútnejšou úlohou po prevzatí moci v bývalom Uhorsku a nastolení československého právneho poriadku a štátnej správy bolo vytvorenie slovenskej právnickej terminológie. Nemožno povedať, že by takáto vôbec neexistovala, ale nebola nijako kodifikovaná, rozšírená a hlavne bola veľmi nedokonalá. Pred rokom 1918 preto možno hovoriť skôr len o existencii určitých prvkov slovenskej právnickej terminológie, ktoré vznikali v dôsledku toho, že národne uvedomelí advokáti-Slováci používali slovenčinu v styku navzájom medzi sebou ako aj so svojimi klientmi. Okrem toho niektorí sa snažili písať popularizačné články na právnické témy do rozličných slovenských (v zásade neprávnických) časopisov a novín. V druhej polovici 19. storočia si takto najviac všímal otázky slovenskej právnej terminológie bratislavský (prešporský) advokát Michal Mudroň.³²

Veľmi intenzívne sa však problematike prípravy slovenského právnického názvoslovía začal v roku 1917 venovať bývalý liptovský podnikateľ, potom budapeštiansky a bratislavský advokát Emil Stodola (1862–1945). Stodola pochádzal z relatívne zámožnej, vzdelanej a zároveň národne uvedomelej slovenskej rodiny z Liptovského Mikuláša. Jeho otec mal garbiarsky (kožespracujúci) podnik a veľmi dbal o výchovu svojich detí, ktoré skutočne potom dosiahli v živote pekné výsledky. Jeho brat Aurel sa napríklad stal univerzitným profesorom v Zürichu a učil aj Alberta Einsteina. Brat Kornel bol zase významným slovenským politikom, brat Jozef podnikal a spoluzaložil evanjelické vydavateľstvo *Tranoscius*.³³

Emil Stodola po štúdiách vo Viedni a v Prahe začal svoju advokátsku dráhu v Žiline a potom na Liptove. Doma sa intenzívne zapojil do politiky a pokúšal sa dostať do uhorského parlamentu, ako aj neskôr presadiť iných slovenských kandidátov. Jemu sa však nakoniec nepodarilo získať poslanecký mandát. Po neúspechoch v rodinnom podnikaní odišiel spolu s rodinou do Budapešti, kde ako advokát prežil posledné roky Uhorska (1911–1918). V októbri 1918 patrila medzi signatárov Martinskej deklarácie, potom krátky čas zastupoval vznikajúcu republiku v Budapešti, odkiaľ však veľmi skoro spolu s rodinou prešiel do Bratislavy. Napriek tomu, že mu v roku 1919 ponúkali vysoký post vo formujúcej sa československej justícii, zostal Stodola pri svojom pôvodnom povolání advokáta. V rámci advokácie zastával rozličné funkcie a zohral rozhodujúcu úlohu aj pri vzniku

³¹ Aj autor Smutnej štatistiky z poznámky č. 26. spomína, že tieto čísla neboli úplne reálne, lebo bolo treba zobrať do úvahy aj vysoký počet odrodilých Slovákov, expresívne povedané renegátov. Smutná štatistika. *Právny obzor*. 1918, roč. 1, č. 4, s. 101.

³² Pozri článok MUDROŇ, Michal. Potreba slovenskej právnickej školy. *Pešľbudínske vedomosti*. 1864, č. 22.

³³ VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 11.

viacerých veľmi dôležitých slovenských právnických ustanovizní, ktorým je venovaná daná publikácia. Stodola teda stál pri vzniku slovenského právneho názvoslovia, vedec-kého časopisu *Právny obzor* a Právnickej jednoty. Okrem toho bol po celý svoj život publikačne aktívny praktizujúci advokát, ktorý stál pri zrode samostatného Československa a stotožnil sa s jeho demokratickými a humanistickými ideálmi. Vážil si ich až do konca svojho života a snažil sa o zblíženie jednotlivých národov, národností a konfesií. Nebol odporcom autonómie, ale len v rámci československého štátu. Vždy presadzoval samosprávu a jazykové práva menšín – najprv Slovákov v Uhorsku, potom aj národností v Československu. Nebol mu vzdialený príklad Švajčiarska, ktoré vcelku dobre poznal aj vďaka svojmu bratovi Aurelovi.³⁴

Stodola často písal odborné články o konkrétnych právnych normách a problémoch. Ešte v roku 1914 publikoval štúdiu o uhorskom súdnom poriadku z roku 1911.³⁵ K tomuto článku už pripojil krátky maďarsko-slovenský právny slovník, ktorým chcel po prvý raz pomôcť svojim čitateľom a veci slovenskej právnickej terminológie. Stodola sa v roku 1917 na vlastné náklady rozhodol založiť prvý slovenský právnický časopis s názvom *Právny obzor*, ktorý v rokoch 1917 až 1919 aj redigoval. Hneď v úvodníku k prvému číslu napísal nasledovné: „*Časové okolnosti, povedomie toho, že to už dlho trvať nemôže, aby slovenčina neprišla k platnosti, ktorá jej prislúcha v súdobníctve, verejnej správe a verejnom živote vôbec, tiskajú nám pero do ruky a prinucujú nás ku vynaloženiu našich skromných síl ku pripravovaniu tejto velikej a vzácnej veci. Sme bez názvoslovia, nevieme sa o právnych veciach jeden s druhým v našej materinskej reči shovárať, tým menej vieme niečo poriadne napísať. Nech príjde k uskutočneniu našich rečových práv, sme v najväčších rozpakoch. Zahajujeme teda prácu svoju voľnou diskusiou o slovenskom právnom názvosloví, predostierajúc nami zhotovený, pravda neúplný návrh. Vítané nám bude, keď prehovorí k veci i znalci jazyka.*“³⁶

Stodola teda podľa všetkého už tušil, že nastanú veľké, pre Slovákov skôr priaznivé štátoprávne zmeny, na ktoré sa je však potrebné pripraviť. Ako svedčí aj jeho publikácia z roku 1914, otázka názvoslovia mu už ani vtedy nebola vzdialená. Na konci prvého čísla prvého ročníka preto spolu s Adolfom Záturským hneď aj uverejnil prvú časť do diskusie navrhovaného názvoslovia. Jeho autori v úvode krátko, ale jasne sformulovali svoje ciele a metódy: „*Vážnu úlohu mienime vyplniť, podávajúc v nasledujúcom sozname najhlavnejších, hlavne súkromo- a obchodno-právnych názvov – pre prvú potrebu. Názvy braté sú hlavne zo života. No mnohé názvy nám chýbia, tam utiekali sme sa k najbližšiemu nám názvosloviu slovanskému – českému. Nevyhýbali sme sa úzkostlivo ani niektorým názvom latinským. Prácu svoju nepovažujeme za úplnú, naopak za návrh, potrebujúci mnoho doplnkov a vyžadujúci zovrubného prebrania so strany kollegov, preto nám v tomto ohľade ich poznámky budú veľmi vítané, iba tak sa nám podarí jednotné názvoslovie stvoriť.*“³⁷

³⁴ Ibidem, s. 34–35. Natália Krajčovičová, ktorá o ňom napísala politický životopis, Stodolu nie náhodou nazvala džentlmenom slovenskej politiky. Pozri KRAJČOVIČOVÁ, Natália. *Džentlmen slovenskej politiky*. Bratislava: Kalligram, 2007.

³⁵ STODOLA, Emil. *Súdobný poriadok uhorský 1. zák. čl. z roku 1911 s dodatkami: XLII. zák. čl. z roku 1914. O právnej pomoci pri prevádzaní exekúcií medzi Rakúskom a Uhorskom a maďarsko-slovenským slovníkom právnych názvov*. Budapešť: Emil Stodola, 1914.

³⁶ STODOLA, Emil. Príhlas k obecnstvu. *Právny obzor*. 1917/1918, roč. 1, č. 1, s. 1.

³⁷ STODOLA, Emil – ZÁTURSCKÝ, Adolf. Právne názvoslovie. *Právny obzor*. 1917/1918, roč. 1, č. 1, s. 21–22.

Stodola a Zátarecký pokračovali v publikovaní návrhu slovenského právneho názvoslovia aj v nasledujúcich dvoch číslach *Právneho obzoru* – t. j. v dvojčíisle 2.–3. z roku 1918 (s. 65–96) a potom v čísle 4. z roku 1918 (s. 115–128), ktoré možno nazvať aj posledným „uhorským“ číslom. V 1.–2. dvojčíisle za rok 1919 totiž už redakcia privítala príchod novej doby a vznik československého štátu. Upozornila i na úskalia budovania nového štátu, pričom vychádzala z paradoxu, že ľahšie je niečo stvoriť, uskutočniť, ako to udržať. Redakcia si preto za svoj cieľ stanovila „*pestovaním práva v našom milom jazyku slovenskom a pestovaním právneho citu v obecnstve našom*“.³⁸

Stodolova a Zátareckého terminologická iniciatíva čoskoro vyvolala odozvu. Ešte v decembri 1918, teda necelé dva mesiace po vyhlásení československej samostatnosti sa v Žiline konal prvý zjazd slovenských právnikov, ktorý oficiálne poveril oboch spomínaných intelektuálov, aby zostavili slovenské názvoslovie, ktoré malo byť potom prediskutované odbornou verejnosťou. V druhom ročníku, ktorý je možné považovať zároveň aj za prvý „československý“ ročník, sa preto objavili hneď dve reflexie právneho názvoslovia – jedna z pera advokáta Michala Slávika a druhá z pera hore už spomínaného sudcu Augustína Rátha, ktorý však svoj príspevok publikoval pod pseudonymom Kazimír Konšel, hoci vtedy už nebol novosadským uhorským sudcom, ale váženým úradníkom srbského ministerstva spravodlivosti.

Ráth-Konšel sa možno aj preto venoval predovšetkým terminologickým otázkam súvisiacim so súdnictvom. Odmietol používanie nepresného pojmu *súdobný* ako prídavné meno odvodené od súdov a súdnictva, lebo podľa neho znamenalo toto slovo skôr pojem „súčasný“ – žijúci v jednej a tej dobe. Od súdu podľa neho pochádzali skôr slová *súdny* a *sudsky*, respektíve *cesta súdu*. Ráth-Konšel argumentoval taktiež v prospech zachovania výrazu *advokát*, ktorý si inak osvojili skoro všetky slovanské národy. Nepáčil sa mu starší slovenský výraz *pravotár* a *pravotiť sa*. Autor príspevku navrhol *sentenciu* nazývať *rozsudkom*. Tu ho ovplyvnilo srbské prostredie, kde sa používa výraz *presuda*. Svoje celkové krédo sformuloval nasledovne: „*Zaiste bude z počiatku čudno znieť tak mnohé, hoci prečistené slovo, ale toho sa netreba lakať, hlavná vec je: či je to slovo z pokladu jazyka nášho vyzdvihnuté na terminus technicus, či je ľudovému výrazu blízke, srozumiteľné, pojmlivé, grammatikálne správne, neuráža ducha reči a ucho. Ak nemáme takých slov, ostaňme pri historických latinských, z ktorých mnohé prešli do najširších vrstiev.*“³⁹

Myjavský advokát Michal Slávik sa k problematike vyjadril už v roku 1918, na čo sa odvolával aj v príspevku z roku 1919. Podľa Slávika mal právnický obor a jeho jazyk pevné základy v reči ľudu, ktorý si avšak v minulosti vytvoril len tie najpotrebnejšie názvy, ktoré potreboval v každodennom živote. Zbieranie ľudových právnych výrazov, ich opravovanie a dopĺňovanie bolo teda jednou z hlavných úloh tých právnikov, ktorým ležala na srdci otázka slovenského názvoslovia. Aj *Právny obzor* by mal podľa Slávika uverejňovať takéto ľudové výrazy. Samotný ľudový jazyk však nestačí. Okrem toho si treba uvedomiť, že minister pre správu Slovenska (Vavro Šrobár) ešte koncom roka 1918 vydal nariadenie o prekladateľskom úrade, ktorému v prípade nedostatku zakoreneného slovenského výrazu odporučil používať výrazy české. Táto myšlienka existovala už v roku 1917, vtedy však čiastočne prichádzali do úvahy aj právne výrazy z iných slovanských jazykov

³⁸ STODOLA, Emil. Na úsvite novej doby. *Právny obzor*. 1919, roč. 2, č. 1–2, s. 2.

³⁹ KONŠEL, Kazimír (RÁTH, Augustín). Maličkosť z terminológie. *Právny obzor*. 1919, roč. 2, č. 1–3, s. 4–6.

(napríklad z chorvátštiny). Ani tu však podľa Slávika netreba postupovať mechanicky, lebo nie všetky české výrazy môžu byť vhodné. „*Taký výraz, ktorý má spoločný koreň v češtine a slovenčine, treba prevziať pri poslovenčení, taký ale, ktorý to nemá, má byť ponechaný v dosavadnom znení latinskom. Keď na literatúru tak bohatá reč nemecká má spustu slov latinských vo svojom názvosloví právnom, pár slov latinských znesie i naša skromná spisba.*“⁴⁰

V prvých mesiacoch samostatnej republiky sa inak zostavovaniu dočasných slovníkov nevenoval len Stodola a Záturecký, ale aj práve spomínaný Slávik, ktorý tiež rýchlo zostavil krátke názvoslovie pozostávajúce z približne 1000 slov. Podobnú iniciatívu prejavil aj doktor Gabriel Bargár, ktorý začiatkom roka 1919 taktiež vydal maďarsko-slovenskú právnickú terminológiu, ktorá mala asi 3000 hesiel.⁴¹ Skoro všetky prvé slovenské právne názvoslovie sa vymedzovali smerom k maďarčine a v podstate išlo o maďarsko-slovenské slovníky.

Z celej iniciatívy nakoniec vzišiel dvojdielny maďarsko-slovenský *Právnický terminologický slovník*. Jeho prvá časť vyšla v Matici slovenskej v Turčianskom Sv. Martine v roku 1921, druhá časť v Bratislave v roku 1923 ako publikácia Právnickej jednoty. Novšie vydanie vyšlo potom v roku 1925. Prvá časť slovníka mala názov *I. časť maďarsko-slovenská*, druhý zväzok zase vyšiel pod názvom *II. časť slovensko-maďarská*. Táto druhá časť však nebola len inverziou prvého zväzku, ale ako to vlastne v doslove vyzdvihli aj samotní autori, išlo o objemnejšiu časť slovníka, ktorá obsahovala jednak mnohé nové pojmy, jednak v nej vedúce slovo napísali v obojakej – teda slovenskej aj českej – podobe. Podľa Jozefa Vozára to teda bola už do určitej miery nielen slovensko-maďarská, ale aj česko-maďarská časť.⁴²

Druhé vydanie slovníka z roku 1925 malo už inú funkciu a obsah, než prvé. Slovníkový fond tohto druhého spracovania totiž už nebol založený len na maďarskom názvoslovnom fonde. Jeho cieľom nebolo len jednoduché uľahčenie používania starých uhorských právnych predpisov, ale bola tu vlastne spracovaná už nová terminológia, ktorá čerpala aj zo *Sbierky zákonov a nariadení*, ako aj z jej slovenského znenia publikovaného v Úradných novinách, respektíve z právnickej praxe.⁴³

Autormi *Právnického terminologického slovníka* boli už spomínaný Adolf Záturecký a namiesto Emila Stodolu, ktorý sa už tohto podujatia nezúčastnil, Vladimír Fajnor, člen významnej slovenskej právnickej dynastie. Jeho otec Štefan Fajnor (1844–1909) patril medzi najznámejších slovenských advokátov predprevratového obdobia a bol zároveň aj veľkým milovníkom hudby. Väčšinu života pôsobil v Senici.⁴⁴

Adolf Záturecký (1884–1958) a Vladimír Fajnor (1875–1952) zastávali významné posty v poprevratovej československej justícii. Fajnor bol pred prevratom advokátom, potom sa stal najprv zvolenským županom, ale čoskoro prešiel do justície a stal sa prezidentom bratislavskej súdnej tabule. Z tejto pozície pomáhal reorganizovať a poslovenčiť súdnictvo

⁴⁰ SLÁVIK, Michál. Právne názvoslovie. *Právny obzor*. 1919, roč. 2, č. 1–3, s. 8.

⁴¹ *Ibidem*, s. 8–9.

⁴² VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 97.

⁴³ O tomto pozri VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 97. a LUBY, Štefan. Slovenská právna terminológia – vývin, stav, výhľady. *Právnické štúdie*. 1953, č. 4, s. 186.

⁴⁴ O jeho živote pozri Bratia Mudroňovci, Štefan Fajnor a Miloš Štefanovič (Vodcovia predválečnej advokácie slovenskej), s. 177–180.

na západnom a strednom Slovensku. Potom sa Fajnor stal prvým prezidentom Najvyššieho súdu a v tejto funkcii zotrval až do konca svojej aktívnej dráhy.⁴⁵ Dvakrát bol aj členom vlády – najprv na začiatku 20. rokov 20. storočia, a potom na sklonku prvej republiky v roku 1938 vo funkcii ministra spravodlivosti. Popri sudcovskej dráhe Fajnor pôsobil aj pedagogicky na bratislavskej právnickej fakulte, kde sa neskôr stal aj profesorom.

Adolf Záturecký absolvoval právnickú fakultu v sedmohradskom meste Kluž, potom sa až do konca Uhorska venoval advokácii. V roku 1919 nastúpil na Šrobárove Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, kde viedol justičný referát. Avšak ešte v lete toho roku sa stal radcom Najvyššieho súdu v Prahe, ktorý čoskoro presídlil do Brna. Tu potom pôsobil skoro po celé obdobie trvania prvej republiky. V roku 1931 sa zároveň stal náhradníkom na ústavnom súde, ktorý mal vtedy 7 členov a 7 náhradníkov. Riadnym členom sa stal až v roku 1935, ale ustanovujúca schôdza druhého funkčného obdobia ústavného súdu, ktorého bol členom, sa kvôli politickým prietahom uskutočnila až v máji 1938. Vtedy sa Záturecký stal zároveň aj podpredsedom ústavného súdu. Tu potom pôsobil do februára 1939. V apríli toho istého roku prešiel do služieb Slovenskej republiky, kde sa stal druhým prezidentom Najvyššieho súdu slovenského štátu.⁴⁶

4. VZNIK A PRVÉ ROKY ČASOPISU PRÁVNÝ OBZOR

Zakladateľom prvého a dodnes najprestížnejšieho slovenského právnického časopisu bol teda Emil Stodola, ktorý ho v prvých dvoch rokoch nielen písal a redigoval, ale aj sám financoval. Najprv časopis vychádzal v Budapešti, kde vlastne vyšiel celý jeho prvý ročník (1917/1918). Ročník 1919, ktorý pozostával len z trojčíslika 1.–3. však už vyšiel v Bratislave. Časopis však nemal dostatočný počet predplatiteľov a dopisovateľov, preto sa vo svojej pôvodnej forme dlhodobo nemohol udržať. Na to nemal Stodola dostatočný kapitál a potenciál. Preto bolo v roku 1920 potrebné nájsť stabilnejšiu bázu pre vydávanie časopisu, ktorý sa stal kľúčovým orgánom rozvíjania právnej vedy a terminológie v slovenskom jazyku. Týmto orgánom sa stala *Právnická jednota na Slovensku*, o ktorej ešte bude reč nižšie.

Vedenie redakcie prevzal od Stodolu Vladimír Fajnor, ktorý sa však čoskoro stal štátnym úradníkom v Prahe, potom sudcom v Bratislave a v Brne, takže zase ho chvíľu v neprítomnosti zastupoval Emil Stodola. Fajnor bol hlavným redaktorom časopisu v rokoch 1920 až 1936. Neskôr sa hlavným redaktorom stal bratislavský profesor českého pôvodu Karol Laštovka (1936–1937) a po ňom až do konca prvej republiky prevzal túto úlohu Jozef Fundárek.⁴⁷ Výkonným redaktorom, na bedrách ktorého spočívala veľká ťarcha redigovania časopisu, bol však bratislavský advokát českého pôvodu Cyril Bařinka.

Prvé dvojčísliče časopisu za rok 1920 už vyšlo v náklade 2000 kusov, čo sa o rok zvýšilo na 3000 kusov. Mnohé exempláre rozposlali po súdoch a úradoch, aby získali nových predplatiteľov. Od roku 1923 k nemu pridružili vydávanie *Vestníka ministerstva Unifikáčného. Právny obzor* sa čoskoro stal aj vedeckým orgánom úradníkov štátnej správy. V roku 1923 mal už 2209 predplatiteľov (935 kusov si objednali notári, 577 kusov advokáti

⁴⁵ DÉRER, Ivan. Muž štátu a spravodlivej objektivity. *Právny obzor*. 1935, roč. 18, č. 16, s. 342–344.

⁴⁶ VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 91–95.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 26.

a 149 kusov sudcovia). Tento náklad v roku 1927 narástol na 2360 kusov. Najvyšší počet odberateľov mal v roku 1929 – spolu až 2692.⁴⁸ Od roku 1926 *Právny obzor* vychádzal už ako dvojtýždenník a to až do roku 1938.⁴⁹ I to svedčí o tom, že si v tomto období našiel svoje miesto medzi odbornou verejnosťou.

Právny obzor až do konca prvej republiky poskytoval priestor širokému spektru autorov a tém. Od začiatku 40. rokov sa však postupne viac profiloval ako časopis klasických právnych odvetví – t. j. súkromného a trestného práva. Táto zmena súvisela hlavne s tým, že po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 vznikol aj časopis *Verejné právo*, ktorý sa venoval hlavne administratívnym a ústavným (verejnoprávnym) otázkam.⁵⁰ *Právny obzor* sa preto znova stal mesačníkom. Nový časopis mal dokonca viac odberateľov, než *Právny obzor*: *Verejné právo* si totiž predplatilo 1434 odberateľov, *Právnomu obzoru* zostalo verných len 1065 čitateľov.⁵¹

Popularita *Právneho obzoru* pravdepodobne prospela aj jeho obsahová štruktúra. Už Stodola sa snažil prvým číslam dať paralelne teoretický a praktický charakter. Nevenoval sa preto len už spomínaným názvoslovným, terminologickým otázkam, ale uverejňoval aj štúdie a rozborov o aktuálnych právnych otázkach (jazyková otázka v Uhorsku, manželské pomery v Rakúsku-Uhorsku a pod.), potom ešte v časoch Uhorska informoval o nových zákonoch a nariadeniach vlády, o dôležitých rozhodnutiach Kúrie (t. j. vtedajšieho najvyššieho súdneho orgánu), uvádzal i zaujímavé konkrétne prípady a odporúčal literatúru.⁵² Po transformácii časopisu v roku 1920 sa redakcia naďalej snažila o udržiavanie rovnováhy medzi teoretickou, odbornou a praktickou stránkou časopisu. Veľkú pozornosť preto časopis venoval otázke unifikácii českého a slovenského práva, objasňoval rozhodnutia Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu, a to hlavne tie, ktoré sa dotýkali Slovenska. Tu išlo o pomerne rozsiahlu agendu, lebo slovenská a podkarpatská časť republiky pracovala v čiastočne inom právnom režime, ako české krajiny.

Pozitívnu tendenciu bolo to, že do *Právneho obzoru* čoraz viac prispievali nielen sudcovia a úradníci, ale aj profesori právnických fakúlt všetkých troch československých univerzít (treba pripomenúť, že okrem nich existovala ešte aj Nemecká univerzita v Prahe). Medzi nimi boli aj také veličiny ako Jiří Hoetzel, Zdeněk Peška, Karel Engliš, Václav Hora a iní. Okrem toho občas do časopisu prispeli aj zahraniční autori zo slovanských krajín (t. j. z Bulharska, Juhoslávie a Poľska).⁵³

Dôležité je, že do časopisu prispievali aj právnici-príslušníci rozličných národnostných menšín. Podľa štatistiky zostavenej redaktorom Cyrilom Bařinkom v roku 1920 v období rokov 1920 až 1929 *Právny obzor* spolupracoval so 48 českými, 27 slovenskými, 8 maďarskými, 6 nemeckými a 2 rusínskymi autormi. Češi dodali 95, Slováci 50, Nemci 14, Maďari 9 a Rusíni 4 vedecké práce. Profesne boli autori článkov rozdelení nasledovne: 30 sudcov, 16 univerzitných profesorov, 16 advokátov, 15 správnych úradníkov a 14 predstaviteľov iných súkromných povolání.⁵⁴

⁴⁸ Jubilujeme. *Právny obzor*. 1942, roč. 25, č. 1, s. 1–2.

⁴⁹ VOZÁR, Jozef. *Významní slovenskí právnici z Liptova*, s. 25.

⁵⁰ Ibidem, s. 25.

⁵¹ Jubilujeme, s. 2.

⁵² Pozri obsah prvých čísel *Právneho obzoru*.

⁵³ FAJNOR, Vladimír. Duchovnej obci *Právneho Obzoru*. *Právny obzor*. 1936, roč. 19, č. 2, s. 184.

⁵⁴ Prvé desaťročie činnosti Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave. *Právny obzor*. 1930, roč. 13, č. 6, s. 340.

5. PRÁVNICKÁ JEDNOTA NA SLOVENSKU

Na území súčasného Slovenska síce aj pred rokom 1918 existovali rozličné právnické spolky, združenia, komory, tieto sa však jednak nikdy neviazali na územie celého Slovenska, jednak väčšinou nemali slovenský charakter, ciele a reč. Situácia sa radikálne zmenila po roku 1918. V procese organizovania právnického stavu na Slovensku zohrala asi najdôležitejšiu úlohu okrem novozaloženej univerzity a orgánov československej verejnej správy a justície práve *Právnická jednota na Slovensku*, ktorá vznikla z iniciatívy bratislavských právnikov v roku 1920. Dôležitú úlohu tu zohrali Emil Stodola a Vladimír Fajnor, ktorý na rozdiel od pôvodnej koncepcie bratislavskej jednoty presadzovali celoslovenskú jednotu.

Prvá schôdza iniciátorov sa uskutočnila 12. februára 1920 a na 12. mája toho istého roku už vedeli zvolať ustanovujúcu valnú hromadu. Vtedy mali 100 prihlásených členov. Za predsedu Právnickej jednoty na valnej hromade zvolili Vladimíra Fajnora a jedným z jeho zástupcov sa stal Emil Stodola. Vtedy sa rozhodlo aj o tom, že v budúcnosti bude časopis *Právny obzor* vydávať práve Právnická jednota. Fajnor sa stal zároveň predsedom jednoty aj šéfredaktorom časopisu.⁵⁵

Právnická jednota na Slovensku bola organizovaná podľa podobného vzoru českej a moravskej jednoty. Išlo o spolok postavený na teritoriálnom a nie na etnickom princípe. Organizátori sa od začiatku snažili, aby bola Právnická jednota čo najviac otvorená všetkým právnikom vtedajšieho Slovenska a čiastočne aj Podkarpatskej Rusi. Vo svojom príhovore pri príležitosti 10. výročia založenia spolku Fajnor ako predseda vyzdvihol nasledovné: *„Naša Právnická Jednota trvala vedľa toho od počiatku na stanovisku, že čestný názov a charakter československého právnicka nemôže zostať vyhradený jedine právnikom národnosti československej, ale že patrí každému právnikovi, ktorý jako svoje životné poslanie pestuje vedecky alebo prakticky právo československé, bez zreteľu na reč, jakou to činí a na národnosť k jakej patričný právnik sám náleží. Výsledok tohoto nazierania sa v radostnom počte nášho členstva inej národnosti než československej, a menovite v tej okolnosti, že do nášho Právneho Obzoru hojne a cenne prispievajú aj kolegovia národnosti maďarskej, nemeckej, židovskej, ba i ruskej, ovšem vesmes príspevkami v jazyku štátnom, jako jazyku nášho spolku a jeho literárneho orgánu.“*⁵⁶

Jednou z aktivít Právnickej jednoty bolo okrem vydavateľskej činnosti, ktorá sa neobmedzovala len na časopis, ale aj na vydávanie knižných publikácií a slovníkov, aj organizovanie zjazdov právnikov z celého Slovenska. Inak počet členov v 20. rokoch pomerne slubne rástol. Pri založení Právnickej jednoty sa za členov prihlásilo 180 právnikov, z ktorých po celé desaťročie vytrvalo 90 kolegov: 36 sudcov, 21 advokátov, 20 správnych úradníkov, 3 finanční úradníci, 5 verejných notárov a 5 kolegov z iných oblastí. V roku 1930 mala jednota 8 zakladajúcich členov a 271 činných, teda aktívnych členov (107 advokátov, 87 sudcov, 51 správnych úradníkov, 6 finančných úradníkov, 7 univerzitných profesorov, 11 verejných notárov a 10 predstaviteľov iných súkromných povolání).⁵⁷ Jednota teda zďaleka nezdužovala všetkých aktívnych právnikov Slovenska, ale bola už dostatočne reprezentatívna, aby si získala určitú autoritu.

⁵⁵ BAŘINKA, Cyril. Založení „Právnické jednoty na Slovensku“. *Právny obzor*. 1920, roč. 3, s. 61.

⁵⁶ Prvé desaťročie činnosti Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave. *Právny obzor*. 1930, roč. 13, č. 6, s. 325.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 338–339.

6. VZNIK PRÁVNICKEJ FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

V roku 1919 v Bratislave zanikla uhorská Alžbetínska univerzita⁵⁸ a z rozhodnutia československého zákonodarného zboru vznikla prvá slovenská a v poradí už tretia⁵⁹ československá univerzita – Univerzita Komenského. O jej založení rozhodlo Národné zhromaždenie Republiky československej zákonom číslo 375. z roku 1919 Sb. z. a n. Tento bol prijatý dňa 27. júna 1919. Svoje súčasné meno (Univerzita Komenského)⁶⁰ dostala však až o čosi neskôr, a to nariadením vlády zo dňa 11. novembra 1919 číslo 595 Sb. z. a n.

Nová univerzita v Bratislave mala mať štyri fakulty: právnickú, lekársku, prírodovedeckú a filozofickú. Ako prvá začala pracovať fakulta lekárska a to už v zime roku 1919. Právnická fakulta zahájila svoju pedagogickú činnosť až v zimnom semestri roku 1921. Jej vyučovacím jazykom – podobne ako v prípade celej univerzity – bola slovenčina a čeština. Začiatok výučby u právnikov meškal hlavne z dôvodu nevyriešenia otázky profesorského zboru. Inak táto otázka sa stala problémom, ktorý už v roku 1920 kritizovali na stránkach *Právneho obzoru*. Dokonca sa v úradných kruhoch – podľa dobových správ – uvažovalo, že „*k vybudovaniu právnickej fakulty slovenskej bude možno prikrčiť v najlepšom prípade až za päť-šesť rokov. Podľa jeho (t. j. Sommerovho – pozn. autora) názoru musí sa s tým počkať, až nám dorastú na slovo vziaté vedecké sily, ktorých dľa neho dnes ani v Čechách nieto dosť.*“⁶¹ Viacerí odborníci (aj nepodpísaný autor citovaného príspevku) však naliehali na skoršie zahájenie činnosti. Zdôvodňovali to nasledovne: „*Na bratislavskej fakulte právnickej – jedinej to na šírom Slovensku, – neodznelo posiaľ jediné slovenské slovo. Zákonom a nariadeniam našim sa vôbec nevyučuje. Zato ale minuciózne sa prednáša a zkúša maďarské štátne právo, kráľovská moc maďarská, nauka a maďarské zákony o integrite územia koruny svätoštefanskej atď. A mnohí slovenskí šuhajci, ktorí zo študijnotechnických alebo hmotných dôvodov nemôžu študovať v Prahe alebo v Brne, musia konať zkúšky z uvedených maďarských špecialít. Korunou situácie je, že celý vecný a osobný náklad fakulty nesie Republika Československá.*“⁶² Podľa všetkého teda zvyšky pôvodnej maďarskej fakulty ešte existovali a v priestoroch na Kapitulskej ulici stále prebiehala výučba.⁶³ Činnosť maďarskej fakulty bola totiž s konečnou platnosťou

⁵⁸ Právnická fakulta Alžbetínskej univerzity bola založená zák. článkom XXXVI. z roku 1912, išlo teda o pomerne mladú inštitúciu.

⁵⁹ Po Univerzite Karlovej v Prahe a novej Masarykovej univerzite v Brne. Okrem toho na začiatku novej republiky sa rozdelila pražská Karlo-Ferdinandova univerzita na českú (Univerzitu Karlovu) a Nemeckú univerzitu.

⁶⁰ V období samostatného vojnového Slovenského štátu sa však dočasne volala Slovenskou univerzitou.

⁶¹ Právnická fakulta v Bratislave. *Právny obzor*. 1920, roč. 3, č. 1, s. 62.

⁶² *Ibidem*, s. 62–63.

⁶³ Na Právnickej fakulte Kráľovskej Alžbetínskej univerzity sa začalo vyučovať v roku 1914. Koncom roku 1919 do mesta prišlo československé vojsko, ale vedenie univerzity a študenti sa nechceli zmieriť so situáciou a preto protestovali proti pripojeniu k novému štátu. Nový župan Samuel Zoch prevzal univerzitu do vlastníctva československého štátu, ale požiadal vedenie univerzity a pedagogický zbor, aby pokračovali vo výuke aspoň do konca školského roku. Rektor Ľudovik Polner, inak významný maďarský verejný právnik, protestoval voči tomuto faktu, ale s pokračovaním vo výučbe súhlasil. V hektickom januári 1919, keď došlo v Bratislave aj k streľbe, bola univerzita najprv zavretá, ale v druhej polovici februára sa mohlo znovu začať vyučovať. Postavenie univerzity a vyučovacieho jazyka bolo však úplne nejasné. Delegáciu univerzity na čele s rektorom Polnerom v máji toho roku dokonca prijal aj prezident Tomáš G. Masaryk, ktorý ju upokojil s tým, že po prechodnom období môže ešte univerzita fungovať. Väčšina československých politikov si však neželala trvalú existenciu maďarskej právnickej fakulty v meste. V lete roku 1919 bol však prijatý zákon, ktorý vytvoril v meste

zastavená len 5. septembra 1921 a jej priestory boli rozdelené medzi novú slovenskú právnickú a filozofickú fakultu.⁶⁴

Celkovo možno povedať, že nová československá univerzita zdedila skoro všetko po starej maďarskej univerzite,⁶⁵ s výnimkou toho, čo si jej profesori a študenti zobrali so sebou do Maďarska.⁶⁶ Na druhej strane si treba uvedomiť, že maďarská univerzita a právnická fakulta pôsobili v Bratislave len krátko (1914–1921). Väčšinu prvého pedagogického zboru novej (česko)slovenskej právnickej fakulty, však netvorili domáci slovenskí, ale v podstate až na jednu výnimku českí profesori. Len Augustín Ráth bol slovenského pôvodu. Emil Svoboda, Otakar Sommer, Bohuš Tomsa a Jan Vážný prišli z českých krajín, podobne ako viacerí docenti a asistenti. Ráth sa síce stal prvým dekanom a potom druhým rektorom celej univerzity, avšak po ňom už do čela fakulty nastúpil český kolega – profesor správneho práva Karel Laštovka.

Dňom reálneho zrodu Právnickej fakulty ako vedecko-pedagogickej ustanovizne sa stal pondelok 24. október 1921. V ten deň sa začali prednášky na Právnickej fakulte na Kapitulskej ulici v Bratislave. V školskom roku 1921/1922 študovalo na Právnickej fakulte 199 študentov. V nasledujúcich rokoch sa však počet študentov zvyšoval až k akademickému roku 1931/1932, keď kulminoval počtom 1 186 študentov. Počet udelených titulov JUDr. po úspešne vykonaných rigorózných skúškach bol najvyšší v akademickom roku 1935/1936 – išlo o 139 titulov. Primerane tomu rástol aj počet profesorov – v akademickom roku 1921/1922 vyučovalo na fakulte len 6 profesorov, ale v školskom roku 1936/1937 ich už bolo 15.⁶⁷

Právnické štúdium bolo vtedy rozdelené na dva oddiely: na oddiel historickoprávny (rímske právo, cirkevné právo, dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe, dejiny práva v Československu, filozofia) a na pozitívoprávny (československé súkromné právo, československé obchodné a zmenkové právo, československé civilné súdne konanie, československé trestné právo hmotné a procesné, ústavné právo, československé správne právo, národné hospodárstvo a národohospodárska politika, finančná veda,

---

novú československú univerzitu, čo znamenalo úplne novú situáciu. V septembri začali československé orgány preberať priestory a majetok univerzity, ale nakoniec sa dohodli, že právnická fakulta bude môcť existovať a vyučovať do konca školského roku 1921/1922, ale nariadenie o začatí výučby na slovenskej právnickej fakulte umožnilo výuku na „starej“ maďarskej fakulte len do júla 1921. To vlastne aj spečtilo jej ďalší osud. Inak väčšina pedagógov a študentov dovedy už opustila Bratislavu a prešla do Maďarska, ktoré sa snažilo na vlastnom území zachovať organizačné štruktúry univerzít, ktoré pripadli nástupníckym štátom. Bývalá bratislavská uhorská kráľovská univerzita takto nakoniec po niekoľkoročnom medziobdobí v Budapešti zakotvila v juhomaďarskom meste Pátkostolie (Pécs). Týmto sa trvale uzavrela relatívne krátka história bratislavskej/prešporskej Alžbetínskej univerzity a jej právnickej fakulty. Celkovo o tejto problematike pozri podrobnejšie LENGVÁRI, István. *Az Erzsébet Egyetem alapítása, a pozsonyi és budapesti évek története. Per Aspera ad Astra*. 2014, roč. 1, č. 1, s. 18–20. Dostupné zo: <http://www.academia.edu/6782397/Az_Erzs%C3%A9bet_Tudom%C3%A1nyegyetem_alap%C3%ADt%C3%A1sa_a_pozsonyi_%C3%A9s_budapesti_%C3%A9vek_t%C3%B6rt%C3%A9nete>.

⁶⁴ Zřízení právnické fakulty v Bratislavě. *Právny obzor*. 1921, roč. 4, č. 4, s. 248.

⁶⁵ Táto univerzita, ktorá začala reálne fungovať v nešťastnom roku 1914, mala inak len tri fakulty: lekársku, právnickú a filozofickú.

⁶⁶ HOLČÍK, Štefan. Nová univerzita dedila po alžbetínskej. In: *Bratislavské noviny* [online]. 30. 10. 2010. Dostupné zo: <http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/pamatnici-historie/nova-univerzita-dedila-po-alzbetinskej.html?page_id=196363>.

⁶⁷ Pozri *Poslanie a história. Dejiny Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave do roku 2009*. Dostupné zo: <<http://www.flaw.uniba.sk/o-fakulte/poslanie-a-historia/>>.

filozofia, dejiny právnej filozofie a štatistika). Druhý oddiel obsahoval aj nepovinné prednášky: úvod do vied právnych a štátnych, československé banské právo, medzinárodné právo, súdne lekárstvo, štátne účtovníctvo, poľnohospodárske zákonodarstvo a historický vývoj agrárnych pomerov ČSR, československé finančné právo a porovnávacia právoveda.⁶⁸ Do nových – vlastne už súčasných priestorov – sa právnická fakulta presťahovala až v školskom roku 1936/1937. Vtedy však už bola etablovanou inštitúciou, ktorá dlhodoobe zohrala a dodnes zohráva dôležitú úlohu v procese prípravy slovenských právnikov.

ZÁVER

V roku 1918 síce ešte nevzniklo samostatné Slovensko ako suverénny verejnoprávny celok s vlastným právnym poriadkom, ale po roku 1918 sa predsa len sformoval špecifický právny priestor, ktorý bol charakteristický spoločne len pre Slovensko a Podkarpatskú Rus. Išlo o časti bývalého Uhorska, ktoré sa po rozpade monarchie stali súčasťou prvej československej republiky a v rámci československých recepčných noriem si dočasne zachovali určité osobitosti. Tento fakt výrazne ovplyvnil rozvoj právnickej infraštruktúry na Slovensku, a to napriek pomerne ťažkým začiatkom, ktoré mali svoje korene hlavne v uhorskej asimilačnej politike, ako aj vo vysokom počte odrodilých Slovákov s vyšším vzdelaním. Týmto faktorom spôsobené zaostávanie sa však vďaka aktivitám v danej publikácii spomínaných právnikov podarilo rýchlo odstrániť. Pravdepodobne tu svoju úlohu zohrali aj pomerne silné právnické tradície, ktoré priestor súčasného Slovenska v rámci starého Uhorska charakterizovali už aj pred rokom 1918. Právo je koniec-koncov relatívne praktickou a pragmatickou oblasťou ľudskej činnosti, ktorá úzko súvisí s fungovaním štátu a jeho aparátu. Tomuto faktoru sa vždy musí prispôbiť. Slovenská právnická obec preto v priebehu necelého desaťročia dokázala prekonať svoje pôvodné zaostávanie oproti českým a moravským oblastiam. V tomto procese zohrali významnú úlohu práve tie inštitúcie, ktoré opisuje daná publikácia, za čo im určite patrí úcta.

---

⁶⁸ Pozri Poslanie a história. Dejiny Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave do roku 2009. Dostupné zo: <<https://www.flaw.uniba.sk/o-fakulte/poslanie-a-historia/>>.

SBĚRNÉ ODKAZY K JUDIKATUŘE A VYUŽITÍ CITAČNÍ ANALÝZY KE ZVÝŠENÍ TRANSPARENTNOSTI ROZHODOVÁNÍ

Monika Hanych* – Jakub Harašta**

Abstrakt: *Pojmy konstantní či ustálená judikatura jsou běžně užívány v české rozhodovací praxi. Navzdory tomu to neznamena, že by byly jasně a jednoznačně definovány. Při jejich užití tedy často není zřejmé, na která konkrétní rozhodnutí soud odkazuje. Je mnohdy téměř nemožné ověřit, zda se citovaná rozhodnutí skutečně věnují stejnému problému jako soudní rozhodnutí, které se na ně odkazuje. Nejednoznačné užívání pojmu konstantní judikatury tak může mít za následek rozšíření nedostatečně odůvodněného názoru do praxe jiných soudů. Proto se článek zaměřuje na problémy s tímto pojmem spojené a navrhuje řešení, jak přispět ke zpřehlednění judikatury. Cílem je zvýšit transparentnost používaných sběrných termínů využitím právně-informatického nástroje – citační analýzy. Článek proto představuje vybrané teoretické i praktické metodologické úvahy týkající se citační analýzy, směřující k budoucí praktické aplikaci.*

Klíčová slova: *sběrné odkazy, citační analýza, ustálená judikatura, transparentnost rozhodování*

1. NEJEDNOTNÉ UŽÍVÁNÍ SBĚRNÝCH POJMŮ

Jednotu rozhodovací praxe v České republice zajišťuje především činnost Ústavního soudu, Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu. Všechny tyto tři soudy, na jejichž rozhodování často odkazují ve svých odůvodněních také soudy nižších instancí, používají pojmy *konstantní* či *ustálená* judikatura. Přes značnou frekvenci¹ používání těchto pojmů není jejich obsah zcela transparentní – není vždy zřejmé, ke kterým rozhodnutím soud odkazuje, respektive jakým způsobem určuje linii podobných rozhodnutí v delším časovém období tak, aby mohlo jít o judikaturu konstantní. Proto může být užití těchto pojmů zavádějící a nedá se říci, že by přispívalo ke srozumitelnosti soudního odůvodňování – spíše naopak.

Otázky vážící se k užívání těchto nejasných pojmů nesouvisí pouze s často nedostatečně vypořádaným odůvodněním, tedy vysvětlením, proč se v dané situaci jedná o judikaturu konstantní, která má výpovědní hodnotu. Rozhodnutí vrcholných soudů mají významný vliv na rozhodovací praxi soudů nižších instancí – v souladu s principem právní jistoty a předvídatelnosti rozhodovací praxe² je nižší soudy cutijí a argumentačně

* Mgr. Bc. Monika Hanych, doktorandka na Katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: monika.hanych@law.muni.cz.

**JUDr. Jakub Harašta, asistent na Ústavu práva a technologií Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: Jakub.Harasta@law.muni.cz. Tento text vznikl v rámci projektu specifického výzkumu *Metodologie citační analýzy judikatury* podporovaného Masarykovou univerzitou (MUNI/A/0940/2015). Za komentáře děkujeme Matěji Mýskovi a Markétě Štěpánkové.

¹ V právních informačních systémech je možné na dotazy „ustálená judikatura“, „ustálená rozhodovací praxe“ nebo „konstantní judikatura“ získat desítky tisíc výsledků.

² Jak uvádí Ústavní soud, „[k]aždá právní úprava musí vyjadřovat respekt k obecným principům právním, jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu [...]“. Viz bod 21 nálezu Ústavního soudu ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 22/13 (22/2014 Sb., N 185/71 SbNU 221). Tato maxima vztahujeme také k materiálním právním normám, kterou je mj. i judikatura.

následují.³ Nejednoznačné užívání pojmu konstantní judikatury či nedostatečné odůvodnění při užití tohoto pojmu tak může mít za následek rozšíření nedostatečně odůvodněného názoru do praxe jiných soudů. Působí navíc i na veřejnost, jelikož rozhodnutí (přínejmenším) nejvyšších soudů mají dopad nejen na strany daného sporu, ale také nad rámec konkrétního případu, tedy *erga omnes*.⁴

V tomto textu se věnujeme vybraným problémům s konstantní judikaturou, protože máme za to, že tento trend sběrných a netransparentních označení by měl být s apelem na racionalitu soudního rozhodování vymýcen. Na druhé straně si ale uvědomujeme, že jakákoli, byť převratná (a tudíž nereálná) změna v podobě okamžitého zákazu využívání těchto formulí by ovlivnila způsob psaní a evidence soudních rozhodnutí pouze *pro futuro*. Na základě syntézy problematických aspektů využívání sběrných termínů proto navrhuje způsob, jakým přispět ke zprůhlednění judikatury. Cílem je zvýšení průhlednosti používaných sběrných termínů využitím nástrojů právní informatiky, konkrétně citační analýzy. V tomto textu tak představujeme některé metodologické úvahy týkající se citační analýzy. Neaspírujeme na kompletní pokrytí tématu, ale navazujeme na další výstupy projektu, který má za cíl prozkoumat metodologické základy citační analýzy.⁵ Cílem tohoto textu je zasadit citační analýzu do rámce konkrétní problematiky, se kterou se střetává každý, kdo v České republice pracuje s judikaturou, a ukázat, jakým způsobem může využití citační analýzy vést k větší transparentnosti judikatury.

2. KONSTANTNÍ JUDIKATURA A SOUVISEJÍCÍ POJMY

2.1 Sběrný termín

Knapp uvádí, že konstantním výkladem se rozumí „*ustálený výklad určité právní normy, a to zejména ustálený v rozhodování soudů*“, přičemž „*jejímu vytvoření slouží zejména uveřejňování stanovisek Nejvyššího soudu a judikátů vyšších soudů*.“⁶ Taková ustálená judikatura pak „*představuje ve svém materiálním rozměru právní normu*“.⁷ Soudní výklad by tak měl posloužit jako východisko pro rozhodování následujících případů stejného druhu – tedy za předpokladu, že v rámci budoucího případu nedojde ke shledání dostatečných důvodů, podložených racionálními argumenty, které budou svědčit pro změnu tohoto názoru.⁸

Obdobně např. body 20 a 21 nálezu Ústavního soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 420/09 (N 131/53 SbNU 647), bod 6 nálezu Ústavního soudu ze dne 1. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 2127/12 (N 25/68 SbNU 295). Srov. také KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, marg. č. 481–485.

³ Nakolik je tato činnost vědomá a racionální, zůstává ale v současné době otázkou. Srov. úvod stále aktuálního textu BOBEK, M. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyššího a ústavních soudů*. *Právní rozhledy*. 2006, č. 22, mimořádná příloha, s. 1.

⁴ BOBEK, M. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyššího a ústavních soudů*, s. 2–3.

⁵ HARAŠTA, J. – MYŠKA, M. – MALANÍK, M. – MÍŠEK, J. Citation Analysis of the Czech Case-Law: First Step Towards the Gold Standard. In: *Tagungsband des 19. Internationales Rechtsinformatik Symposions*. Wien, 2016, s. 79–82; MYŠKA, M. – HARAŠTA, J. – LOUTOCKÝ, P. – MÍŠEK, J. Možnosti citační analýzy v České republice. *Revue pro právo a technologie*. 2016, č. 13, s. 147–189.

⁶ KNAPP, V. *Teorie práva*, marg. č. 410.

⁷ Viz bod 57 usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 10. 2008, č. j. 8 As 47/2005 – 86 (č. 1764/2009 Sb. rozh. NSS).

⁸ Viz odstavec začínající „*V obecné rovině...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04 (N 16/36 SbNU 173).

Judikaturou *konstantní* či *ustálenou* tak rozumíme větší počet rozhodnutí, která jsou ve vzájemné shodě – tedy až na ojedinělé a odůvodněné výjimky. Tato judikatura také vykazuje prvek kontinuálního výskytu v čase.⁹ V občanském zákoníku se objevuje výraz *ustálená rozhodovací praxe*, který pak sémanticky znamená v podstatě totéž. Nejužívanějším se zdá být termín *ustálená judikatura*, který se v právních informačních systémech vyskytuje dle našeho zjištění nejčastěji, následován termíny *ustálená rozhodovací praxe* a *konstantní judikatura*.¹⁰ Méně často se pro tento fenomén vyskytují i označení jako *rozhodovací soudní praxe* nebo *judikatorní praxe*.

Hojné užívání výše uvedených pojmů by nasvědčovalo určité obecné představě o jejich funkci v argumentaci a o jejich významu. Pozorujeme však řadu poznatků, které tento předpoklad přímo vyvrací. Ústavní soud kupříkladu v jednom ze svých nálezu použil v jednom odstavci hned dva pojmy – *konstantní a ustálená judikatura* a *konstantní a dlouhodobá rozhodovací praxe*.¹¹ Zda tyto pojmy v daném kontextu vnímal Ústavní soud jako libovolně zaměnitelné, či zda je rozdílnými pojmy chtěl od sebe odlišit, není zřejmé. Také se ne vždy při použití těchto sběrných pojmů jedná o souvislou linii rozhodnutí – odkaz na *ustálenou* či *konstantní* judikaturu tvoří připomínky jednoho či dvou rozhodnutí.¹² Dále se může jednat o rozhodnutí nepublikovaná či veřejně nedohledatelná,¹³ nebo dokonce rozhodnutí, která se k případu vztahují pouze velmi volně.¹⁴ Jak připomíná Wintr, pokud se cituje fráze „podle ustálené judikatury“, která není doprovázena konkretizací a je tak významově prázdná, nebo nepublikovanou judikaturou, stává se racionální aplikace práva v podstatě nemožnou – soudce totiž není Dworkinův Herkules, aby dokonale znal veškerou relevantní judikaturu.¹⁵ Debata za pomoci těchto vyprázdněných a nespecifikovaných pojmů by mohla probíhat pouze mezi dvěma vtěleními téhož dokonalého soudce, který by byl nadán absolutním přehledem.

⁹ Viz HANUŠ, L. K míře závaznosti soudní judikatury. *Právní rozhledy*. 2007, č. 16, s. 578.

¹⁰ Po vyhledání termínů v ASPI (ke dni 23. 8. 2016) jsme v modulu Judikatura zjistili více než 12 000 výskytů výrazu *konstantní judikatura*, více než 31 000 výskytů výrazu *ustálená judikatura* a více než 9000 výskytů výrazu *ustálená rozhodovací praxe*. Máme tedy za to, že náš závěr je v tomto ohledu přesný.

¹¹ Viz bod 16 a bod 19 nálezu Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. II. ÚS 1769/13 (N 79/73 SbNU 397).

¹² K tomu viz ŠIMÍČEK, V. Předvídatelnost soudního rozhodování. *Jurisprudence*. 2004, č. 5, s. 8. Pro konkrétní příklad je možno nahlédnout do nálezu Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2005, sp. zn. I. ÚS 455/05 (N 210/39 SbNU 239), kde je uvedeno: „Ústavní soud při posuzování procesu dokazování a hodnocení důkazů vyjádřil své závěry v ustálené rozhodovací praxi (srov. např. nálezu Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 464/99 ze dne 13. 7. 2000, *Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 19, nálezu č. 109*).“

¹³ K tomu např. nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 6/05 (531/2005 Sb., N 226/39 SbNU 389). Soud zde uvedl, že „[d]le ustálené soudní judikatury se oprávněná osoba civilní žalobou nemůže ale domáhat vydání konkrétního pozemku, který si sama vybrala (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 1997 sp. zn. 2 Cdon 522/96, *usnesení Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 2. 8. 2000 sp. zn. 8 C 165/2000, rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 29. 2. 2000 sp. zn. 35 Co 4/2000*).“ Citované usnesení Obvodního soudu pro Prahu 8 přitom není veřejně dostupné.

¹⁴ Viz bod 26 nálezu Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. III. ÚS 2030/09 (N 92/65 SbNU 237), kde Ústavní soud tuto praktiku Nejvyššího soudu kritizoval následovně: „Dovolací soud v rozhodnutí tvrdí, že není splněna podmínka podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., spočívající v tom, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam; argumentuje tím, že, rozhodnutí odvolacího soudu je zcela v souladu s konstantní judikaturou soudu. Tento argument je však zcela nepříslušný. V rozhodnutích, která dovolací soud označuje za ‚konstantní judikaturu‘ (v rozsudku Nejvyššího sp. zn. 33 Odo 396/2004, v usnesení téhož soudu sp. zn. 33 Odo 1064/2005, v usnesení sp. zn. 32 Odo 872/2003), se ve skutečnosti řeší zcela jiné otázky, než je ta, kterou dovolatel nastolil v nynější věci.“

¹⁵ Viz recenze WINTR, J. – KÜHN, Z. – BOBEK, M. – POLČÁK, R. (eds). *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. *Právní rozhledy*. 2006, č. 24, s. 898.

Na rozdíl od USA, kde je ve zvyku publikovat rozhodnutí s precedenčním významem a zapovídat odkazy k nepublikovaným rozhodnutím,¹⁶ je v českém právním prostředí běžné publikovat podobné případy se stejným skutkovým či právním problémem.¹⁷ To má dokazovat, že soud je ve svém rozhodování konzistentní a od své judikatury se neodchyluje – stěží přitom lze konstatovat kvalifikované odchýlení ve chvíli, kdy není dominantní názor vlastně vůbec zpochybňován. Navíc se k tomu zveřejňují i rozhodnutí, která se od konstantní judikatury mlčky odchylují, což přehlednosti a jasným hraničním termínem *konstantní judikatura* příliš neprospívá.

Z důvodu významové nevyjasněnosti tak rozhodně nelze doporučit obecné využívání shora uvedených sběrných termínů v naznačených případech. Jejich užití může být zavádějící a matoucí namísto sdělnosti a jasnosti. Jakkoli je možné konstatovat existenci ustálených judikatorních linií v některých oblastech, není možné tímto sběrným termínem nahradit korektní odkaz na rozhodnutí, která má soudce na mysli. Široké využívání těchto sběrných termínů totiž, ve smyslu výše uvedeného, podkopává základní právní principy, na nichž rozhodovací praxe demokratického právního státu stojí.

2.2 Práce s judikaturou

Z výše uvedeného vyplývá, že 1) rozhodovací praxe musí následovat určitá maxima, na kterých stojí právní řád demokratického právního státu; že 2) ustálené rozhodovací praxi přisuzujeme určitou míru závaznosti, že 3) existuje více pojmů, které označují ustálené judikatorní linie bez toho, aniž by bylo jasné, zda mají zcela totožný význam. Na základě těchto zjištění je možné dospět k názoru, že neurčité termíny, které na tuto praxi odkazují, jsou krajně nežádoucím fenoménem – nejenom pro svůj nejasný význam, ale i pro neblahý dopad, který mají na racionální a transparentní aplikaci práva. Znesnadňují pochopení práva – svou neurčitostí představují kalení vody, které znemožňuje jasné pochopení odůvodnění soudního rozhodnutí a úpravy chování *pro futuro*.

K tomu všemu se v českém prostředí přidává dlouhodobě neuspokojivá práce s judikaturou. Neexistuje ustálená forma citací judikatury vrcholných soudů, která by byla široce používaná. Je tak běžnou praxí, že některé nálezy Ústavního soudu u citací rozhodnutí neuvádějí, zda byla publikována ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu. Nežádoucím standardem pak je i nemožnost dohledat, kterou konkrétní část daného rozhodnutí soud cituje. I ve chvíli, kdy je dané rozhodnutí strukturováno do jednotlivých bodů (a ty jsou tak nejmenší entitou, na kterou lze odkázat), soud často odkazuje přímo k textu rozhodnutí (tedy k celému dokumentu). Jistě mohou nastat situace, kdy je takový odkaz zcela na místě, povětšinou se ale jedná o nedostatečně specifický odkaz. Také nemožnost dohledat některá dřívější rozhodnutí je problematická. Rozhodnutí je samozřejmě možné vyžádat postupem podle zákona o svobodném přístupu k informacím, ale opravdu je nutnost takové žádosti slučitelná s racionálním rozhodováním?

¹⁶ K tomu viz LARETTO, K. A. Precedent, Judicial Power, and the Constitutionality of “No-Citation” Rules in the Federal Courts of Appeals. *Stanford Law Review*. 2002, Vol. 5, s. 1037–1056. Také TUSK, M. B. No-Citation Rules as a prior Restraint on Attorney Speech. *Columbia Law Review*. 2003, Vol. 5, s. 1202–1235.

¹⁷ Viz KRÁLÍK, L. Soudní rozhodnutí versus judikát a jejich zveřejňování. In: VEČEŘA, M. – STACHOŇOVÁ, M. – HAPLA, M. (eds). *Weyrův den právní teorie. Sborník příspěvků z konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 149.

Jak si má adresát ověřit, že se v daném případě skutečně jedná o *ustálenou judikaturu*, pokud soud neupřesní, kterou judikaturu má na mysli, nebo odkazuje na judikaturu nepublikovanou?

V těchto případech Baňouch s Kühnem připomínají Fullerova krále Rexe, který sestaví nový kodex a chce podle něj rozhodovat. Chvályhodně tak i činí, ale obsah kodexu je prohlášen za státní tajemství známé pouze jemu a jeho písaři. Jeho plán se tak pochopitelně setkává s neúspěchem. Baňouch s Kühnem proto pokračují otázkou, zda ve chvíli, kdy judikaturu nepublikujeme, neakceptujeme výše uvedenou situaci jako normální.¹⁸ Zda se v tu chvíli nestáváme králem Rexem a neporušujeme jeden z Fullerových požadavků na vnitřní morálku práva, a to ten, že existující soudní praxe má platné právo následovat,¹⁹ přičemž právo je třeba náležitým způsobem vyhlášovat.

V podobném duchu se vyjadřuje i Králík, když uvádí, že „*bez samotné publikace by se judikát neměl ani nazývat judikátem, ale pouze závažným a významným soudním rozhodnutím*“, přičemž „*hlavním kritériem je totiž jeho všeobecná dostupnost a rozšířenost mezi právníckou obcí*“.²⁰ Pokud se tedy odkazujeme na *ustálenou judikaturu*, jejíž texty nejsou veřejně k dispozici (ať už tím, že jsou nepublikované, nebo tím, že jsou nespecifikované), jde o absurdní případy, které nemohou mít náležitou přesvědčovací schopnost,²¹ jelikož význam judikatury je přímo závislý na rozsahu publikace a dostupnosti soudních rozhodnutí.

Zlepšení dostupnosti judikatury v posledních letech je tedy možné vnímat jako dvousečnou zbraň přinášející snad více problémů než řešení.²² Množství judikatury sice znamená větší otevřenost a transparentnost justice, což je žádoucí, zároveň ale dává adresátovi mnohonásobně více materiálu, v němž by se měl orientovat. Při množství dokumentů a rychlosti jejich dalšího vydávání je fyzicky nemožné sledovat rychle se vyvíjející judikaturu i orientovat se v právním řádu jako takovém. Pod vlivem tlaku, aby byla justice otevřená a transparentní, tak může paradoxně dojít k opačnému problému, kterým je přehlacení informacemi. Nedostatečně organizovaný korpus judikatury, který je v současné době dostupný skrze oficiální publikační platformy,²³ není o nic více materiální normou, než je hromada knih knihovnou.²⁴

¹⁸ Viz KÜHN, Z. – BAŇOUCH, H. O publikaci a citaci judikatury aneb proč je často tuzemská judikatura jako císařovy nové šaty? *Právní rozhledy*. 2005, č. 13, s. 484–491. Na s. 484 se autoři ptají: „*Pokud ale nepublikujeme judikaturu, neimitujeme tím vlastně krále Rexe?*“

¹⁹ Viz FULLER, L. L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 79–87.

²⁰ KRÁLÍK, L. Soudní rozhodnutí versus judikát a jejich zveřejňování. In: VEČEŘA, M. – STACHOŇOVÁ, M. – HAPLA, M. (eds). *Weyrův den právní teorie. Sborník příspěvků z konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 145.

²¹ *Ibidem*.

²² K problémům excesivní publikace viz WIDDISON, R. New Perspectives in Legal Information Retrieval. *International Journal of Law and Information Technology*. 2002, Vol. 1, s. 41–70. Pro popis některých metod používaných ke zkoumání dostupné judikatury za akademickým účelem viz PANAGIS, Y. – SADL, U. The Force of EU Case Law: A Multi-dimensional Study of Case Citations. In: ROTOLO, A. (ed.). *Legal Knowledge and Information Systems. JURIX 2015: The Twenty-Eighth Annual Conference*. Amsterdam – Berlin – Washington: IOS Press, 2015, s. 71–81.

²³ K pojmu viz HARAŠTA, J. Nejednoznačnost odkazů k soudním rozhodnutím a možnost řešení. *Revue pro právo a technologie*. 2016, č. 11, s. 18–19.

²⁴ Obdobně BOBEK M. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyššího a ústavních soudů*, s. 2: „*Chrlením tisíců judikátů ročně nejvyšší soudy pouze devalvují svoji činnost. Trpí nejenom argumentační kvalita jednotlivých rozhodnutí, ale i jejich akceptace a řídicí funkce, jakou by měly ve společnosti vykonávat. [...] Na jednu stranu*

Argument množstvím, který v minulosti využil Ústavní soud,²⁵ když v souvislosti s *ustálenou judikaturou* naplnil tento jinak prázdny pojem devíti konkrétními odkazy, nám sice může připadat neestetický,²⁶ ale pro udržení racionality rozhodování je nezbytný. Soudy se při uvádění pojmu *ustálená* či *konstantní judikatura* stále pohybují mezi dvěma extrémy – prvním je právě argument množstvím, zatímco druhým je utajená a prázdná citace, pod kterou si adresát, který není Dworkinovým Herkulem, nic nepředstaví (a často ani nic nedohledá, dá-li si tu práci). Argument množstvím se nám proto v tomto kontextu jeví přijatelnější, jakkoli může působit neesteticky a adresáta kvantitativně zahltit.

3. PRÁVNÍ NEJISTOTA TVÁŘÍ V TVÁŘ KONSTANTNÍ JUDIKATUŘE

Termín *konstantní judikatura* jsme shora nastínili jako úzce související s principy právního státu, tedy postuláty právní jistoty, předvídatelnosti rozhodování, ochrany oprávněné důvěry v právo, principu formální spravedlnosti²⁷ nebo ochrany nabytých práv a legitimního očekávání.²⁸ Vrcholné soudy o tyto principy pečují právě sjednocováním judikatury a zajišťováním jednotného rozhodování. Na rozdíl od zaměření nižších soudů do minulosti (retrospektivní působení) je v této sjednocovací úloze činnost soudů zaměřena spíše do budoucna (prospektivní působení).²⁹ Vzhledem k pozici *ustálené judikatury* jako materiální právní normy³⁰ znamená změna této judikatury změnu výkladu práva. Z těchto důvodů je třeba zabývat se i otázkou, od kterého momentu změna působí a na která řízení mají soudy nový výklad aplikovat, aby došlo ke zmírnění právní nejistoty a otřesu v předvídatelnosti soudního rozhodování.

3.1 Závaznost konstantní judikatury

Proč by se tedy měly vůbec nižší soudy, potažmo další adresáti (akademici či laická veřejnost) konstantní judikaturou vůbec zabývat? Přestože *ustálená judikatura* nepatří

---

není soud zpravidla schopen, při práci v neustálé časové tísní, zpracovat skutečně promyšlená a argumentačně kvalitní rozhodnutí. Na druhou stranu odborná veřejnost (včetně soudů nižších) není schopna vstřebat víc než jen zlomek rozhodovací činnosti vrcholného soudu: nikdo není schopen číst více než pár desítek významných rozhodnutí ročně. Celý problém se zacykluje: čím více rozhodnutí soud chrlí, tím nepřehlednější se jeho judikatura stává a tím více případů mu zpětně napadá, protože nižší soudy nejsou schopny tyto případy řešit a kvanta judikatury vždy poskytnou skulinku pochybností.“

²⁵ Viz odstavec začínající „*Ústavní soud na tomto místě...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 6/05 (531/2005 Sb., N 226/39 SbNU 389).

²⁶ Vhodným řešením by tak mohlo být i umístování dalších odkazů do poznámek pod čarou v rámci jednotlivých rozhodnutí – srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 10. 2010, č. j. 6 Ao 5/2010 – 43 (č. 2185/2011 Sb. rozh. NSS), ve kterém je možné nalézt celkem 17 poznámek pod čarou.

²⁷ Viz výše poznámku č. 7.

²⁸ Viz ŠIMÁČKOVÁ, K. Retroaktivita z pohledu ústavního práva. In: *Dny veřejného práva. Sborník z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 151–167. Také LANGÁŠEK, T. Ochrana legitimního očekávání v judikatuře ústavního soudu. In: NECKÁŘ, J. – RADVAN, M. – SEHNÁLEK, D. – VALDHANS, J. (eds). *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1852–1860. Také MELZER, F. K intertemporálnímu právu soukromému obecně. In: MELZER, F. – TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III, § 419–654*. Praha: Leges, 2014, s. 1128–1134. Viz také body 145 a 146 nálezu Ústavního soudu ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. Pl. ÚS 53/10 (119/2011 Sb., N 75/61 SbNU 137).

²⁹ Viz BOBEK, M. *Curia ex machina: o smyslu činnosti nejvyššího a ústavních soudů*, s. 2–3. Obdobně také bod 56 usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 10. 2008, č. j. 8 As 47/2005 – 86 (č. 1764/2009 Sb. rozh. NSS).

³⁰ KNAPP, V. *Teorie práva*, marg. č. 410.

v kontinentálním systému, tedy ani v českém právním řádu, formálně k pramenům práva, „představuje ve svém materiálním rozměru právní normu“.³¹ Knapp také přisuzuje konstantní judikatuře vyšších soudů působení pramene práva.³² Podle Smejkalové pak nese kontinentální (nezávazná) judikatura jistou normativní hodnotu, která určuje, zda a jakým způsobem se musí soud při svém rozhodování s předchozí judikaturou vypořádat.³³ Proto adresáti (zejména nižší soudy) nemohou faktickou závaznost konstantní judikatury ignorovat. Normativní relevanci soudním rozhodnutím přiznává také Bobek, který zdůrazňuje, že tato charakteristika je vlastní všem právním řádům, ať už kontinentálním či *common law*. Rozdílem je, že právní tradice *common law* tuto obecnou maximu povýšila na ústavní princip *stare decisis*.³⁴

Ústavní soud k této otázce výslovně uvedl, že „[j]akkoliv není obecný soud formálně vázán judikaturou vyšších soudů, resp. právní vědou, měl by při řešení otázky *quid iuris* vzít v úvahu i relevantní judikaturu a právní vědu“.³⁵ Nejenom tedy pro odborný přehled, jak se v dané oblasti rozhodování vyšších soudů vyvíjí, ale také pro faktickou materiální závaznost konstantní judikatury je vhodné konstantní judikaturu (racionálně) následovat.

Závaznost v širším slova smyslu není závazností bezpodmínečnou, ale právní nutností řídit se zdrojem materiální právní normy, pokud soudce dostatečně nevysvětlí, proč v daném případě zdroj (respektive norma z něj plynoucí) závazný není. Pro určení rozsahu, v jakém je precedent pro daný soud závazný, jsou klíčové tři faktory: kdo rozhodnutí vydal, co z rozhodnutí je závazné *ratio decidendi* a co pouze *obiter dictum* (byť hranice mezi nimi může být v praxi obtížně poznatelná), a zda je zjištěné *ratio decidendi* aplikovatelné na nový případ, popřípadě v jakém rozsahu.³⁶

Vzhledem k pojetí kontinentálního systému práva Bobek upozorňuje na „zajímavou“ tendenci některých českých soudů, zejména Ústavního, přejímat terminologii *common law* a dělit svá rozhodnutí na *ratio decidendi* a často k tomu připojené, dokonce i výslovně nadepsané *obiter dictum*. Podle něj takové počínání vypovídá o nepochopení práce s precedentem, jak jej používá systém *common law*. Uvádí, že „[r]atio jako takové je z rozhodnutí zobrazené, destilované právní pravidlo, nikoliv nezbytně v rozhodnutí samotném obsažené či před něj vytknutá právní věta. Naopak se často stává, že v samotném textu rozhodnutí *ratio* obsaženo není. Vydávat jakousi právní větu či dokonce výrok rozsudku českého soudu za *ratio* rozhodnutí je proto nesprávné.“³⁷ Navíc o rozdělení na *ratio* a *obiter* podle něj nerozhoduje soud vydávající rozsudek, ale až soudy, které následně aplikují jeho rozhodnutí. Tato nepochopení v českém právním prostředí podle něj vedou k nadhodnocení významu judikatury vrcholných soudů.³⁸

Byť tedy soudní rozhodování v českém právním řádu jakožto kontinentálním právním systému nemá precedenční charakter dle chápání *common law*, objevují se tendence,

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Viz SMEJKALOVÁ, T. K otázce normativity judikatury v České republice. In: NECKÁŘ, J. – RADVAN, M. – SEHNÁLEK, D. – VALDHANS, J. (eds). *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1303.

³⁴ Viz BOBEK, M. *Ratio, obiter, precedent: jak skutečně fungují? Soudní rozhledy*. 2013, č. 6, s. 202.

³⁵ Viz odstavec začínající „Rozhodnutí soudu může...“ nálezů Ústavního soudu ze dne 17. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 403/03 (N 160/38 SbNU 277).

³⁶ Viz BOBEK, M. *Ratio, obiter, precedent: jak skutečně fungují?*, s. 203.

³⁷ Ibidem, s. 206.

³⁸ Ibidem.

jak se k tomuto pojetí přiblížit. Sám Ústavní soud toto potvrzuje, když tvrdí, že „*soudní rozhodování, které – byť nemá klasický precedenční charakter – zákon interpretuje, popř. i dotváří, a jeho relativní konstantnost garantuje právní jistotu a zajišťuje i obecnou důvěru v právo*“.³⁹ A navazuje tím, že „*konkrétní rozhodnutí soudu je závazné pouze pro účastníky řízení a nemá v našem právním systému povahu precedentu*“.⁴⁰ Zároveň ale Ústavní soud připomíná, že rozhodující roli hraje, zda je výklad právních norem v čase ustálený (což ale neznamená v čase nezměnitelný). Připomíná přitom principy právní jistoty a rovnosti, které vyžadují, aby se judikatura soudů za určitých podmínek měnila, a to jasným, předem stanoveným postupem.⁴¹

3.2 Identifikace materiální právní normy

Dotaz tedy musí znít, která konkrétní rozhodnutí tvoří onu *ustálenou judikaturu*, se kterou je nutné se argumentačně vypořádat či na kterou se lze spolehnout jako na materiální právní normu. Český právní řád se snaží omezovat překvapivá soudní rozhodnutí a setrvat na principu předvídatelnosti soudního rozhodování. To je založené na legitimním očekávání účastníků řízení, že v jejich věci bude rozhodnuto stejně jako ve skutkově obdobné věci předchozí. Zvláště ve změnách ve výkladu procesních norem je nutné přistupovat k uplatňování nového právního názoru na již probíhající řízení s opatrností, aby nedošlo k závažným negativním důsledkům.⁴² Jak uvedl Ústavní soud: „*Posouzení kolize mezi hodnotou soudcovského dotváření práva na straně jedné a hodnotou právní jistoty a předvídatelnosti na straně druhé musí vycházet ze zásady proporcionality. [...] Jeho obsahem zároveň musí být i zohlednění společenské naléhavosti takovéto změny. Tyto úvahy soudu musí být transparentně předestřeny veřejnosti*“.⁴³ Tento požadavek, třebaže formulován jasně, nachází odezvu spíše zřídka – často se tak musí veřejnost spokojit právě s nic neříkajícími odkazy na *konstantní judikaturu* a poptávka po náležité citaci zůstává nevyšlyšena.⁴⁴

Soudy nižších instancí mají povinnost naplňovat požadavek ústavního principu předvídatelnosti a legitimního očekávání jednotného rozhodování v obdobných případech i tím, že budou ve své rozhodovací činnosti důsledně reflektovat také judikaturu vrcholných soudů. Případný judikatorní odklon od této judikatury je „*možný jen při realizované konfrontaci s dosud judikovaným (judikovanými) závěrem (závěry) a vyložením nosného (nosných) důvodu (důvodů), který (které) vedl(y) předmětný soud k odklonu od dosavadní*

³⁹ Viz odstavec začínající „*Jak již bylo uvedeno...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 18. 2. 1999, sp. zn. (I. ÚS 526/98 (70/1999 Sb., N 27/13 SbNU 203).

⁴⁰ Viz odstavec začínající „*Ústavní soud v tomto případě...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2007, sp. zn. I. ÚS 626/06 (N 13/44 SbNU 175).

⁴¹ Viz odstavec začínající „*Rozhodující roli tedy...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05 (N 170/42 SbNU 455).

⁴² V extrémních případech totiž může dojít až k *denegatio iustitiae*. Srov. ŠIMÍČEK, V. *Ústavní stížnost*. 3. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2005, s. 308.

⁴³ Viz odstavec začínající „*Posouzení kolize...*“ nálezu Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2010, sp. zn. III. ÚS 1275/10 (N 253/59 SbNU 581).

⁴⁴ Srov. KÜHN, Z. – BAŇOUCH, H. *O publikaci a citaci judikatury aneb proč je často tuzemská judikatura jako císařovy nové šaty?*, s. 488. Jakkoli autoři citovaného textu tento názor vyslovili již před více než dekádou a situace se lepší, stálá platnost jejich textu je obžalobou české právní kultury, jíž je soudnictví nedílnou součástí.

judikatury; v opačném případě se zaujatý právní názor soudu nižšího stupně stává defektním a nepřezkoumatelným.“⁴⁵ Konstatovaná defektnost pak může dosáhnout až míry porušení práva na spravedlivý proces právě z důvodu narušení principu právní jistoty.⁴⁶

Na druhou stranu ale Ústavní soud varuje před bezmyšlenkovitým následováním judikatury. V situaci, kdy soudce zvažuje aplikovatelnost předchozí judikatury, by měl „mít na zřeteli, že její ustálenost a platnost jsou odvislé od vývoje, který je odrazem daných společenských a ústavněprávních podmínek“.⁴⁷ Lpění nižšího soudu na judikatuře vyšších soudů za všech okolností podle Kühna vyvolává představu existence principu *stare decisis* v našem právním řádu v jeho rigidní podobě, což označuje za extrémní.⁴⁸

Ani konstantní judikatura tedy „nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, nýbrž i měněna, a to např. v návaznosti na vývoj sociální reality, techniky apod., s nimiž jsou spjaty změny v hodnotových akcentech společnosti“.⁴⁹ Změny rozhodovací soudní praxe, které zohledňují nezbytnost vývoje soudní interpretace a aplikace zákonného práva a zabraňují její strnulosti,⁵⁰ tedy Ústavní soud vítá. Tento stav neměnnosti práva a současně nutnosti jeho vývoje (za požadavku stability práva) popisuje i Knapp slovy „právo se mění, i když trvá“.⁵¹ Změny by ovšem měly být opatrné, neměly by narušit princip předvídatelnosti soudního rozhodování. Užívání nespécifikovaných sběrných odkazů, jako je *ustálená praxe* či *konstantní judikatura*, tuto schopnost transparentního vývoje judikatury zásadním způsobem limituje, protože v konečném důsledku neumožňuje určit, co přesně je *konstantní judikaturou* a jaký má význam.

3.3 Překonání materiální právní normy

Další dotaz musí znít, jakým způsobem jsme schopni posoudit, zda byla materiální právní norma vytvořená *konstantní judikaturou* změněna nebo překonána. Pokud vrcholné soudy dospějí k závěru, že je třeba rozhodovací praxi sjednotit a tím změnit výklad nebo změnit výklad oproti převažující *konstantní judikatuře*, naznačují tím posun nebo vývoj v rozhodování v dané oblasti. Tedy i to, že dosavadní výklad byl určitým způsobem mylný.⁵² Proto se nový právní názor uplatní na všechna probíhající a budoucí řízení. Mluvíme o *incidentní retrospektivě*.⁵³ Retrospektivnost naznačuje, že nový právní názor se aplikuje do minulosti, ale zároveň jsou vyloučeny mimořádné opravné prostředky proti pravomocným rozhodnutím, pokud jsou podány jen z důvodu změny judikatury.

⁴⁵ Viz odstavec začínající „Případný – soudem nižšího...“ rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1042/2012.

⁴⁶ Srov. např. nálezu Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2011, sp. zn. II. ÚS 727/11 (N 209/63 SbNU 431).

⁴⁷ Viz odstavec začínající „Ústavní soud považuje...“ nálezu Ústavního soudu ze dne 21. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 200/96 (N 123/6 SbNU 387).

⁴⁸ Viz KÜHN, Z. Nová koncepce normativity judikatury obecného soudnictví na pozadí rozhodnutí Ústavního soudu. *Právní rozhledy*. 2001, č. 6, s. 267–268.

⁴⁹ Viz bod 19 nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 1955/15.

⁵⁰ Viz odstavec začínající „Intertemporální soudcovské právo...“ nálezu Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2010, sp. zn. III. ÚS 1275/10 (N 253/59 SbNU 581).

⁵¹ Viz KNAPP, V. *Teorie práva*, marg. č. 140.

⁵² Viz KÜHN, Z. Časová působnost judikatury. In: BOBEK, M. – KÜHN, Z. (eds.) *Judikatura a právní argumentace*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 149–151.

⁵³ *Ibidem*, s. 149.

Incidentnost zde označuje retrospektivní působení založené do jisté míry na náhodě – tedy na skutečnosti, že kauza v mezidobí před změnou judikatury nebyla pravomocně skončena.⁵⁴ Ani přes tento postup ovšem nesmí být narušen princip předvídatelnosti soudního rozhodování a požadavek na spravedlivé rozhodnutí. Změněný právní názor se proto aplikuje na již probíhající řízení, čímž se odlišuje situace retrospektivního působení změny judikatury od retroaktivního působení právních norem.⁵⁵

Celý přístup tedy do jisté míry nabourává některé výše zmíněné základní principy právního státu, jako jsou právní jistota, legitimní očekávání a předvídatelnost soudního rozhodování (k nimž přispívá svým způsobem právě i ustálená judikatura). Ukázalo se, že incidentní retrospektivita by mohla vyvolat neakceptovatelné důsledky například v takové situaci, kdy žalobce jednal s důvěrou v dřívější judikaturu a nepodal žalobu proti rozhodnutí, které nebylo podle dřívější judikatury soudně přezkoumatelné.⁵⁶ K temporálním účinkům rozhodnutí se proto vyjádřil také Nejvyšší správní soud, který zdůraznil, že „pokud [...] rozšířený senát Nejvyššího správního soudu sjednotí doposud rozdílný přístup senátů zdejšího soudu stejně jako krajských soudů rozhodujících ve věcech správního soudnictví, účinky tohoto rozhodnutí jsou orientovány výlučně do budoucna“.⁵⁷ A dále doplnil, že soudy rozhodující ve správním soudnictví musí od okamžiku vyhlášení rozhodnutí rozšířeného senátu podle tam zaujatého právního názoru postupovat ve všech probíhajících i budoucích řízeních.⁵⁸ Změna judikatury ale v takovém případě není důvodem pro kasaci pravomocného rozhodnutí, byť by řízení o něm započalo později než řízení jiné, které v době změny judikatury stále běží a na které se nový názor aplikovat bude, a to kvůli zájmu na právní jistotě účastníků.⁵⁹

Ani tato zásada se ovšem neobejde bez výjimek, a to zvláště pokud specifické okolnosti založí intenzivnější zájem na ochraně legitimních očekávání adresátů právních norem, ať jde o důvěru jedné strany ve výklad práva podaný již překonanou judikaturou nebo o oprávněné očekávání druhé strany, že původně nesprávný výklad práva již nadále nebude aplikován na dřívější právní vztahy. Je tedy třeba konfrontovat princip incidentní retrospektivy s právem na spravedlivý proces a základními principy právního státu, a zkoumat, zda prvý zmíněný nemá příliš tvrdé dopady na účastníky řízení, jak ve svém rozhodování ukázal i Ústavní⁶⁰ nebo Nejvyšší správní soud. Nejvyšší správní soud s odkazem na právní doktrínu vyslovil, že „[d]ůležitou a související otázkou je problém časové působnosti nově vysloveného právního názoru, tedy zda má nový právní názor vyslovený v novém rozhodnutí účinky retrospektivní, nebo prospektivní“.⁶¹ Podle NSS je nepochybné, že v českém systému existuje v zásadě pouze incidentní retrospektiva,⁶² která zároveň

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Srov. shodně body 19 až 22 nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 1955/15.

⁵⁶ Viz KÜHN, Z. *Časová působnost judikatury*, s. 197.

⁵⁷ Viz bod 57 usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 10. 2008, č. j. 8 As 47/2005 – 86 (č. 1764/2009 Sb. rozh. NSS).

⁵⁸ Viz ibidem, bod 57–2).

⁵⁹ Srov. ibidem, bod 57–1). Srov. odezvu tohoto usnesení v BOBEK, M. – KÜHN, Z. *Judikatura a právní argumentace*, s. 162–165.

⁶⁰ Srov. bod 23 nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345).

⁶¹ Viz č. j. 183 a 184 rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 3. 2010, č. j. 9 Afs 81/2010 – 180 (č. 2415/2011 Sb. rozh. NSS), kde soud cituje KÜHN, Z. – BOBEK, M. – POLČÁK, R. (eds). *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*. Praha: Auditorium, 2006, s. 48.

vylučuje mimořádné opravné prostředky typu obnovy řízení proti pravomocným rozhodnutím jen z důvodu změny judikatury, a to jak v řízení před obecnými soudy, tak v řízení správním. I v této oblasti, již tak problematické z hlediska právní jistoty, tak přináší vágní termín *konstantní judikatura* další nejistotu. Pokud nejsme schopni identifikovat určitá rozhodnutí jako součást judikatorní série, jsme jen stěží schopni identifikovat určitý názor jako překonaný, včetně okamžiku, kdy k překonání došlo.

4. CITAČNÍ ANALÝZA

Citační analýza představuje v českém právu do značné míry novinku,⁶³ a to i přes svoji dlouhou tradici v jiných jurisdikcích.⁶⁴ Nejjednodušší možností pohledu na citační analýzu je vyhledávání textových odkazů k jiným soudním rozhodnutím, ať už spisovou značkou, či jakkoli jinak, a vytvářet v rámci této činnosti síť – textovou či vizualizovanou. Skrze odhalení vazeb pak dochází k lepšímu pochopení vzájemné spletnosti judikatury. Odkaz totiž, do značné míry, implikuje nějakou formu spojení, která může být na úrovni procesní (vyšší soudy samozřejmě ve svých rozhodnutích citují napadená rozhodnutí nižších soudů) nebo se může jednat o souvislost tematickou, která rozvíjí argumentaci soudu. Z těchto vazeb je pak možné odhalit citovanost jednotlivých rozhodnutí, vzájemnou provázanost soudů nebo určit soudce a senáty, kteří aktivně sledují moderní trendy v právní vědě a citují judikaturu ESLP apod. Možnosti jsou nepřeberné a většina z nich si zaslouží budoucí podrobnější prozkoumání.

Faktem nicméně je, že samotné sledování kvantitativních ukazatelů nevyužívá plně potenciál, který citační analýza má, jakkoli přináší zajímavé poznatky. Pouhé studium reference na úrovni zdroje (tedy dokumentu, ve kterém je odkazováno) a cíle (tedy dokumentu, na který se odkazuje) zásadně limituje využití této metody pro odstraňování některých systémových nedostatků – na druhé straně je nutné říci, že s využitím dalších konstituentů významně rostou náklady na vypracování takové analýzy.

4.1 Konstituenty reference – zdroj, cíl, polarita, argument

Základní pohled na citační analýzu zkoumá jakoukoli referenci jako složenou ze dvou konstituentů. Prvním konstituentem je zdrojová entita, kterou je nejčastěji dokument.

⁶² Opět s odkazem na KÜHN, Z. – BOBEK, M. – POLČÁK, R. *Judikatura a právní argumentace. Teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou*, s. 48.

⁶³ Viz MYŠKA, M. – HARAŠTA, J. – LOUTOCKÝ, P. – MÍŠEK, J. Možnosti citační analýzy v České republice. *Revue pro právo a technologii*. 2016, č. 13, s. 147–189.

⁶⁴ Viz např. MERRYMAN, J. H. The Authority of Authority: What the California Supreme Court Cited in 1950. *Stanford Law Review*. 1954, Vol. 4, s. 613–673; MARX, S. M. Citation Networks in the Law. *Jurimetrics Journal*. 1970, Vol. 4, s. 121–137; LANDES, W. M. – LESSIG, L. – SOLIMINE, M. E. Judicial Influence: A Citation Analysis of Federal Courts of Appeals Judges. *Journal of Legal Studies*. 1998, Vol. 2, s. 271–332; FOWLER, J. H. et al. Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court. *Political Analysis*. 2007, Vol. 3, s. 324–346; FOWLER, J. H. – JEON, S. The authority of Supreme Court precedent. *Social Networks*. 2008, Vol. 1, s. 16–30; LUPU, Y. – VOETEN, E. Precedent in International Courts: A Network Analysis of Case Citations by the European Court of Human Rights. *British Journal of Political Science*. 2012, Vol. 2, s. 413–439; LUPU, Y. – FOWLER, J. H. Strategic Citations to Precedent on the U.S. Supreme Court. *Journal of Legal Studies*. 2013, Vol. 1, s. 151–186; NEALE, T. Citation Analysis of Canadian Case Law. *Journal of Open Access to Law*. 2013, Vol. 1, s. 1–60.

Tento dokument, v ideálním případě pak i konkrétní místo v něm, obsahuje námi sledovanou referenci – odkaz na jiný dokument. Druhým konstituentem je pak nejmenší možná cílová entita – často dokument, na který je odkazováno (opět – ideálně i konkrétní místo v něm). Pokud budeme konstruovat každou referenci jako obsahující tyto dva konstituenty, dozvíme se o právu poměrně hodně. Budeme schopni vyhledat citační tendence a zmapovat, jak často se citují rozhodnutí v rámci stejného senátu, nebo jestli se výrazně mění trendy v citacích po změně složení příslušného senátu. Také budeme schopni do určité míry uvést, které rozhodnutí je nejdůležitější – tedy za předpokladu, že tuto důležitost spojíme s absolutním počtem jiných dokumentů, které k rozhodnutí odkazují. Jakkoli je toto zkoumání zajímavé a nabízí zásadní možnosti pochopení celého judikatorního korpusu, neumožní nám zjistit nic navíc.

Představme si situaci, kdy máme k dispozici čtyři rozhodnutí a potřebujeme se zorientovat v materii, kterou přímo citují – konkrétně se jedná o následující nálezy související s náhodně vybranou materii:

- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93 (132/1994 Sb., N 24/1 SbNU 175)
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95 (107/1996 Sb., N 16/5 SbNU 107)
- Nález Ústavního soudu ze dne 4. 6. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/96 (185/1997 Sb., N 67/8 SbNU 163)
- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (40/2003 Sb., N 11/29 SbNU 79)

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 36/93 soud uvádí:

„Pokud navrhovatel namítal porušení zásady rovnosti s odkazem na článek 1 Listiny, je třeba zdůraznit, že rovnost občanů nelze chápat jako kategorii abstraktní, nýbrž jako rovnost relativní, jak ji mají na mysli všechny moderní ústavy. Jestliže stát poskytne v zájmu zajištění svých funkcí určité skupině méně výhod než jiné, může tak učinit pouze ve veřejném zájmu a pro veřejné blaho. (srov. R 11/1992 Sbírky usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR, s jehož závěry se Ústavní soud ztotožňuje).“⁶⁵

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/95 soud uvádí:

„Ústavní soud ČR v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 37/93 s odvoláním na nález ÚS ČSFR sp. zn. Pl. ÚS 22/92 při výkladu ústavní zásady rovnosti občanů před zákonem vyslovil právní názor, že je věcí státu, aby rozhodl, že určité skupině poskytne méně výhod než jiné, avšak musí prokázat, že tak činí ve veřejném zájmu a pro veřejné blaho.“⁶⁶

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/96 soud uvádí:

„Ústavní soud České republiky v řadě svých rozhodnutí vyložil obsah ústavního principu rovnosti. Ztotožnil se v nich (a to zejména v nálezech ve věcech vedených pod sp. zn. Pl. ÚS 16/93 (ÚS, 1, 194–195, 205–206), Pl. ÚS 36/93 (ÚS, 1, 179), Pl. ÚS 5/95 (ÚS, 4, 218), Pl. ÚS 9/95 (ÚS, 5, 137) s chápáním ústavního principu rovnosti, jak byl vyjádřen Ústavním soudem ČSFR (ÚS ČSFR, 1992, R 11) [...].“⁶⁷

⁶⁵ Viz odstavec začínající *„Pokud navrhovatel...“* citovaného nálezu.

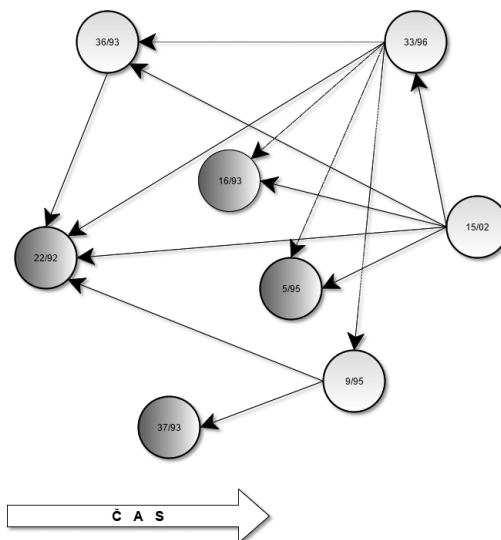
⁶⁶ Viz odstavec začínající *„Ústavní soud ČR...“* citovaného nálezu.

⁶⁷ Viz odstavec začínající *„Ústavní soud České republiky v řadě...“* citovaného nálezu.

V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/02 soud uvádí:

„Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí [např. nálezy ve věcech vedených pod sp. zn. Pl. ÚS 16/93 z 24. 5. 1994 (vyhlášen pod č. 131/1994 Sb. a publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 1, str. 189 a násl.), sp. zn. Pl. ÚS 36/93 ze 17. 5. 1994 (vyhlášen pod č. 132/1994 Sb. a publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 1, str. 175 a násl.), sp. zn. Pl. ÚS 5/95 z 8. 11. 1995 (vyhlášen pod č. 6/1996 Sb. a publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 4, str. 205 a násl.), sp. zn. Pl. ÚS 33/96 ze 4. 6. 1997 (vyhlášen pod č. 185/1997 Sb. a publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 8, str. 163 a násl.)] vyložil obsah ústavního principu rovnosti. Ztotožnil se v nich s chápáním rovnosti, jak ji vyjádřil Ústavní soud ČSFR ve svém nálezu z 8. 10. 1992 sp. zn. Pl. ÚS 22/92 (vyhlášeném v částce 96/1992 Sb. a publikovaném pod č. 11 Sbírky usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR).“⁶⁸

Pokud bychom tato čtyři rozhodnutí (respektive jejich čtyři shora citované body) podrobili citační analýze, mohl by být výstupem následující diagram. Je nutné připomenout, že zde vůbec neuvažujeme o manuálním zpracování (tedy o přečtení a pochopení) – příklad používáme jako ilustraci pro práci s vysokými desítkami až nízkými stovkami souvisejících rozhodnutí.

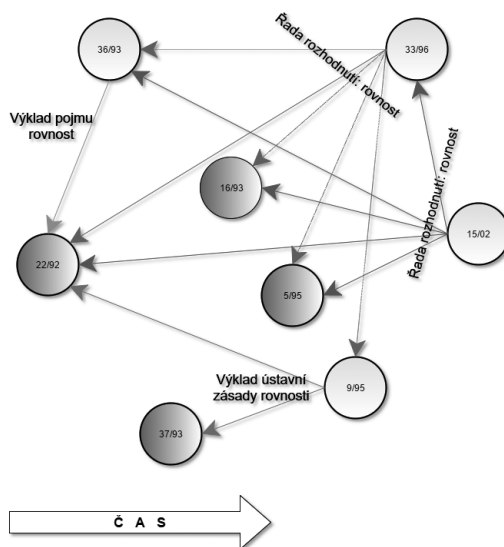
Obr. 1: Bílé uzly představují námi analyzovaná rozhodnutí, šedé uzly pak rozhodnutí, na která se námi zkoumaná rozhodnutí odkazují, ale jejichž text neanalyzujeme. Hrany (spojnice mezi uzly) označují odkaz mezi rozhodnutími – šipka hrany směřuje do cílového uzlu, tedy toho, který je citován. Uspořádání ve směru zleva doprava je podle data publikace příslušného rozhodnutí, zatímco uspořádání shora dolů je arbitrární.

Z tohoto diagramu jsme schopni zjistit, jakým způsobem na sebe navzájem a na jiné nálezy odkazuje námi zkoumaná skupina nálezů. Jsme tak schopni identifikovat rozhodnutí, která k sobě mají největší množství odkazů. Nejsme ale schopni zjistit o těchto

⁶⁸ Viz odstavec začínající „Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí...“ citovaného nálezu.

odkazech žádné další informace – každé soudní rozhodnutí v sobě může mít více nosných myšlenek, které je od sebe nutné odlišovat. V zájmu zvýšení informativnosti citační analýzy je tak nutné zavést další konstituenty reference – v našem výzkumu uvažujeme polaritu odkazu⁶⁹ a argument, který odkaz nese.

Soudce, který cituje jiné rozhodnutí, vznáší konkrétní argument – předpokládáme, že soudce chce odkazem na jiné rozhodnutí vždy něco sdělit, respektive podpořit nějaké své sdělení. Pokud znovu prozkoumáme shora uvedené body jednotlivých nálezů Ústavního soudu, zjistíme, že jednotlícím prvkem je obsah pojmu rovnosti. Pokud tento argument zaneseme do citační analýzy jako další konstituent, dostáváme následující diagram:

Obr. 2: Bílé uzly představují námi analyzovaná rozhodnutí, šedé uzly pak rozhodnutí, na která se námi zkoumaná rozhodnutí odkazují, ale jejichž text neanalyzujeme. Hrany (spojnice mezi uzly) označují odkaz mezi rozhodnutími – šipka hrany směřuje do cílového uzlu, tedy toho, který je citován. Uspořádání ve směru zleva doprava je podle data publikace příslušného rozhodnutí, zatímco uspořádání shora dolů je arbitrární. Ke skupině hran vycházejících z příslušného uzlu je přidán argument („*Výklad pojmu rovnost*“, „*Výklad ústavní zásady rovnosti*“) a je naznačen hromadný odkaz („*Řada rozhodnutí*“).

Takovýto diagram je výrazně sdělnější, protože odkazy si, kromě své existence, s sebou nesou i určitou kvalitu – v tomto případě argument. Můžeme zde vidět, že ve dvou nálezech (konkrétně v nálezu Pl. ÚS 33/96 a Pl. ÚS 15/02) byl použit sběrný a inherentně neurčitý termín *řada rozhodnutí*. V žádném z těchto nálezů přitom soud neodkazoval ke všem daným rozhodnutím – spokojil se pouze s odkazem na část těchto rozhodnutí, čímž mohl vyvolat některý ze shora syntetizovaných problémů s právní jistotou soudního rozhodování.

⁶⁹ Tedy rozlišení, jestli je odkaz souhlasný, či nesouhlasný. V rámci tohoto textu se polaritou dále nebudeme zabývat.

V této podobě se dá citační analýzy využít k řešení nešvarů spojených s neurčitými sběrnými pojmy, jako je *konstantní judikatura* a další podobné odkazy. Problémem je totiž právě nejasná informační hodnota tohoto pojmu a tendence soudců nedoprovázet tento výraz vyčerpávajícími odkazy na jednotlivá rozhodnutí. Soud často identifikuje pouze několik rozhodnutí, která pak představují jakousi abstrakci soudem tvrzené *konstantnosti*, která je ve věci spatřována. Citační analýza, ve které jako konstituenty referencí používáme i kvalitativní ukazatele (v našem případě argument) může poskytnout potřebný náhled. V našem případě jsme tak schopni určit, že součástí *konstantní judikatury* k pojmu rovnosti je v tomto případě množina rozhodnutí obsahující následující rozhodnutí:

- 22/92 Nález Ústavního soudu ČSFR ze dne 8. 10. 1992, sp. zn. Pl. ÚS 22/92 (Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR, 1992, nález č. 11)
- Nález Ústavního soudu ze dne 22. 3. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 37/93 (86/1994 Sb., N 9/1 SbNU 61)
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 36/93 (132/1994 Sb., N 24/1 SbNU 175)
- Nález Ústavního soudu ze dne 24. 5. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 16/93 (131/1994 Sb., N 25/1 SbNU 189)
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 11. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 5/95 (6/1996 Sb., N 74/4 SbNU 205)
- Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95 (107/1996 Sb., N 16/5 SbNU 107)
- Nález Ústavního soudu ze dne 4. 6. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/96 (185/1997 Sb., N 67/8 SbNU 163)
- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2003, sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (40/2003 Sb., N 11/29 SbNU 79)

Žádné ze zkoumaných rozhodnutí přitom neodkazovalo na všechny tyto nálezy. Rozhodnutí s nejpozdějším datem, tedy nález Pl. ÚS 15/02, konstatoval existující řadu rozhodnutí, ale neuvedl vyčerpávajícím způsobem všechny odkazy – *konstantnost* uvedl pouze s odkazem na několik z nich.

Není tedy důležité při referencích sledovat pouze zdroj a cíl reference, ale i argument (nebo, chceme-li, kontext), který se daným odkazem sleduje.⁷⁰ Odkazy na jiná rozhodnutí soudci činí z určitých pohnutek – podpírají jimi konkrétně část svojí argumentace. Citační analýza tak může sloužit ke zpřehlednění zřejmě nevymýtitelné praxe neurčitých sběrných odkazů, jak ukazují shora uvedené diagramy.

Citační analýza jako taková samozřejmě není schopna zhojit všechny nešvary české rozhodovací praxe, ale může poskytnout základ, na kterém bude možné vybudovat použitelné aplikace. Představme si situaci, kdy se nám podaří z korpusu tvořeného rozhodnutími Ústavního soudu, Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu vytěžit všechny citace v širí konstituentů zahrnujících i sledované argumenty. Ve chvíli, kdy všechna tato data budou na jednom místě, lze vytvářet zajímavé výstupy s různým

⁷⁰ Srov. praktickou aplikaci sledování kontextu pro určení relevance rozhodnutí v PANAGIS, Y. – SADL, U. *The Force of EU Case Law: A Multi-dimensional Study of Case Citations*, s. 71–81.

dopadem pro akademickou i praktickou práci s judikaturou. Jednou z nich může být vytvoření mapy rozhodnutí, která bude znázorňovat, jak se rozhodnutí navzájem citují. Může být doprovázena i posunem po časové ose, který známe ve vztahu k textu předpisů z většiny právních informačních systémů. Zakomponováním argumentu, který citace nese, a indexací těchto dat můžeme teoreticky umožnit fulltextové vyhledávání – soudce by mohl napsat frázi, kterou chce podepřít relevantní judikaturou, a vytvoření rozhraní by mu vrátilo doporučenou judikaturu. Tím bychom se posunuli od právních informačních systémů jako organizátorů změní právních zdrojů k právním informačním systémům jako systémům expertním. Toto je samozřejmě již otázka praktické aplikace, na kterou v této metodologické části výzkumu neaspírujeme. Je ale vždy dobré vědět, kam až se dá s vytvořeními a shromážděnými daty eventuálně zajít.

ZÁVĚR

V tomto článku se věnujeme vybraným problémům spojeným s konstantní judikaturou, protože nynější systém se nám jeví jako nepřehledný a iracionální. Bylo by naivní myslet si, že mávnutím kouzelného proutku zmizí v české právní kultuře veškeré nedostatky spojené s citací soudních rozhodnutí. I kdybychom ale tohoto ideálního řešení dosáhli, situaci to zcela neulehčí. I přes hypotetický okamžitý zákaz využívání mnohdy prázdných formulí jako *ustálená* či *konstantní* judikatura by se změnil způsob tvorby a evidence soudních rozhodnutí pouze *pro futuro*. Navrhujeme proto způsob, jakým přispět ke zpřehlednění judikatury, včetně zvýšení transparentnosti používaných sběrných termínů, využitím nástrojů právní informatiky, konkrétně citační analýzy. A to i přes vědomí, že ony stovky tisíc již napsaných rozhodnutí vrcholných soudů (nemluvě o soudech nižších) nikdo zpětně přepisovat nebude – z minulosti tedy přetrvávají relikty například různých anonymizačních standardů včetně perel jako „prezident V. K.“.

Z toho důvodu má citační analýza smysl – má smysl zkoumat nastavení systému, má smysl věnovat se i takovým drobnostem, jako jsou jednotlivé konstituenty odkazů. Jednomu z nich, konkrétně kontextu citace (tedy argumentu, který nese), jsme proto věnovali tento článek. Ve svém výkladu jsme postupně dospěli k závěru, že neurčité odkazy *konstantní judikaturou*, jakkoli jsou nedostatečné, v soudním rozhodování představují realitu všedního dne. Hledání nástrojů, které by tuto realitu mohly zpřehlednit a výrazně zpřehlednit, je tak zcela zásadní. Dle našeho názoru je proto místo pouhého párování odkazu na úrovni zdroje a cíle nutné sledovat i kontext, který napříč vytvořenou právní databází umožní sledovat konstantní judikaturu v pravém slova smyslu, fixovat a umožnit přehledné sledování jejího vývoje v čase.

V textu jsme teoreticky rozebrali vybrané metodologické úvahy týkající se tohoto tématu a ilustrovali jejich využitelnost na jednoduchém příkladu. Text jako součást výzkumného projektu metodologické přípravy citační analýzy v České republice téma nevyčerpává. Věříme ale, že přispěje k diskuzi využití citační analýzy i mimo akademickou půdu.

MORS VENIT VELOCITER

ZEMŘEL JUDr. KAREL ČERMÁK st.

Karel Čermák – moudrý muž, intelektuál, který po celý život věřil v rozum, slušnost i spravedlnost a nepřestal na ně věřit ani v postmoderní době relativizací, zemřel 20. června. Svých třiaosmdesátých narozenin se nedožil...

První zprávy o *Čermákově* smrti připomněly jeho dlouholetou předsednickou funkci v České advokátní komoře v závěru posledního tisíciletí. Advokátem byl *Karel Čermák* víc než pětapadesát let, složil advokátní zkoušky v roce 1961, a pro českou advokacii vykonal mnoho. Však ta jej také prohlásila za svého doyena. A tento přívlastek si *Čermák* nepochybně zaslouží, mimo jiné a hlavně také svými zásluhami o tvorbu a prosazení etického kodexu stanovujícího pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů. První zprávy o *Čermákově* smrti poukázaly také na jeho krátké vládní angažmá ve funkci ministra spravedlnosti (2003 až 2004). Ukončil je, přepaden, jak sám uvedl, „*pocitem absolutní marnosti*“ při svých snahách o zlepšení spolupráce jednotlivých státních mocí i mezi právníckými povoláními. Usoudil, že nemá smysl zůstat ministrem „*jen kvůli tomu, aby za ním chodila televize*“. V advokacii i ve státní exekutivě *Čermák* urputně bránil hodnoty, kterým zasvětil svůj život. A za jednu z těch nejdůležitějších pokládal právní stát. *Čermák* si uvědomoval a říkal, že může nastat „*takové ohrožení tradičních hodnot, které hrozí zánikem celé instituce*.“ Působení ve své profesi bral jako službu ideálu práva. Ne tomu, co leckdo prosadí do Sbírký zákonů, byť by šlo o degradaci „*cti na úchytku, slova na bzučení komára a přírody na emisní povolenky*“, ale právu oddělujícímu správné od nesprávného v souladu s názorem publika, jehož právní vědomí se, jak poznamenal, „*daleko víc blíží spravedlnosti*“. Vážil si „*osobnostní hodnoty člověka*“ a kriticky si všímal, jak eticky vadná výchova už na školách a nejen tam málo dbá na propedeutiku v základních záležitostech mravnosti. Co pokládal za hodné kritiky, kritizoval ostře a nesmlouvavě. Proslulé jsou jeho glosy k záležitostem aktuálním i nadčasovým. *Čermák* uměl tnout do živého a málo se ohlížel, zdali se někdo bude ošívát. Svá slova uměl *Čermák* vždycky v klidu obhájit.

Karel Čermák působil také čtvrtstoletí v redakční radě *Právnicka*. Náš časopis mu přičinil před dvěma lety laudatio k osmdesátým narozeninám (CLIV, 2014, s. 793–794). I proto zde neopakujeme výčet úspěchů, kterých *Čermák* dosáhl, a ocenění, jichž se mu dostalo.

Karel Čermák byl výborným právníkem a údaje o jeho specializaci na právo autorské málo vypovídají o jeho celkovém právníckém rozhledu a hlubokých znalostech zdaleka přesahujících záběr této specializace. Přitom sám prohlásil: „*Mnohokrát jsem si ve svém životě řekl: Co mě to napadlo, stát se právníkem? Nikdy jsem právníkem být neměl... Měl jsem být varhaníkem v malém venkovském kostele.*“

Odchodem *Karla Čermáka* ztrácíme moudrého, slušného a statečného člověka. Chybět bude mnohým. Čest jeho památce!

RECENZE

**Tomášek Michal. Právní systémy Dálného východu I.
Praha: Karolinum, 2016, 313 s.**

Naše zraky se v poslední době čím dál více upínají nejen na západ, ale i směrem na východ a publikace věnující se vzdálenějším právním kulturám tak nevycházejí bez povšimnutí. Příkladem je i kniha o právních systémech Dálného východu z pera profesora *Michala Tomáška*, jež se zaměřuje především na Čínu jakožto stát s dlouhou a velmi pestrými historií, který měl výrazný vliv na formování právních řádů okolních zemí. Tato kniha není prvním autorovým publikačním výstupem přibližujícím dálnévýchodní právní systémy, vzpomeňme především *Právo staré Číny* (1995) či *Dějiny čínského práva* (2004).

Autor se ve své knize, respektive prvním dílu dvojsvazkové publikace, nevydal cestou systematického porovnávání vybraných právních institutů napříč vybranými právními systémy či v kontextu historického vývoje jednoho právního systému, ale předkládá historické srovnání vývoje práva na Dálném východě, jež má posloužit při poznání skutečné funkce práva současného. Prvním dílem knihy si tak připravuje půdu pro díl druhý. Volba tohoto přístupu je ospravedlněna tím, že tradiční výkladové metody mají stále své místo v současných právních systémech, respektive rádech předmětných zemí a seznámení s nimi je tak účelné. Tomu odpovídá i struktura knihy, jež se skládá ze tří stejně rozsáhlých částí, knih, pojmenovaných jako *Východiska* (s. 15–106), *Křížovatky* (s. 107–202) a *Úpadek* (s. 203–298), mapujících postupný vývoj státu, práva a společenských vztahů obecně.

V první části (*Východiska*) autor přibližuje první státní útvary na území dnešní Číny, Vietnamu, Koreje a Japonska v čele s panovníkem, představujícím (typicky) sepětí s božstvem, a uspořádání vztahů, kdy ve vztahu ke státu věnuje v první řadě pozornost právu trestnímu, z oblasti soukromého práva vztahům rodinným a do jisté míry i věcným právům. Čtenář si uvědomí, případně připomene, akcent na kolektiv – ať už to byl koncept kolektivní trestní odpovědnosti, či kolektivního vlastnictví – a upozadí individualismu, který více či méně přetrvává v těchto společnostech dodnes. Představena je i především čínská filosofie, zejména myšlenky *Konfucia* jakožto myslitele, jehož myšlenky výrazným způsobem formují společenské vztahy. Právě vůči konfucianství se vymezila škola legistů, s níž je spojován termín *fa* a rozvinutí koncepce primátu psaného práva vynucované státní mocí pod pohrůžkou trestu (a příslibem odměn), na což autor správně poukazuje, stejně jako na ideu, že by právo mělo být přístupné všem, aby se s ním mohli všichni seznámit. V rámci první části knihy je pak čtenář provázen následujícími historickými obdobími, ve kterých soupeřilo konfucianství s legismem, významnými milníky i vnějšími vlivy v podobě buddhismu, později i islámu a lámaismu, o čemž je pojednáno v druhé části knihy. Čtenář se seznamuje s právním systémem založeným nejen na kodexech, ale i obyčejích a precedencích. Vhodným způsobem je představen i vznik a vývoj struktury veřejné správy a soudnictví. Velkou pozornost autor věnuje otázkám věcných práv, především (státnímu a soukromému) vlastnickému právu k půdě, a samozřejmě i obchodním vztahům.

Druhá část knihy (*Křížovatky*) se, stejně jako ta první, mj. zaměřuje na vývoj práva v oblasti práva trestního, obchodního a procesního, tentokrát v pozdější době, od sedmého do patnáctého století. Těžištěm jsou však kapitoly demonstrující vliv čínské právní kultury na okolní státní útvary, který můžeme vypořizovat např. v Japonsku od zhruba sedmého století n. l. Jindy zase docházelo k převzetí čínské právní kultury dobyvatelům, jak tomu bylo v případě Mongolů. Autor nezůstává jen u suchého, obecného nástinu vlivu jedné kultury na druhou, ale demonstruje ho na konkrétních příkladech, což činí publikaci atraktivní. V případě japon-

ského práva např. poukazuje na velký vliv ve veřejném právu. Obě kultury se však později začaly sobě vzdalovat a styky začaly opadat, až se vydaly každá svou vlastní cestou a z japonského systému se stal systém svébytný. V této kapitole jsou ozřejmány spletité vztahy mezi státem a náboženstvím, jednotlivými složkami státní moci daného státního útvaru, ale i mezi právními kulturami, respektive právními systémy Číny, Vietnamu, Koreje a Japonska navzájem tak, jak se vyvíjely v tomto období. Sledování nejen vývoje dílčích oblastí práva, ale právě i interakce mezi systémy představuje jednu z linií, kterou autor po celou knihu sleduje; linie, která je silnou stránkou této publikace.

Poslední část publikace (*Úpadek*) líčí dějiny oblasti po jejím objevení Evropany, snažícími si podrobit některá území a rozšířit svůj vliv skrze křesťanství, na což zareagovalo Japonsko politikou izolacionismu a Čína otevřenou diskriminací cizinců. Na poli práva pak v Číně, Japonsku a Vietnamu dochází ke stagnaci a jeho konzervování, jak autor v této části knihy popisuje. K větší interakci mezi dálněvýchodními právními systémy a těmi evropskými dochází až v devatenáctém století, kdy vzrůstá ekonomický, politický a vojenský vliv evropských mocností v regionu. Ať už docházelo k přejímání evropských úprav, či přizpůsobování, slovy autora, z vlastní vůle či z donucení, výraznou měrou to napomohlo obchodování s Evropou. Ti si v Číně vymohli vynětí z působnosti čínského práva v oblastech civilního a trestního práva, kdy docházelo i k uplatnění extraterritoriality ve prospěch cizinců a vzniku smíšených soudů, využívaných zhusta i k ochraně zájmů samotných Číňanů. Právě právo kapitulace (kapitulační režim) mělo mimo jiné Číňany přivést na myšlenku reformování vlastního práva, respektive soudnictví, jak autor uvádí. Zatímco Japonsko bylo schopno provést reformy (známé jako *Meidži*) relativně rychle, Čína k nim přistoupila o půl století později, což autor odůvodňuje jednak odlišným postojem k cizincům, ale i rozdílností samotných právních řádů – japonské právo není na rozdíl od toho čínského uceleným systémem – a v neposlední řadě odporem konzervativních konfuciánských kruhů k jakýmkoli „novotám“, právo nevyjímaje. Reformy práva, inspirované především právem německým, a ruku v ruce jdoucí reformy soudnictví přicházejí ve své podstatě až začátkem dvacátého století a přinášejí s sebou otázku, jak se sžije tradiční systém s transplantáty z odlišné právní kultury. Historický nástin právních dějin je ukončen vznikem Čínské republiky, po níž přichází v období tzv. nankingského desetiletí řada nových právních úprav.

Posuzovaná kniha představuje solidní přehled dějinného vývoje právních systémů daného regionu, autor nezůstává jen u povrchního popisu právních úprav, ale snaží se je představit v širším kontextu, což lze jen s povděkem kvitovat. Publikace je navíc vkusně doplněna ilustracemi, jejichž soupis nalezneme na konci knihy. Otázkou je, zdali by přece jen nebylo vhodnější uvádět u některých obrázků detailnější popis zobrazovaného, aby si čtenář mohl udělat lepší představu o předmětech, stejně tak by pravděpodobně uvítal poznámkový aparát, který v knize absentuje, aby v případě zájmu mohl snáze dohledat další informace. Pro snadnější orientaci je kniha opatřena marginálními hesly, jež usnadňují orientaci v textu, což je třeba ocenit. V neposlední řadě, jak už tomu u podobných publikací bývá, může čtenář využít i bohatého rejstříku dokumentů, jmenného i zeměpisného rejstříku a pro rychlé zorientování se v čase může nahlédnout do přehledu etap vývoje práva na Dálném východě. Knihu lze vřele doporučit všem zájemcům o cizí právní kultury a komparatistiku, ale i historii obecně, jelikož představuje první ucelené pojednání tohoto druhu v českém jazyce, nadto je cenným zdrojem informací dostupných jen užšímu okruhu odborníků. Se zájmem tak budeme čekat na druhý, navazující díl, jenž by se měl soustředit na recepci cizích právních úprav v regionu a interpretaci práva soudy, mimo jiné i těmi ústavními, a celé pojednání tak uzavřít.

Lenka Bezoušková*

* JUDr. Lenka Bezoušková, Ph.D., LL.M., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., a Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni. E-mail: lenka.bezouskova@ilaw.cas.cz.

Smet Stijn. Resolving Conflicts between Human Rights: The Judge's Dilemma. New York: Routledge, 2017, 244 s.

Neděje se často, aby mladí právní vědci vstupovali do tak složitého diskursu, jaký je spojený s testem proporcionality nebo s teorií rozhodování v lidskoprávních sporech, a měřili své síly s takovými jmény, jako jsou *Robert Alexy* nebo *Aharon Barak*. O to víc je třeba ocenit nově vydanou knihu *Stijn Smet* z Univerzity v Ghentu, kterého někteří čtenáři možná znají jako editora oblíbeného blogu *Strasbourg Observers*. Recenzovaná kniha, jejíž název zní v překladu *Řešení střetů lidských práv: soudcovo dilema*, vznikla na podkladě obdobně pojmenované disertační práce, kterou *Smet* psal pod vedením *Evy Brems* (např. *Conflicts between Fundamental Rights*). Možná i z mladické soudržnosti jsem se rozhodl *Smetovu* ambiciózní knihu českému odbornému publiku uvést.

Kniha se člení na tři části, kdy v první autor vymezuje obsah pojmu „konflikt lidských práv“, v další poukazuje na teoretické i praktické obtíže při vážení lidských práv a v závěrečné části navrhuje a obhajuje strukturovaný vážící test (*structured balancing test*).

V úvodní kapitole *Smet* vypočítává východiska, na nichž svou teorii zakládá. Zaprvé, na chápání práv, která mohou vstupovat do procesu vážení (*relative rights*) jako tzv. *pro tanto* práv. To odmítá tzv. definiční (*specificationist*) pojetí, podle něž jsou konflikty lidských práv pouze zdánlivé, protože pro každou hypotetickou situaci platí, že na ni lze aplikovat právě jedno konkrétně definované právo. *Pro tanto* pojetí předpokládá, že lidská práva mohou v hypotetické situaci kolidovat, avšak vzhledem k jejich relativní povaze mohou (a musí) ustoupit jiným principům, které přicházejí v úvahu (odtud lidská práva jako principy, nikoli pravidla). V *Alexyho* terminologii by šlo o „*prima facie* práva“.

Zadruhé, svou teorii zakládá na speciální normativní síle lidských práv. Tím se mají lišit od obecného zájmu, který má ze své povahy nad právy fakticky navrch (je projevem vůle demokratické většiny a vykonáván veřejnou mocí). Z toho také vychází test proporcionality, když disproporční může být jen takový zásah do lidského práva, který projde přes určitá kritéria. „*Avšak při střetu dvou lidských práv*“, argumentuje *Smet*, „*lidská práva ztrácí funkci trumfů či štítů*“ (s. 35). Teorie proporcionality, pracující s linií prostředek-cíl, je v takové situaci nepoužitelná.

Zatřetí, speciální normativní síla lidských práv si vyžaduje zvláštní postup při jejich střetu, který bude odpovídat jejich specifickým vlastnostem. Ačkoliv tuto potřebu uznal i ESLP, upustil od testu proporcionality jen v úzké výšce své judikatury (*Axel Springer AG proti Německu, Von Hannover proti Německu*).

Smet ale chce jít dál a navrhnout obecný rámec pro řešení konfliktů lidských práv. Ten zhmotňuje do podoby třech na sebe navazujících kroků: 1) zmírnění (*defusing*) střetu, 2) dosažení kompromisu a 3) vážení. Prvním dvěma krokům věnuje následující kapitoly první části a zbytek knihy se pak věnuje samotnému vážení.

Za povedenou lze označit *Smetovu* analýzu tzv. efektu preferenčního výběru (*preferential framing effect*). Zatímco konflikt dvou lidských práv vzniká na horizontální úrovni (lékař-pacient, novinář-celebrita, matka-dcera), systém evropské soudní ochrany lidských práv jej transformuje na konflikt vertikální, kdy neúspěšná strana vystupuje před štrasburským soudem proti státu, jenž jeho právo neměl dostatečně ochránit. *Smet* upozorňuje, že argumentace zmocněnců státu, uvyklých na tradiční lidskoprávní konflikty (mezi lidským právem a obecným zájmem), se zpravidla zakládá na snaze o dosažení legitimního cíle, zatímco skutečným důvodem újmy měla být existence druhého lidského práva nesmiřitelného s tím prvním. Vyhoví-li ESLP stěžovateli, představuje to pro druhého nositele práva chladnou sprchu po úspěšně vedeném řízení na národní úrovni a nemožnost proti tomuto rozhodnutí dále brojít, i když v řízení před ESLP nemohl převahu svého práva obhájit.

V části nazvané *Obtíže při vážení lidských práv* Smet věnuje výraznou pozornost problematice vážení, na kterém je test proporcionality primárně založen. Smet by mě pravděpodobně napomenul, že používám slovo „vážení“ (anglický ekvivalent *weighing*), protože nám evokuje „váhy“ jako jedinou reprezentaci procesu, kterým se vypořádáváme se střetem principů. Navrhuje upustit od zavádějící metafory vah ve prospěch „balancování jako úvahy“ (*balancing as reasoning*). „*Takto uchopené balancování naznačuje srovnávání síly argumentů – ne měření vah – ve prospěch nebo v neprospěch kolidujících lidských práv*“ (s. 100). Dobře mířenou kritiku Smet věnuje i některým případům před ESLP, v nichž se soud pustil do balancování, aniž by stranám a veřejnosti vyjasnil, kterými kritérii se při balancování řídil a jak si u nich obě práva vedla (srov. *Palomo Sánchez a ostatní proti Španělsku*).

Poté, co přijal *Hammondovu* teorii kognitivního kontinua, která hledá zdroj soudcovského rozhodnutí někde mezi zcela intuitivním a zcela analytickým způsobem myšlení a která předpokládá existenci jakési kvaziracionality coby „připodobnění racionality“ (s. 118), přistupuje Smet k jádru své práce a jmenuje sedm základních kritérií, která dohromady tvoří jeho strukturovaný vážící test. Jsou jimi kritéria hodnoty (*value*), dopadu (*impact*), centra-periferie (*core-periphery*), společenského zájmu (*general interest*), dalších práv (*additional rights*), účelu (*purpose*) a odpovědnosti (*responsibility*). Užitečnost kritérií při řešení konfliktů lidských práv dokládá jejich použitím na některé případy ESLP (*Odièvre proti Francii*, *Palomo Sánchez a ostatní proti Španělsku*).

A co konkurenční teorie? *Smetova* práce zřetelně vychází a staví na poznacích *Kaie Möllera* a *Aharona Baraka*. Jako zlatá nit prostupuje knihou i dílo *Ronalda Dworkina*, když Smet volá s citelnou naléhavostí po braní speciální normativní síly lidských práv vážně. Vedle nevážícího přístupu (*non-balancing approach*) *Lorenza Zuccy* Smet kritizuje i *Roberta Alexyho* a přidává se tak k řadě autorů, kteří pozvedli obočí nad jeho vážícím testem, ať už pro přílišnou aritmetičnost vážící formule, či naopak zjednodušenost zákonů vážení.

Poslední kapitolu Smet věnuje vzácným případům tzv. silně nesouměřitelných práv, vedoucím ke skutečným lidskoprávním dilematům (např. *Evans proti Velké Británii*). Tato dilemata představují podle autora „*obzvlášť intenzivní konflikty, které zahrnují prvek tragédie a pro něž ani strukturovaný vážící test nenachází řešení*“ (s. 222). Mohou být vyřešena pouze skrze mimorozumovou volbu (*arational choice*). „*Protože mimorozumové volby jsou z definice subjektivní, měly by být ponechány na zákonodárci, který se těší – v zásadě – vyšší míře demokratické legitimacy než nevolení soudci*“ (s. 225). Smet tak výslovně uznává, že jeho test může výrazně pomoci při řešení lidskoprávních konfliktů, má však určité limity.

Z výše uvedeného shrnutí je jistě evidentní, že se u mne kniha setkala se sympatiemi. Čtenář ocení, že autor aktivně a dovedně pracuje se současnou odbornou literaturou i soudní judikaturou. Kniha je přehledně členěná, dialekticky uspořádaná (cíle, východiska, definice problému, návrh, obhájení, závěr), prostá expresivních výrazů a irelevantních odboček.

Dojem komplexnosti autorovy úvahy kazí skutečnost, že snad všechny své nejdůležitější teze autor dokládá toliko na příkladech judikatury ke střetu svobody projevu a ochrany soukromí. Přestože je judikatura k čl. 10 Úmluvy neobyčejně rozvinutá a nabízí tak nejlepší možnost i statisticky použitelné analýzy, její dominantní postavení vytváří ve čtenáři pocit, že autor se ostatním konfliktům buď opomenul dostatečně věnovat, anebo se z preventivních důvodů věnovat nechtěl. To je na rozdíl od přílišného zakořenění publikace ve štrasburské judikatuře poněkud obtížné odpustit.

Druhý nedostatek spatřuji v nedostatečné obezřetnosti při riziku dvojího přičítání u kritérií strukturovaného vážícího testu. Některá kritéria mají totiž potenciál překrývat se, na což autor sice na dvou či třech místech mimoděk naráží (s. 168), avšak jinde do té pasti sám spadne. Tak např. při popisu kritéria dopadu argumentuje, že „*vzhledem k centrální důležitosti*

svobody projevu v demokratické společnosti a protože omezující opatření s sebou vždy nesou potenciál projev na příště zastrašit (to chill speech), taková opatření by neměla být brána na lehkou váhu“ (s. 156). Argument důležitosti svobody projevu však Smet používá také u kritérií hodnoty a společenského zájmu. Jeden argument (*reason*) se takto může „utrhnout ze řetězu“ a ovlivňovat ostatní kritéria. Myslím, že by se proto abstraktní hodnota lidského práva měla akumulovat do prvního kritéria a ostatní měla být ponechána specifitějším kategoriím.

Navzdory zmíněným výtkám považuji publikaci za cenný příspěvek do nesmírně aktuální debaty nad možnostmi a schopnostmi soudců přesvědčivě vyřešit konflikty lidských práv tak, aby buď byla šetřena pokud možno obě lidská práva, anebo preferováno to, v jehož prospěch svědčí komplexní argumentační síť. Autor uzavírá, že postup shrnutý do prvních dvou kroků navržené struktury (zmírnění konfliktu a kompromis) může sloužit jako inspirace nejen pro lidskoprávní soudy, ale také pro zákonodárce, kteří mohou konflikty vyřešit apriorně na legislativní úrovni.

Martin Madej*

---

* Martin Madej, student práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. E-mail: artemisuv@gmail.com.

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Jedna monografie, dvě ocenění a tři překvapení

Při příležitosti 669. výročí založení Univerzity Karlovy ocenil její rektor *prof. Tomáš Zima* na slavnostním zasedání dne 6. dubna 2017 první díl monografie *Právní systémy Dálného východu* autora *prof. Michala Tomáška* Cenou Bedřicha Hrozného za tvůrčí počin roku 2016. Jak ve svém *laudatiu* na tomto shromáždění uvedl prorektor Univerzity Karlovy *prof. Jan Royt*, „bez pochopení historických souvislostí není možná srovnávací interpretace dálnévýchodního práva s právním systémem kontinentální Evropy, či s právním systémem angloamerickým“. Udělení Ceny Bedřicha Hrozného¹ zástupci Právnické fakulty bylo velkým překvapením. Od založení této ceny v roce 2013, kdy nahradila dosavadní Cenu rektora Univerzity Karlovy, se tak stalo vůbec poprvé. Není vůbec jednoduché pro právní vědu prosadit se mezi sedmnácti fakultami Univerzity Karlovy, mezi lékaři, přírodovědci, ale i ostatními společenskovědními fakultami s desítkami oborů. Právo je na Univerzitě Karlově nejen oborem menšinovým, ale mnohdy také zpochybňovaným, zda vůbec vědním oborem je.

Na 23. mezinárodním knižním veletrhu a literárním festivalu Svět knihy 2017 získala táž monografie prestižní Cenu Miroslava Ivanova za významné dílo literatury faktu. Autor ji převzal na slavnostním aktu, který uváděl známý televizní moderátor *dr. Václav Moravec*. To bylo druhé překvapení, asi i pro autora samotného, protože zřejmě neusiloval o vytvoření významného díla literatury faktu, ale o dílo čistě vědecké. Jak na předávacím aktu zdůraznil předseda poroty *doc. Jan Halada* z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, dílo získalo tuto prestižní cenu navzdory skutečnosti, že knihy o právu bývají nezázivné a nemají valnou literární hodnotu. Ukazuje se tedy, že i právnické dílo může zaujmout a svým jazykovým stylem přesvědčit intelektuálně náročnou porotu. Prezentace *Právních systémů Dálného východu I* byla už od samého počátku pro vědecké dílo netradiční. Poměrně rozsáhlým příspěvkem na ni v červenci 2016, krátce po jejím vydání, upozornily Lidové noviny² s přáním, aby podobně vypadaly i jiné knihy o právu. Ve své rubrice *Hlídka literární* v *Právním rádci* emeritní ústavní soudce *dr. Stanislav Balík*³ dokonce rozvíjí některé *Tomáškovy* jazykové konstrukce vlastními paralelami.

Třetím překvapením je skutečnost, že ocenění získal teprve první díl a že posuzovatelé nečekali na díly oba. Uvedené ceny už autor za druhý díl nezíská, ale určitě ho zavazuje při jeho přípravě. Třeba získá i jiné ceny, které se dnes pro něj, jeho monografii i právní vědu jeví jako neočekávané.

Tento příspěvek není recenzí zmiňovaného díla. Bylo recenzováno již vícekrát,⁴ *Právník* přináší recenzi v tomto čísle. Příspěvek je zprávou o tom, jak je také možné nahlížet na některé výstupy naší právní vědy zvenčí. I zprávou o tom, že věda a literatura se nemusejí nutně vylučovat, ale třeba i vzájemně doplňovat.

Martin Hobza*

¹ Prof. Bedřich Hrozný byl mezinárodně uznávaný český klínopisec a orientalista, který rozluštil písmo starověkých Chetitů. V letech 1939–1940 byl rektorem Univerzity Karlovy.

² JANUŠ, J. Jak vypadá právo v Číně či Japonsku. *Lidové noviny*. 25. července 2016.

³ *Právní rádce*. 2016, č. 12, s. 71.

⁴ Například HORÁK, Z. Michal Tomášek: Právní systémy Dálného východu I. *Revue církevního práva*. 2016, roč. XXII, č. 64/2/16, s. 121–122; LOJEK, A. Tomášek, Michal. Právní systémy Dálného východu I. Praha: Karolinum, 2016, 316 s. *The Lawyer Quarterly*. 2016, No. 4, s. 268–272; MARŠÁLEK, P. Právní systémy Dálného východu I. *Jurisprudence*. 2017, č. 2, s. 42–44 nebo SOUKUP, L. Michal Tomášek: Právní systémy Dálného východu. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, 316 s. *Právněhistorické studie*. 2016, č. 46/1, s. 151–152.

* JUDr. Martin Hobza, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Tento příspěvek vznikl v rámci výzkumného programu *Progres Q02 Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání*. E-mail: hobza@prf.cuni.cz.

Zpráva z mezinárodní vědecké konference „Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – pět let poté“

Dne 14. března 2017 se v historických prostorách Vlasteneckého sálu Karolina v Praze konala mezinárodní vědecká konference *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – pět let poté*, kterou uspořádala katedra trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy ve spolupráci advokátní kanceláří Kinstellar, s. r. o. Jednalo se v pořadí již o druhou mezinárodní konferenci, kterou katedra na dané, mimořádně kontroverzní téma uspořádala.¹

Po úvodních slovech pronesených *prof. JUDr. Jiřím Jelínkem, CSc.*, vedoucím katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, *prof. JUDr. Janem Kuklíkem, DrSc.*, děkanem Právnické fakulty Univerzity Karlovy, a *JUDr. Jitkou Logesovou*, partnerkou v advokátní kanceláři Kinstellar, s.r.o., přišly na řadu jednotlivé příspěvky.

Společným jmenovatelem takřka všech přednesených příspěvků bylo kritické zhodnocení platných právních úprav trestní odpovědnosti právnických osob v České republice (zákon č. 418/2011 Sb. – „z. t. o. p. o.“) a Slovenské republice (zákon č. 91/2016 Z. z.), a to nejen v otázkách základů trestní odpovědnosti (rozsah odpovědnosti, přičitatelnost, exkulpační ustanovení) a sankcionování, ale i ve vybraných otázkách řízení proti právnickým osobám.

Jako první vystoupil *prof. JUDr. Karel Klíma, CSc.*, s referátem *Ústavněprávní souvislosti trestní odpovědnosti právnických osob*, ve kterém se zaměřil na interakce ústavního a evropského práva, zejména pokud jde o rozhodovací činnost Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu ČR. Dalším vystupujícím byl *prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.*, který se v příspěvku *Trestná zodpovědnost právnických osob v české a slovenské právní úpravě* zaměřil na srovnání českého a slovenského zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, ať už jde o rozsah kriminalizace, sankcionování, nebo o jejich aplikaci. V pořadí třetím referujícím byl *prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.*, který se v referátu *Nad 6. novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob* zamyslel nad novelou z. t. o. p. o. provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., konkrétně nad rozsahem kriminalizace (§ 7 z. t. o. p. o.) a exkulpačním ustanovením (§ 8 odst. 5 z. t. o. p. o.). V otázce rozsahu kriminalizace, kdy došlo k opuštění původně pozitivního výčtu trestných činů a jeho nahrazení výčtem negativním, referující uvedl, že došlo v zásadě ke generální trestní odpovědnosti právnických osob, čímž byl popřen subsidiární charakter trestního práva. Ve vztahu k exkulpačnímu ustanovení uvedl zásadní připomínky k nesprávné terminologii („zproští se“), neurčitému pojmu „veškeré úsilí“ a k ne dobré personalizaci („na ní“). Jako další v tomto bloku vystoupil *prof. JUDr. Jozef Čentěš, Ph.D.*, s příspěvkem *Možnosti exkulpácie pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky*, ve kterém s ohledem na určitou duplicitní úpravu v oblasti exkulpace (§ 8 odst. 2 písm. b) a § 8 odst. 5 z. t. o. p. o.), navrhl i možná legislativní opatření. Dalším vystupujícím byl *prof. JUDr. Jozef Záhora, Ph.D.*, který v příspěvku *Zánik trestnosti činu právnické osoby* porovnal slovenskou a českou právní úpravu v této oblasti (např. účinnou lítost, promlčení trestního stíhání, zánik trestnosti u přípravy a u pokusu) a dále se věnoval problematice přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce. Posledním, kdo tematicky uzavřel tento blok, byl *JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.*, který se v příspěvku *Limity trestní odpovědnosti právnických osob* kriticky vyjádřil nejen k novele z. t. o. p. o. (rozsah kriminalizace, vyvinění a přičitatelnost), ale též k aktuální rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu ČR.

¹ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013.

Další tematický blok byl věnován otázkám sankcionování právnických osob. Jako první zde vystoupil *JUDr. Stanislav Mečl*, který se ve svém referátu *Uveřejnění rozsudku jako zvláštní případ sankce* zamyslel nad nedostatky stávající právní úpravy této sankce co do důslednosti, kdy upozornil na nedostatečnou provázanost s mimotrestními předpisy, dále na nemožnost uložení této sankce trestním příkazem, jakož i na samotný výkon této sankce. Dalším referujícím byl *doc. JUDr. Jaroslav Klátik, Ph.D.*, s tématem *Sankce ukládané právnickým osobám podle slovenského trestního zákona*, kde se, vedle jednotlivých sankcí podle slovenského zákona s odkazem na materiály OECD, věnoval též přechodu trestní odpovědnosti. Po něm vystoupil *doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.*, který v příspěvku *de lege ferenda Mělo by smysl ukládat podmíněné tresty právnickým osobám?* uvedl řadu argumentů (analogie s podmíněným trestem odnětí svobody, účel trestu u právnických osob, mezinárodní srovnání) ve prospěch možnosti ukládání podmíněných trestů s dohledem. V pořadí dalším vystupujícím byl *doc. JUDr. Sergej Romža, Ph.D.*, který v referátu *Interpretačné a aplikačné problémy súvisiace s nariadením zaistovacích a obmedzujúcich opatrení právnickej osobe* upozornil na slovenské zkušenosti v oblasti zajišťovacích opatření. Jako další vystoupil *JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.*, s referátem *Východiska Compliance programu se zaměřením na zahraniční praxi*, který nejprve definoval pojem „compliance program“, jak je pojímán v zahraničí; dále uvedl aktuální rozhodovací praxi a v závěru příspěvku uvedl, že formální existence compliance programu pro exkulpací právnické osoby stačit nebude, neboť právnická osoba jím „bude muset žít“. Další referující byla *JUDr. Katarína Danková*, která se v příspěvku *Trestní odpovědnost právnických osob a zásada legality* zaměřila na tři problematické okruhy – stíhání právnických osob, které jsou prázdnými schránkami (rozpor s účelem trestání); insolvenční řízení a na přechod trestní odpovědnosti na právního nástupce, přičemž akcentovala zefektivnění mimotrestních předpisů (např. rozšíření návrhového oprávnění státního zástupce u zrušení spolku s likvidací). Další přednášející *doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.*, se zaměřila v referátu *Postup non lege artis v medicíně a jeho přičitatelnost poskytovateli zdravotní péče* na vzájemné interakce trestního a medicínského práva, na distinkci jednání *lege artis* a *non-lege artis*, na okolnosti vylučující protiprávnost a na konflikt dvojí loajality. Dosavadní zkušenosti s aplikací slovenského zákona shrnul *prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.*, ve svém příspěvku *Niektoré osobitosti trestného stíhania právnických osob*, přičemž poukázal i na zahraniční inspirační zdroje, mezi kterými byl i z. t. o. p. o.

Část referátů byla věnována též procesním ustanovením zákona (§ 28 až § 41 z. t. o. p. o.). K této problematice vystoupil *doc. JUDr. Alexandr Nett, CSc.*, s referátem *K některým zvláštnostem trestního řízení vedeného proti právnickým osobám*, kde se zaměřil na problematiku zajišťovacích opatření (§ 33 z. t. o. p. o.) ve vztahu k právům třetích osob. Jako další vystoupil *doc. JUDr. Jiří Herczeg, Ph.D.*, s příspěvkem *Vybrané problémy obhajoby právnické osoby v trestním řízení*, přičemž se zaměřil na projevy zásady *nemo tenetur se ipsum accusare* (nikdo není povinen obviňovat sám sebe) jak v platné právní úpravě, tak v rozhodovací činnosti. Této zásadě se věnoval též *doc. JUDr. Peter Polák, Ph.D.*, v referátu *Možné problémy súvisiace s trestným konaním proti právnickým osobám*, kde se zaměřil na zahájení trestního stíhání. Dalším vystupujícím, který se věnoval procesním otázkám, byl *JUDr. Miloš Deset, Ph.D.*, v příspěvku *Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky v trestnom konaní vedenom proti právnickej osobe*.

Poslední tematický blok byl věnován souvisejícím oborům. Vztahům trestního práva a správního práva byly věnovány dva příspěvky. První referující, *doc. JUDr. Martin Kopecký, CSc.*, v příspěvku *Vztahy trestního řízení a řízení o správním deliktu (přestupku) proti právnické osobě* upozornil zejména na problematiku zásady *ne bis in idem*. Druhým referujícím pak byl *JUDr. Ing. Josef Staša, CSc.*, s tématem *Disciplinárni (?) odpovědnost právnických osob*.

Dále vystoupili *prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.*, s příspěvkem *Trestní odpovědnost právnických osob a ochrana životního prostředí*, kdy mj. označil trestní odpovědnost právnických osob za krok správným směrem, a *JUDr. Dalibor Šelleng*, který se v příspěvku *Trestní odpovědnost politických stran* zaměřil na ústavní souvislosti této problematiky a na neprovázanost z. t. o. p. o. a zákona o sdružování v politických stranách, pokud jde o (ne)možnost zrušení politické strany. Konferenci pak uzavřel příspěvek *Mgr. Jakuba Sosny* *Přičitatelnost trestného činu právnické osobě s přihlédnutím k aktuální judikatuře*.

Po skončení diskuze k posledním příspěvkům moderátor vědeckou konferenci uzavřel a poděkoval všem vystupujícím.

Již z výčtu pronesených referátů a jejich témat je zřejmé, že vědecká konference *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob – pět let poté* měla vysokou odbornou úroveň. Téma konference přivedlo do Prahy přední odborníky na trestní právo z České republiky a ze Slovenské republiky. Referáty přednášejících i diskuse k tématům konference přinesly řadu inspirativních myšlenek, podnětů, závěrů a cenných informací nejen pro nauku trestního práva, ale také pro zákonodárce. Pokud jde o Českou republiku, ukazuje se, že právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob je stále nekoncepční, nejasná a umožňující několikery výklad, v důsledku čehož je výklad jednotlivých ustanovení přenášen na aplikační praxi, což je v rozporu se zásadou právní jistoty adresátů právní normy. V případě slovenské právní úpravy, pro kterou byl český zákon jedním z inspiračních zdrojů, teprve s odstupem doby můžeme zhodnotit její praktické fungování.

Jiří Mulák*

---

* JUDr. Jiří Mulák, interní doktorand na katedře trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Tato zpráva je výstupem projektu Grantové agentury Univerzity Karlovy č. 398216 *Základní zásady trestního řízení de lege ferenda a právo na spravedlivý proces* řešeném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. E-mail: mulakj@prf.cuni.cz.

The 140th Anniversary of the Birth of Professor JUDr. Jan Krčmář

Jan Kuklík

Abstract: Jan Krčmář (1877–1950) could be regarded as one of leading Czech experts in civil law of first half of 20th century. He was a follower of Antonín Randa and in his scientific work he specialized in private international law. Krčmář also published system of the Czech civil law in five books, which was used as a textbook at the Czech Law Faculty in Prague until 1948. He was influenced not only by legal positivism but also by new methodological approaches spreading from Germany. He took an active participation in the legislative activities of newly established Czechoslovakia after 1918 (especially concerning land reform) and he served also as an legal expert during Paris Peace conference and during League of Nations sessions. Krčmář greatly contributed to the codification proposal of new Czechoslovak Civil Code of 1937 and after 1948 he took part also in the codification of Civil Code during the so called Two years “legal plan” initiated by new Communist regime.

Key words: Austrian and Czechoslovak civil law, private international law, codification of civil law, Czech Law Faculty in Prague, two years legal plan of codification

Social Law and Public Health Insurance

Ivo Telec

Abstract: Public health insurance constitutes a constitutionally significant social value, which is associated with social rights. The article focuses on the legal problems of complementary and alternative medicine. The first part is devoted to the socio-cultural issues related to the topic. Detailed attention is paid to the legal prerequisites of the payment of the health services from public health insurance under the recent Czech law. Some special legal requirements are discussed in detail, especially the issue of proving efficacy. Attention is also paid to a couple of differences between science testing and facts proving according to the civil procedural law. Legal analysis also focuses on the legal problems concerning medical psychotherapeutic interventions, because the ministerial decree is contrary to the Act on the Public Health Insurance (1997). Balneology is referred to as the borderline case between the complementary and alternative medicine and so called conventional medicine. Particular attention is paid to the legal issues of the prevention funds of health insurance legal persons. The paper concludes that diagnostic, therapeutic or preventive practices of the complementary and alternative medicine are subject to public health insurance, if all general legal conditions are satisfied. The only exception is the legal prohibition of acupuncture reimbursement from the public health insurance since April 1997.

Key words: social right, public health insurance, complementary and alternative medicine, evidence

Creation of the Slovak Legal Infrastructure after 1918 (Contribution to the 100th Anniversary of the Slovak Journal *Právny obzor*)

Ivan Halász

Abstract: The paper deals with the creation of the Slovak legal infrastructure after 1918, when Czechoslovakia was born. The political position of Slovakia and Slovaks in this state was generally better than in the old Hungary. During the period of Austro-Hungarian dualism (1867–1918) only a limited number of Slovak lawyers worked in the Hungarian justice and state administration, majority of them worked as solicitors. The use of the Slovak language in the judiciary and public administration was also very limited. The first task for lawyers after 1918 was the creation of a complex Slovak legal terminology, because the Slovak language became the official language only recently. The journal *Právny obzor*, established in 1917 and the Union of Lawyers of Slovakia, which published this journal,

played very important role in this proces. The third important factor was the creation of the first Slovak University in Bratislava in 1919. The Faculty of Law of Comenius University has worked since 1921, but the majority of professors came from the Czech lands. At the begining only one professor was Slovak, professor Augustín Ráth who became also the first Slovak rector of the University.

Key words: infrastructure, journal, law, state-building, terminology, university

Case Law References and Using Citation Analysis to Enhance Transparency of Jurisprudence

Monika Hanych – Jakub Harašta

***Abstract:** The term of jurisprudence constante is commonly used throughout the Czech jurisprudence. Despite that, the term itself has never been clearly defined. Therefore it is not evident which particular decisions are cited by the court. It is also nearly unverifiable if the case law cited in the court decision really addresses the same problem. Moreover, the misleading use of the term constant jurisprudence can cause the expansion of inadequately reasoned opinion to the practice of other courts. This is the reason why this article discusses the problems connected to the constant jurisprudence and suggests a solution to the problem of how to contribute to the clarification of the case law. The aim is to use a citation analysis tool which would raise the transparency and set clear rules to the field of constant jurisprudence. The paper thus presents both theoretical and practical methodological considerations relating to the citation analysis, leading to a practical implementation in the future.*

***Key words:** case law references, citation analysis, jurisprudence constante, transparency of jurisprudence*

KNIHY ÚSTAVU STÁTU A PRÁVA AV ČR

Z TIŠTĚNÉ ŘADY:

Doležal, Adam – Doležal, Tomáš. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínsko-právní spory*. Rok vydání: 2016, 262 s.

Sobek, Tomáš. *Právní rozum a morální cit: hodnotové základy právního myšlení*. Rok vydání: 2016, 339 s.

Becker, Ulrich – Štefko, Martin a kol. *Právo na práci občanů třetích států z pohledu ČR a SRN. Aktuální otázky*. Rok vydání: 2015, 203 s.

Šlapák, Tim Čeněk – Štefko, Martin. *Praktický personální marketink. Řízení lidských zdrojů v pracovněprávních souvislostech*. Rok vydání: 2015, 144 s.

Adamová, Karolina – Lojek, Antonín. *Právníci doby osvícenské*. Rok vydání: 2014, 108 s.

Tituly vydané v tištěné řadě lze zakoupit buď přímo v Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i. (Národní 18, 116 00, Praha 1, e-mail: ilaw@ilaw.cas.cz, tel.: 221 990 711), nebo v distribuci Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o. www.alescenek.cz

Z ELEKTRONICKÉ ŘADY eKNIHY:

Müllerová, Hana a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Rok vydání: 2016, 288 s.

Doležal, Adam – Doležal, Tomáš. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínsko-právní spory*. Rok vydání: 2016, 262 s.

Müllerová, Hana. *Právo na životní prostředí: Teoretické aspekty*. Rok vydání: 2016, 125 s.

Žáčková, Zdena. *Viktor Knapp v Československé akademii věd. Kariéra českého právního vědce*. Rok vydání: 2015, 78 s.

Müllerová, Hana – Humlíčková, Petra. *Nové přístupy k implementaci Aarhuské úmluvy v ČR*. Rok vydání: 2014, 100 s.

Doležal Adam – Doležal Tomáš. *Praktické dopady nového občanského zákoníku na provozování lékařské praxe*. Rok vydání: 2014, 59 s.

Z ELEKTRONICKÉ ŘADY AD FONTES:

Kučera, Bohumil. *Základní problémy mezinárodního soudního procesu. Úvodním slovem opatřil Jan Malíř*. Rok vydání: 2014, 336 s.

Tituly vydané v obou elektronických řadách jsou ke stažení zdarma na webových stránkách Ústavu státu a práva AV ČR v záložce Vydané knihy <http://www.ilaw.cas.cz>

VÝZVA K ZASLÁNÍ PŘÍSPĚVKŮ

1. dubna 2018 uplyne 150 let od narození *Františka Vážného st.* (1868–1941) významného procesualisty, soudce a také řádného profesora Masarykovy univerzity v Brně, dlouholetého prezidenta československého Nejvyššího soudu a místopředsedy Ústavního soudu, vynikajícího právníka, který se mimo jiné zasloužil o vydávání a redakci rozhodnutí Nejvyššího soudu v podobě neznámější pod vžitým označením jako *Vážného sbírka*.

Redakce Právnicka má u příležitosti tohoto výročí v úmyslu připravit pro čtvrtý sešit nadcházejícího ročníku časopisu k uveřejnění stati a další texty zaměřené na témata věnovaná oblastem, o jejichž rozvoj se v českém právním životě František Vážný významně zasloužil. Tematické zadání pro příspěvky do tohoto se redakce rozhodla vymezit jako

Role soudu v právním státě a funkce judikatury

s tím, že redakci jde o právněteoretické příspěvky orientované na aktuální otázky zaměřené v rámci tohoto vymezení na aktuální otázky ústavního, soudního a procesního práva a souvisejících disciplín dokládající současnou úroveň české právní vědy.

Anotaci příspěvku v rozsahu nejvýše pěti stran s uvedením hlavních tezí a literatury, již autoři zamýšlejí použít, je možné zaslat redakci nejpozději do **11. srpna 2017**. Redakce na základě předběžného komisionálního posouzení osloví autory, aby svoji stať zpracovali nejpozději do 15. prosince 2017, přičemž její rozsah by neměl přesáhnout 20 normostran. Příspěvky budou následně recenzovány v rámci standardního recenzního řízení a otištěny u příležitosti výročí narození Františka Vážného, tj. v čísle **4/2018**.

Redakce uvítá i kratší příspěvky, které by mohly být zařazeny do rubrik *Glosy* nebo *Informace*.

Články přijaté k publikaci budou komisionálně posouzeny a příspěvek vyhodnocený jako nejlepší ocení **Randova nadace** při Spolku českých právníků Všehrd *finanční odměnou ve výši 12 000 Kč*.

Redakce časopisu Právník
pravnik@ilaw.cas.cz